

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Radvilės Laučytės,
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Prigimtinė teisė į gyvybę: eutanazijos ir mirties bausmės
problematika**

Vadovė: doc. dr. Giedrė Lastauskienė
Recenzentas: doc. dr. Juozas Galginaitis

Vilnius
2020

TURINYS

IŽANGA.....	3
1. TEISĖS Į GYVYBĘ REGLAMENTAVIMAS	8
1.1. Teisės į gyvybę reglamentavimas tarptautinėje teisėje	9
1.1.1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija	9
1.1.2. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas	12
1.1.3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija	15
1.1.4. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika	17
1.2. Teisės į gyvybę reglamentavimas Lietuvoje	19
2. EUTANAZIJA	23
2.1. Eutanazijos sąvoka.....	23
2.2. Eutanazijos rūšys	26
2.3. Eutanazijos ir padėjimo nusižudyti atbėjimo problematika.....	27
2.4. Eutanazijos vertinimas moraliniu ir Romos Katalikų Bažnyčios požiūriu	28
2.5. Eutanazija ir teisė į gyvybę.....	32
2.6. Eutanazija ir asmens garbė ir orumas.....	34
2.7. Tarptautinis eutanazijos vertinimas ir Lietuvos perspektyvos.....	36
3. MIRTIES BAUSMĖ.....	39
3.1. Mirties bausmės samprata ir požymiai.....	40
3.2. Mirties bausmės istorinė raida ir tendencijos pasaulyje.....	41
3.3. Mirties bausmės vertinimas moraliniu ir Romos Katalikų Bažnyčios požiūriu	44
3.4. Mirties bausmė Lietuvoje	49
3.4.1. Istorinė raida.....	49
3.4.2. Konstitucinio Teismo nutarimo dėl mirties bausmės analizė	51
3.4.3. Laikotarpis nuo mirties bausmės panaikinimo iki šių dienų.....	53
IŠVADOS	56
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	57
SANTRAUKA	70
SUMMARY	71

IŽANGA

Teisė į gyvybę – tai ne tik prigimtinė, tačiau ir fundamentaliausia žmogaus teisė. Ji apsaugota tiek tarptautiniais, tiek ir nacionaliniais dokumentais. Teigiama, kad ši teisė yra absoliuti ir nedaloma. Tačiau praktikoje kyla klausimas dėl teisės į gyvybę ir eutanazijos bei mirties bausmės santykio. Tarptautinė bendruomenė eutanazijos klausimu nėra išreiškusi vieningos nuomonės, valstybės šį institutą reglamentuoja skirtingai, vienoje šalyse jis yra legalizuotas, kitose kriminalizuotas. Tuo tarpu mirties bausmės institutas tarptautiniu lygmeniu ne kartą nagrinėtas ir sukritikuotas. Tačiau yra šalių, kurios šią bausmę vis dar legalizavusios. Darbe koncentruojamasi į šiuos du prigimtinės teisės į gyvybę probleminius aspektus: eutanaziją bei mirties bausmę.

Nagrinėjamos temos aktualumas. Nors teisės mokslo doktrinoje jau ne kartą pasisakyta teisės į gyvybę klausimu, tačiau atsižvelgiant į visuomeninių santykių pokyčius, medicinos ir mokslo pažangą, šis klausimas išlieka itin aktualus. Kyla daug diskusijų, ar teisė į gyvybę apima ir teisę į mirtį, susiduriama su eutanazijos legalizavimo arba kriminalizavimo klausimu.

Taip pat pažymėtina, kad eutanazijos klausimo aktualumą pagrindžia tai, kad vis daugiau valstybių legalizuoja eutanazijos institutą. Be to, šalyse, kur eutanazija teisėta, vis daugiau asmenų pasirenka mirtį, naudodamiesi šiuo institutu¹. Nors daugumoje pasaulio valstybių, įskaitant ir Lietuvą, ji vis dar draudžiama ir asmuo įvykdęs eutanaziją baudžiamas už žmogžudystę, tačiau atliekamos apklausos bei organizuojami debatai šia visuomenei opia tema. Aktualumą pagrindžia ir faktas, kad per paskutinį dešimtmetį Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjui pateikti net trys įstatymo projektai siekiant legalizuoti eutanaziją, pirmasis jau 2012 metais², tačiau nei vienas iš jų nebuvo priimtas. Seimo narė Marija Aušrinė Pavilionienė projektą svarstyti teikė net du kartus – 2014 m.³ ir atnaujintą projektą 2015 metais⁴ Vis tik Seimo sveikatos reikalų komitetas nubalsavo už projekto išbraukimą iš pavasario darbų programos. Pasak šio komiteto pirmininkės Dangutės Mikutienės, komitetas nepritarė eutanazijos įteisinimui, kadangi svarbiau

¹ BORASIO, G. D., JOX, R., GAMONDI, C. *Regulation of assisted suicide limits the number of assisted deaths* [interaktyvus]. Elsevier Ltd, 2009. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(18\)32554-6/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(18)32554-6/fulltext)>.

² Lietuvos Respublikos eutanazijos įstatymo projektas. 2012. Nr. XIIP-4142.

³ Lietuvos Respublikos eutanazijos įstatymo projektas. 2014. Nr. XIIP-2071.

⁴ Lietuvos Respublikos eutanazijos įstatymo projektas. 2015. Nr. XIIP-2071(2).

reglamentuoti paliatyviają slaugą, užtikrinti vaistų tinkamumą, prieinamumą.⁵ Nors paliatyvioji pagalba ir vaistų prieinamumas yra egzistuojančios problemos, tačiau tai savaime nepaneigia eutanazijos aktualumo. Daug diskusijų kyla dėl eutanazijos sąlygų ir klausimo, kaip užtikrinti, kad šiuo institutu nebūtų piktnaudžiaujama, o taip pat būtų apsaugoma ir asmens teisė į gyvybę. Šis klausimas išlieka aktualus net ir valstybėse, kuriuose eutanazija yra legalizuota.

Šiandien nėra sumažėjęs ir mirties bausmės instituto aktualumas. Nors tarptautinė bendruomenė ne kartą yra pasisakiusi esanti prieš mirties bausmę, kuri šiuo metu yra uždrausta tiek Europoje⁶, tiek ir daugumoje pasaulio valstybių, vis tik yra šalių, kurios ją vykdo. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose mirties bausmė yra įtvirtinta federaliniu lygmeniu, tačiau dalis valstijų jos yra atsisakiusios. Tuo tarpu Lietuva „atsisakė“ mirties bausmės 1998 metais, kadangi ji buvo pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai.⁷ Tačiau po rezonansinių bylų, nagrinėjusių itin žiaurius nusikaltimus, visuomenės informavimo priemonėse vėl imama svarstyti dėl bausmių griežtinimo⁸ ir keliamas klausimas visuomenėje dėl mirties bausmės sugražinimo – 2013 metais atliktoje apklausoje net 50 proc. asmenų pasisakė už mirties bausmę.⁹ Šis klausimas keliamas ir Tautos atstovų. 2013 metais LR Seimo nario Petro Gražulio įregistruotomis Baudžiamojo kodekso pataisomis buvo siūloma, be kita ko, mirties bausme bausti tuos, kas nužudė kankindamas ar kitaip itin žiauriai.¹⁰ Galiausiai, 2017 metais LR Seimo narys Remigijus Žemaitaitis išsiuntė oficialų kreipimąsi Europos Komisijos Pirmininkui Žanui Klodui Junkeriui ir Europos Vadovų Tarybos Pirmininkui Donaldui Tuskui dėl teisinių galimybių grąžinti mirties bausmę Lietuvoje.¹¹ Svarbu iširti, kokios tendencijos vyrauja mirties

⁵ RAMELIENĖ, R. *Seimas eutanazijai užtrenkė duris* [interaktyvus]. 2016. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=43&str=58497>>.

⁶ Europos Parlamento tyrimų tarnyba. *The death penalty and the EU's fight against it* [interaktyvus]. 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635516/EPRS_ATA\(2019\)635516_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635516/EPRS_ATA(2019)635516_EN.pdf)>

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-3004.

⁸ VEŽBICKAITĖ, E. Išgąsdinti lietuviai vis garsiau reikalauja grąžinti mirties bausmę [interaktyvus]. 2017. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/903253/igsawdinti-lietuviai-vis-garsiau-reikalauja-grazinti-mirties-bausme>>.

⁹ Spinter tyrimai. *Pusė gyventojų pasisako už mirties bausmę* [interaktyvus]. 2013. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://spinter.lt/site/lt/vidinis/menutop/9/home/publish/MTEzOzk7OzA=>>.

¹⁰ Baudžiamojo kodekso 129 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. *Valstybės žinios*. 2013. Nr. XIIP-1021.

¹¹ ŽEMAITAITIS, R. Parlamentaras kreipėsi į Europos Komisijos Pirmininką ir į Europos Vadovų Tarybos Pirmininką dėl mirties bausmės atitikties ES teisei [interaktyvus]. 2017. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=36002&p_k=1&p_t=170285>.

bausmės klausimu bei kodėl ji prieštarauja žmogaus teisei į gyvybę ir šalys vis dar vykdančios šią bausmę turėtų jos atsisakyti.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti esamą žmogaus teisės į gyvybę reglamentavimą, koncentruojantis į probleminius gyvybės pabaigą reguliuojančius institutus: eutanaziją ir mirties bausmę.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti žmogaus teisės į gyvybę teisinį reglamentavimą tarptautiniu lygmeniu ir Lietuvoje, siekiant nustatyti, ar teisė į gyvybę apima ir teisė į mirtį.
2. Pateikti galimą Lietuvos perspektyvą eutanazijos instituto ribose, įvertinus šalių, kuriose ji legalizuota, teisinį reguliavimą.
3. Išnagrinėti mirties bausmės institutą tarptautiniu ir nacionaliniu Lietuvos lygmenimis.
4. Atskleisti eutanazijos ir mirties bausmės santykį: moralės bei Romos Katalikų Bažnyčios požiūriu.

Tyrimo objektas. Atsižvelgiant į tai, kad žmogaus teisė į gyvybę yra itin svarbus ir platus institutas, darbe analizuojamas šios teisės reglamentavimas tarptautiniuose ir nacionaliniuose dokumentuose bei teismų sprendimuose, koncentruojantis į žmogaus gyvybės pabaigos elementus: eutanaziją ir mirties bausmę. Tiriama šią žmogaus teisę įtvirtinantys tarptautiniai dokumentai, jie aiškinami, ypatingai siekiant atskleisti, ar teisė į gyvybę apima ir teisė į mirtį. Tyrime nagrinėjami du daugiausiai prieštaringų vertinimų ir diskusijų keliantys institutai – eutanazija bei mirties bausmė. Tarptautinės bendruomenės kontekste analizuojama šių institutų samprata, rūšys, santykis ne tik su žmogaus teise į gyvybę, bet ir orumą. Tiriamas šių institutų santykis moralės ir Romos Katalikų Bažnyčios požiūriu. Atsižvelgiant į tarptautinės bendruomenės poziciją, siekiama pateikti galimą Lietuvos perspektyvą eutanazijos ir mirties bausmės atžvilgiu.

Tyrimo metodai. Darbe taikyti įprasti tokios tyrimo krypties metodai. Svarbiausiais laikytini toliau pateikiami metodai. Teleologinis metodas pasireiškia pirmoje dalyje, nagrinėjant tarptautinius bei nacionalinius dokumentus reglamentuojančius teisę į gyvybę. Darbe atskleidžiami tikrieji tarptautinių dokumentų kūrėjų ketinimai norint tiksliai apsaugoti teisę į gyvybę. Lyginamuoju metodu yra lyginami skirtingi tarptautiniai dokumentai, įtvirtinantys teisę į gyvybę, lyginamas eutanaziją legalizavusių ir

nelegalizavusių, mirties bausmę įteisinsusių ir ne, šalių teisinio reguliavimo panašumai bei skirtumai. Lyginamasis kartu su istoriniu metodu naudojamas mirties bausmės instituto analizėje, atskleidžiant mirties bausmės istorinę raidą Lietuvoje bei pasaulyje. Istorinis metodas naudojamas chronologiškai nagrinėjant žmogaus teisės į gyvybę reglamentavimą tarptautiniuose dokumentuose. Taip pat darbe naudojamas ir filosofinis metodas, kuris padeda atskleisti eutanazijos bei mirties bausmės santykį su žmogaus teisėmis, morale bei Romos Katalikų Bažnyčia.

Darbo originalumas. Susipažinus su darbais, kuriuose nagrinėti panašūs klausimai, pažymėtina, kad šis darbas atitinka originalumo reikalavimą. Per pastaruosius penkerius metus apginti du magistro darbai, nagrinėjantys eutanazijos problematiką¹². Tuo tarpu neapgintas nei vienas magistro darbas žmogaus teisės į gyvybę, o taip pat ir mirties bausmės klausimais. Moksliniai tyrimai žmogaus teisės į gyvybę problematika atliekami gana retai – daugiausia jų baudžiamosios teisės, o ne taikomosios jurisprudencijos srityje¹³. Užsienio mokslinių publikacijų randama daugiau.

Svarbiausi šaltiniai. Darbo temos atskleidimui buvo remtasi įvairiais tarptautiniais bei nacionaliniais teisės norminiais aktais, teisės jurisprudencija bei mokslo doktrinos šaltiniais. Svarbiausi norminės teisės aktai: Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Kartu su šiais tarptautiniais dokumentais buvo nagrinėjami ir jų *travaux préparatoires* (reikšmingiausias – Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto parengtas Oficialus komentaras nr.36 dėl TPPTP 6 straipsnio).

Siekiant išanalizuoti eutanazijos institutą buvo gilinamasi į Lietuvos bei užsienio autorių pozicijas. Itin didelę įtaką padarė E. Gefeno, J. Prapiesčio, M. Liesio moksliniai straipsniai, taip pat R. Dworkino knyga - *Life's Dominion: An Argument about Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom*. Remtasi ir aktualia nagrinėjamiems klausimams Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.

¹² KRIČENAITĖ, A. *Baudžiamosios atsakomybės taikymo už nesavanarošikos eutanazijos įvykdymą probleminiai aspektai Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje*. Vytauto Didžiojo universitetas. 2015. Ir RAKICKAJA, S. *Eutanazija: legalizavimo ir baudžiamosios atsakomybės problemos*. Vilniaus universitetas. 2016.

¹³ Paminėtini: BARANSKAITĖ, A., PRAPIESTIS, J. Eutanazija ir baudžiamoji atsakomybė. *Sveikatos mokslai*. 2004, Nr. 3; MILINIS, A. Teisės į gyvybę kaip pamatinės žmogaus teisės apsauga baudžiamosios teisės priemonėmis. *Konstitucinė jurisprudencija* Nr. 2, 2011; LIESIS, M. *Baudžiamosios atsakomybės už eutanaziją netaikymo galimybės*. Vilnius: Teisės Problemos, 2009, Nr. 1 (63); LIESIS, M. *Baudžiamosios atsakomybės už savanorišką aktyvią eutanaziją ir padėjimą nusižudyti kritika filosofiniu – žmogaus teisių aspektu*. Vilnius: Teisė, 2007.

Mirties bausmės institutui atskleisti padėjo Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, taip pat tarptautinės nevyriausybinės žmogaus teisių gynimo organizacijos *Amnesty International* pateikiami duomenys.

1. TEISĖS Į GYVYBĘ REGLAMENTAVIMAS

Žmogaus teisę į gyvybę būtų galima laikyti viena iš svarbiausių ir fundamentaliausių žmogaus teisių¹⁴. Jei žmogaus teisė į gyvybę nebus tinkamai užtikrinta, dauguma kitų teisių nebeteks prasmės ir jų bus neįmanoma įgyvendinti. Ši teisė yra įtvirtinta tiek nacionalinėje, tiek ir tarptautinėje teisėje. Dažniausiai tai yra vienas pirmųjų straipsnių Konstitucijose bei tarptautiniuose dokumentuose, kas pabrėžia šios teisės svarbą. Tarptautinėje teisėje ji įtvirtinta net keliuose žmogaus teisių dokumentuose. Kitų žmogaus teisių atžvilgiu ši teisė užima iš tiesų ypatingą padėtį, dėl šios priežasties apie ją yra itin dažnai diskutuojama bei pasisakoma, ji sukelia ir prieštaringų nuomonių.

Teisė į gyvybę yra vadinama asmens prigimtine teise¹⁵. Taip pat tai viena iš fundamentalių žmogaus teisių, kuriai dažnai suteikiamas visų kitų teisių pagrindo statusas.¹⁶ Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau - JTO) žmogaus teisių komitetas pabrėžia, kad tai yra neatimama teisė nuo kurios negalima nukrypti net ir paskelbus nepaprastąją padėtį.¹⁷ Jei yra pripažįstama, kad ši teisė yra absoliuti, tai šios teisės supratimas bei taikymas turėtų būti vienodas visose valstybėse, taip pat turėtų besąlygiškai galioti ir sutarimas, kad jos niekada negalima atimti. Tačiau toks teisės į gyvybę absoliutus pobūdis, kelia problemą reguliuojant vis dar pasaulyje taikomą mirties bausmę bei kelete valstybių legalizuotą, o kitose valstybėse daug diskusijų sukeltą eutanazijos institutą.¹⁸

Teisei į gyvybę yra taikoma *ius cogens*¹⁹ normos doktrina. Šios normos apibrėžimą galima rasti 1969 m. Vienos Konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių teisės, 53 straipsnyje, „<...> konvencijoje privalomo pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės normomis yra laikomos normos, kurias tarptautinių valstybių bendrija yra visa apimtimi priėmusi ir pripažinusi kaip normas, nuo kurių draudžiama nukrypti ir kurios gali būti keičiamos tik priimanč kitą tokios pat pobūdžio bendrąją tarptautinės teisės normą“.²⁰ Tikslus privalomų

¹⁴ MILINIS, A. Teisės į gyvybę kaip pamatinės žmogaus teisės apsauga baudžiamosios teisės priemonėmis. *Konstitucinė jurisprudencija* Nr. 2, 2011, p. 128-149.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1998, Nr. 109-3004.

¹⁶ AKDOGAN, H., TOMBUL, F. Is Democracy a Cure for Human Rights Violations? An Analysis of Macro Variables. Iš *Eradicating Terrorism from the Middle East – Policy and Administrative Approaches*. Edited by A. R. Dawoody. New York: Springer Press, 2016, p. 353.

¹⁷ Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių komitetas. Oficialus komentaras Nr. 6: Teisė į gyvybę (Art. 6). [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/84ab9690ccd81fc7c12563ed0046fae3?Opendocument>>.

¹⁸ Plačiau aptariama šio darbo antroje ir trečioje dalyje.

¹⁹ HARPUR, P. D. The Evolving Nature of the Right to Life: The Impact of Positive Human Rights Obligations. *University of Notre Dame Law Journal*, Vol. 9, p. 95-125, 2007. p. 95.

²⁰ VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003. p. 110.

normų sąrašas konvencijoje nėra pateikiamas, tačiau remiantis konvencijos komentaru, tokiomis normomis galime laikyti: vergovę, kankinimą, genocidą ir t.t.²¹ Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas 1983 m. išvadose dėl Čilės pripažino, jog tarptautinė bendrija teisę į gyvybę, žmogaus teisių apsaugos kontekste supranta, kaip *ius cogens* norma, tačiau platesnio paaiškinimo iki šiol nepateikė.²²

Šios dalies skyriuose ir poskyriuose pirmiausia trumpai aptariamas teisės į gyvybę reglamentavimas tarptautiniuose dokumentuose, o tuomet pereinama prie nacionalinio Lietuvos Respublikos reglamentavimo bei atitikimo jos prisiimtiems tarptautiniams įsipareigojimams.

1.1. Teisės į gyvybę reglamentavimas tarptautinėje teisėje

Žmogaus teisė į gyvybę yra įtvirtinta net keliuose tarptautiniuose dokumentuose. Pirmąjį kartą ši teisė buvo paminėta Jungtinių Tautų Organizacijoje (toliau - JTO) Generalinės Asamblėjos 1948 m. gruodžio 10 d. priimtoje Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje (toliau - VŽTD). Ši deklaracija, nors ir nėra privalomojo pobūdžio, tačiau joje įtvirtinti principai tapo pagrindu daugeliui vėliau priimtu sutarčių ir deklaracijų. Šios deklaracijos pagrindu buvo priimtas Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (toliau - TPPTP), jis pasirašytas 1966 JTO Generalinėje Asamblėjoje, šiuo paktu buvo siekiama įgyvendinti ir užtikrinti VŽTD normas. Dėl šios priežasties antrasis nagrinėjamas dokumentas yra TPPTP.

1950 lapkričio 4 d. buvo priimtas dar vienas svarbus dokumentas - Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau - EŽTK). Remiantis EŽTK normomis 1969 lapkričio 22 d. buvo priimta Amerikos Žmogaus Teisių Konvencija, šioje konvencijoje buvo dar labiau nei EŽTK išplėstas žmogaus teisių, vis tik Lietuva nėra šios konvencijos dalis ir šiame darbe ši konvencija nebus analizuojama.

1.1.1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija

Tai pirmasis tarptautinis dokumentas, kuriame buvo įtvirtinta žmogaus teisė į gyvybę. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (toliau – VŽTD) nebuvo ir nėra privalomojo pobūdžio, tačiau buvo paskelbta kaip bendras idealas, kuris yra lyg siekiamybė visoms

²¹ BERNHARDT, R. *Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier Science B.V., 1997. p. 67.

²² ALVAREZ-RIO, I., CONTRERAS-GARDUNO, D. A Barren Effort? The Jurisprudence of the Inter-American Court of Human Rights on Jus Cogens. Iš *The Realization of Human Rights: When Theory Meets Practice: Studies in Honour of Leo Zwaak*. Edited by HAECK, Y., et al. Antwerpen: Intersentia, 2013. p. 122.

tautomis ir valstybėms. Deklaracijoje yra paskelbta 30 žmogaus prigimtinių teisių. Trečiasis deklaracijos straipsnis numato, kad „Kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens neliečiamybę“.²³ Istoriskai kito teisės į gyvybę pripažinimas, tačiau galima teigti, kad ši teisė tapo viena iš pagrindinių teisių, kurią šiuo metu pripažįsta valstybės. JTO šią teisę apibūdino, kaip aukščiausią teisę²⁴. Autoriai įvardija ją kaip „begalinę ir svarbiausią teisę, be kurios negalima įgyvendinti jokių kitų teisių“.²⁵ Ji taip pat apibūdinama kaip: „<...> pagrindas žmogaus teisėms. Tai lyg šaltinis, iš kurio išteka visos kitos žmogaus teisės. Jei jis užtvindomas, poveikis yra nebegrižtamas“.²⁶ Anot šio magistrinio darbo autorės, tai pagrindžia ir faktas, kad šiuo metu net 77% pasaulyje egzistuojančių Konstitucijų yra užtikrinusios teisę į gyvybę, lyginant su 1945 metais kuomet tik 27% Konstitucijų buvo įtraukta ši teisė.²⁷ Šio darbo autorės manymu, svarbu paminėti, kad VŽTD buvo priimta po Antrojo pasaulinio karo, kurio metu žmogaus gyvybė nebuvo saugoma. Žmogaus gyvybė buvo praradusi vertę: daug asmenų žuvo kare, žmonės buvo naikinami dėl jų tautybės (holokaustas), dalis asmenų buvo ištremti į koncentracijos stovyklas, kuriose su asmenimis buvo elgiamasi itin žiauriai, o kartais toks elgesys priversdavo ir prie mirties. Pasaulis norėjo užtikrinti, kad tokia situacija daugiau nepasikartotų, dėl to buvo priimtas sprendimas susitarti dėl žmogaus teisių ir 1948 metais vienbalsiai buvo priimta VŽTD. Nors ji buvo tik rekomendacinio pobūdžio, tačiau šios deklaracijos pagrindu susiformavo JTO vertybės, kurios po kelerių metų buvo perkeltos į teisinę galią turintį dokumentą – TPPTP²⁸. Deklaracija buvo kuriama net 2 metus, o jos kūrime dalyvavo įvairių šalių ir kultūrų atstovai, buvo bandoma sukurti tokią deklaraciją, kuri atitiktų visų supratimą. Kūrėjai norėjo, kad kuo daugiau žmonių suprastų, kokios yra ginamos vertybės, kad žmonės patikėtų jog tarptautinė bendruomenė yra pasiruošusi ginti šias teises, kad šios teisės yra prigimtines ir kiekvienas žmogus jas įgyja gimdamas. Dėl šios priežasties deklaracijos tekstas yra itin abstraktus.²⁹ Normos taip pat buvo parašytos kuo suprantamesne kalba, pavyzdžiui, deklaracijos simbolinis pirmasis straipsnis skamba

²³ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2497.

²⁴ Žmogaus Teisių komitetas. Oficialus komentaras nr.6 : Teisė į gyvybę. 1982.

²⁵ HEYNS, C. *Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions*. 2012. Para. 12.

²⁶ WAKO, S.A., *Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions*. 1983. para. 22.

²⁷ *Universal Declaration of Human Rights at 70: 30 Articles on 30 Articles - Article 3* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23862&LangID=E>>.

²⁸ PŪRAS, D. *Pasaulis mini Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos 70-metį* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hrmi.lt/pasaulis-mini-visuotines-zmogaus-teisiu-deklaracijos-70-meti/>>; Plačiau aptariama šio darbo 1.1.2. dalyje.

²⁹ *Global Citizenship Education and the Universal Declaration of Human Rights* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://academicimpact.un.org/content/global-citizenship-education-and-universal-declaration-human-rights>>.

taip: „jie turi elgtis vienas su kitu kaip broliai.“ Tokia formuluotė nėra būdinga teisiniam tekstui, tačiau šios deklaracijos tikslas, kad deklaracija būtų suprantama visiems žmonėms, buvo pasiektas.³⁰ Šiuo metu deklaracija yra labiausiai verčiamas dokumentas pasaulyje, tai parodo šios deklaracijos svarbą net ir daugiau nei po 70 metų.

Svarbu apibrėžti teisės į gyvybę santykį su mirties bausme. Rengiant šį straipsnį Generalinės Asamblėjos 3-iame komitete buvo labiau diskutuojama ne dėl pačios teisės į gyvybę, o dėl mirties bausmės vertinimo.³¹ Tačiau kyla klausimas, kodėl pačiame dokumente nėra užsimenama apie mirties bausmę. Atsakymą galima rasti analizuojant šio straipsnio kūrimo istoriją. Tuo metu daugelyje pasaulio valstybių mirties bausmė buvo priimtina ir vis dar aktyviai vykdoma. Būtent dėl šios priežasties komitetas buvo gavęs pasiūlymą iš JTO Sekretoriato, Čilės, Jungtinės Karalystės bei JAV mirties bausmę įtraukti kaip teisės į gyvybę išimtį. Tačiau šio siūlymo atsisakyta grindžiant tuo, kad vis daugiau pasaulio šalių ketina atsisakyti mirties bausmės bei JTO pozicija teisės į gyvybę klausimu turėtų krypti į absoliučią teisės į gyvybę apsaugą, taigi mirties bausmė būtų netoleruotina. Vienas iš deklaracijos rengėjų E. Roosevelt teigė, kad termino „mirties bausmė“ nereikėtų naudoti, nes kai kuriose šalyse jau prasidėjęs judėjimas, kuriuo siekiama mirties bausmę panaikinti.³² Kitas pasiūlymas buvo į deklaraciją įtraukti mirties bausmės draudimo nuostatą, pažymint ir tai, kad deklaracija yra tik rekomendacinio pobūdžio. Vis tik dauguma šalių nepritarė tokiai nuostatai, nes, kaip jau minėta, kai kuriose valstybėse vis dar buvo vykdoma ir priimtina mirties bausmė. Tačiau po ilgų diskusijų valstybės sutiko, kad mirties bausmės panaikinimas yra laikomas visų tautų noru³³. Dar vienas pasiūlymas buvo priimtas bendru sutarimu – įtraukti žmogaus teisę į gyvybę neužsimenant apie mirties bausmę. Pasak kanadiečio teisės profesoriaus W. Schabas, neįtraukus mirties bausmės, šis straipsnis numato jos panaikinimą, tačiau kartu pripažįsta ir egzistavimą kaip neišvengiamą blogį.³⁴

Analizuojant šį dokumentą bei jo kūrimo istoriją matoma, kad eutanazijos klausimas tuo metu nebuvo keliamas, taigi nei deklaracijos tekste, nei *travaux préparatoires* nėra realių ketinimų šį institutą reglamentuoti. Tačiau pasikeitus šių dienų

³⁰ DUDUTYTĖ, A. *Apie septyniasdešimtmetį mininčią Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją žinojo ir Lietuvos partizanai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://manoteises.lt/straipsnis/apie-septyniasdesimtmeti-minincia-visuotine-zmogaus-teisiu-deklaracija-zinojo-ir-lietuvos-partizanai/>>.

³¹ SCHABAS, W. A. *The Abolition of the Death Penalty in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. p. 30.

³² *Ibid.*

³³ FITZPATRICK, J. *International standards on the death penalty: shifting discourse* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://international.westlaw.com/welcome/WorldJournals/default.wl?fn=_top&rs=WLIN6.09&mt=WorldJournals&vr=2.0&spa=intbaltic-1000&sv=Split>.

³⁴ SCHABAS, W. A. *The Abolition of the Death Penalty in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. p. 44.

aktualijoms, JTO eutanazijos klausimas yra keliamas.³⁵ O TPPTP, kuris buvo priimtas norint teisiškai įtvirtinti VŽTD, oficialiuose komentaruose apie šį institutą yra plačiai pasisakoma.³⁶

Galima daryti išvadą, kad nors rengėjai ir svarstė įtraukti mirties bausmės draudimą į deklaraciją, tačiau dėl tuometinių socialinių, kultūrinių ir moralinių vertybių to buvo atsisakyta, suprantant, kad tai gali sutrukdyti visos deklaracijos pasirašymą. Autorė pastebi, jog praėjus daugiau nei 70 metų po deklaracijos pasirašymo, matyti, kad daugiau nei 90% JTO narių atsisakė arba nebevykdė mirties bausmės, o jų pagrindinis nurodytas motyvas yra žmogaus teisių apsauga³⁷. Eutanazijos klausimas deklaracijoje nebuvo analizuojamas. Pravartu paminėti ir tai, kad abstraktus deklaracijos 3-iasis straipsnis apima daugiau nei tik teisę į gyvybę. Deklaracija taip pat siekia apsaugoti asmens orų gyvenimą³⁸ bei netiesiogiai kritikuoja mirties bausmę.

1.1.2. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas

Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (toliau – TPPTP) buvo priimtas 1966 m. ir įsigaliojo 1976 m. kovo 23 d. Šiuo dokumentu siekiama įgyvendinti VŽTD nuostatas. Skirtingai nuo VŽTD šis paktas nėra tik rekomendacinio pobūdžio, jis turi ir privalomąjį pobūdį – jį pasirašiusios šalys įsipareigoja gerbti pakte įtvirtintas normas ir nacionaliniai įstatymai turi atitikti priimtus įsipareigojimus. Šiuo metu TPPTP yra ratifikavusios 172 šalys, 6 šalys yra jį tik pasirašiusios (neratifikavusios).³⁹ Kaip ir kituose žmogaus teisių dokumentuose teisė į gyvybę yra įtvirtinta pakto pradžioje. 6 straipsnyje išplėstas teisės į gyvybę reglamentavimas: pirma dalis skirta teisei į gyvybę („Kiekvienas žmogus turi neatimamą teisę į gyvybę. Šią teisę saugo įstatymas. Negalima savavališkai atimti niekieno

³⁵ JTO Lotynų Amerikos ir Karibų jūros regiono ekonomikos komisija. Teisė į mirtį: paliatyvi pagalba ir ori mirtis [interaktyvus]. 2017. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.un.org/development/desa/ageing/wp-content/uploads/sites/24/2017/11/ECLAC-contribution.pdf>>

³⁶ Oficialus Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių pakto straipsnio nr. 6 komentaras nr. 36. 2018.

³⁷ *Universal Declaration of Human Rights at 70: still working to ensure freedom, equality and dignity for all* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.standup4humanrights.org/layout/files/30on30/UDHR70-30on30-article3-eng.pdf>>.

³⁸ Tarptautinio teisingumo teisėjas Antônio Cançado Trindade teigia, kad žmogaus teisė į gyvenimą apima ne tik patį gyvenimą, tačiau asmens teisę į orų gyvenimą. 2018 metais Žmogaus Teisių komitetas pabrėžė ir šio straipsnio sąsajas su moderniosiomis technologijomis, tokiomis kaip bepiločių skraidiklių naudojimas bei klimato kaita, pavyzdžiui, oro užterštumas. Kyla klausimas ar tokiomis sąlygomis ateinančioms kartoms bus užtikrinta teisė į orų gyvenimą.

³⁹ Užsienio reikalų ministerija. Jungtinių Tautų tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas [interaktyvus]. 2009. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://urm.lt/default/lt/uzsienio-politika/uzsienio-politikos-prioritetai/zmogaus-teises/zmogaus-teisiu-konvencijos-ir-pranesimu-rengimas/jungtiniu-tautu-tarptautinis-pilietiniu-ir-politiniu-teisiu-paktas>>.

gyvybės”⁴⁰), o antra-šešta – mirties bausmės reglamentavimui. Taip buvo išplėstas VŽTD reglamentavimas.

Šio pakto įgyvendinimą valstybėse narėse stebi Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas. Paprastai narės periodiškai atsiskaito apie tai, kaip jos įgyvendina TPPTP nustatytas nuostatas pristatydamos apžvalgas Žmogaus teisių komiteto organizuojamuose sesijose Ženevoje.

2015 metais buvo organizuojama oficiali diskusija, siekiant nustatyti procesą, skirtą pakto 6 straipsnio oficialaus komentaro rengimui bei jo projekto peržiūrėjimui, taip išplečiant oficialius komentarus rengtus 1982 ir 1984 metais. Diskusijoje buvo aptartos problemos, kiekvienai 6 straipsnio daliai, kurios turi būti aptariamoms oficialiame komentare.

Kalbant apie pirmąją dalį, nutarta fokusuotis į kitus TPPTP straipsnius susijusius su teise į gyvybę: 7 straipsnis draudžiantis kankinimą ir žiaurų elgesį žeminantį orumą, 9 straipsnis užtikrinantis teisę į laisvę ir asmens neliečiamybę ir 20 straipsnis draudžiantis diskriminaciją. Diskusijoje taip pat buvo priimtas sprendimas nustatyti, kaip 6 straipsnis yra taikomas negimusiems, užšaldytiems embrionams bei klonams. Taip pat buvo siekiama apibrėžti galimas išimtis abortų bei savižudybės atveju ir aptarti teisės į gyvybę ir teisės į mirtį santykį, pavyzdžiui, eutanazija ir padėjimas nusižudyti atžvilgiu.

Diskutuojant dėl 6 straipsnio 2 dalies⁴¹ buvo nutarta aptarti problemas kylančias tarp pastarosios dalies ir mirties bausmės taikymo, įskaitant skirtingų terminų taikymą 2 pastraipoje ir šio straipsnio santykį su kitomis TPPTP nuostatomis.⁴² Taip pat buvo aptariamoms ir kitos 6 straipsnio dalys, tačiau jos šiam tyrimui yra neaktualios ir plačiau nebus nagrinėjamos.

Naujasis oficialus komentaras⁴³ buvo priimtas 2018 metais, o jo tikslas – nustatyti ir pasiūlyti autoritetingas rekomendacijas skirtas pakto šalims ir kitiems subjektams dėl priemonių, kurios būtų skirtos siekiant užtikrinti pilną įgyvendinimą TPPTP 6 straipsniui. Priimtame oficialiame komentare buvo panaikinti prieš tai galioję komentarai. Bendrosiose nuostatose buvo dar kartą pažymėta, kad ši teisė apsaugoja visus žmones, ji yra pagrindinė

⁴⁰ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 77-3288.

⁴¹ „Šalyse, kuriose nepanaikinta mirties bausmė, mirties nuosprendžiai gali būti priimami tik už sunkiausių nusikaltimų pagal įstatymą, kuris galiojo tuo metu, kai buvo padarytas nusikaltimas, ir kuris neprieštaruja šio Pakto ir Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį nuostatoms. Ši bausmė gali būti įvykdyta tik pagal kompetentingo teismo paskelbtą galutinį nuosprendį.“

⁴² Human Rights Committee developing new right to life general comment [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ijrcenter.org/2015/07/28/human-rights-committee-developing-new-right-to-life-general-comment/>>.

⁴³ Oficialaus Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių pakto komentaro parengimo procedūra [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/GC36.aspx>>.

teisė ir jos negalima atimti net ir esant ypatingoms situacijoms, pavyzdžiui, kilus ginkluotam konfliktui, paskelbus nepaprastą padėtį ar susiklosčius kitoms aplinkybėms. Nuo šios teisės nukrypti draudžiama netgi pagal TPPTP 4 straipsnį, t.y. „susidarius nepaprastajai padėčiai, dėl kurios iškyla grėsmė tautos išlikimui ir apie kurią yra oficialiai paskelbta“.⁴⁴ Ši teisė negali būti interpretuojama siaurinamai, asmuo turi būti apsaugotas nuo veiksmų, kurie sukeltų nenatūralią ar per ankstyvą mirtį, taip pat neleistų mėgautis gyvenimu su pagarba. Pabrėžiama, kad teisę į gyvenimą turi visi asmenys, įtraukiant ir asmenis, kurie įtariamai arba yra nubausti už padarytus net ir sunkiausius nusikaltimus.⁴⁵ Tokiu būdu yra kritikuojama mirties bausmė.

Komentare taip pat pateikiama ir JTO pozicija eutanazijos klausimu. Pripažįstant asmeninio savarankiškumo svarbą žmogaus orumui, valstybės, nepažeisdamos kitų įsipareigojimų, kylančių iš TPPTP, vis tiek turėtų imtis tinkamų priemonių, kad užkirstų kelią savižudybėms. Tačiau pažymima, kad valstybės, esančios šio pakto narėmis ir legalizavusios asmens pasirinkimą mirtį, kuomet medicinos specialistas atlieka veiksmus arba suleidžia vaistų sukeliančių mirtį, privalo užtikrinti teisinę ir institucinę tokių asmenų apsaugą. Valstybė turi užtikrinti, kad asmenys, kurie pasirenka tokią mirtį, tai turi pasirinkti laisva valia, būti pilnai informuoti ir jų sprendimas turi būti galutinis, būtina apsaugoti asmenį nuo galimo spaudimo pasirinkti tokį mirties būdą.⁴⁶ Komentare toks asmens pasirinkimas mirti nėra įvardintas kaip eutanazija, šiuo būdu yra siekiama išvengti galimų interpretacijų ir klaidų, nes valstybėse tokia mirtis gali turėti skirtingus pavadinimus.⁴⁷

Grįžtant į originalų pakto tekstą svarbu išsiaiškinti ir lingvistinę 6 straipsnio prasmę. Tai vienintelis TPPTP straipsnis, kuriame naudojama formuluote „neatimama“. Autorė nuomone, taip pabrėžiamas šios teisės prigimtinis pobūdis. Angliškai tai skamba dar aiškiau, tekste naudojamas žodis *inherent right*, kuris reiškia prigimtine, įgimta ir neatskirama teisė, taigi nelieka klausimų apie šios žmogaus teisės ištakas. Doktrinoje pripažįstama, jog šiais terminais norima pabrėžti, kad valstybė teisės į gyvybę nesuteikia, o kiekvienas ją įgyja gimdamas. Tuo tarpu valstybės pareiga yra šią teisę užtikrinti ir taip saugoti individo gyvybę⁴⁸. Valstybė turi imtis pozityvių veiksmų tam įgyvendinti⁴⁹. 6 straipsnio 1 punktą draudžia „savavališkai atimti gyvybę“. Įdomu pažymėti, kad JTO

⁴⁴ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 77-3288. 4 (1) ir 4 (2) str.

⁴⁵ Oficialus Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių pakto straipsnio nr. 6 komentaras nr. 36. 2018, p. 5.

⁴⁶ Oficialus Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių pakto straipsnio nr. 6 komentaras nr. 36. 2018, p. 2.

⁴⁷ JTO Žmogaus teisių komitetas. Human Rights Committee continues discussion on draft General Comment on the right to life [interaktyvus]. 2018. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22913&LangID=E>>.

⁴⁸ SCHABAS, W. A. *The Abolition of the Death Penalty in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997, p. 95.

⁴⁹ NOWAK, M. U. N. *Covenant on Civil and Political Rights*. Kehl: N.P. Engel Publisher, 2005. p. 122.

Žmogaus teisių komitete, į kurį galima kreiptis asmenims, kurie yra pakto narių piliečiai, išnaudojusiems visas galimas nacionalines gynybos priemones⁵⁰, byloje *Kindler prieš Kanadą*⁵¹, išaiškinto termino „savavališkai“ turinį. Kanadoje yra uždrausta mirties bausmė ir taip užtikrinama pilna teisė į gyvybę apsauga. Vis tik jei valstybė tyčia išsiųstų asmenį į kitą šalį, kurioje ši apsauga būtų panaikinta ir mirties bausmė būtų įvykdyta, Kanada elgtųsi „savavališkai“ ir taip pažeistų reikalavimą „neatimti gyvybės“. Pakto kūrėjai įtraukdami terminą „savavališkai“ išvengė būtinumo nurodyti tikslaus teisės į gyvybę išimčių sąrašo ir pateikė apibendrintą terminą, kurį galima interpretuoti ir pritaikyti įvairiose situacijose.⁵²

TPPPTP gan išsamiai reglamentuota teisė į gyvybę, tam padeda ir oficialus komentaras nr. 36 skirtas teisės į gyvybę straipsniui išanalizuoti. Apibendrinant nagrinėtą informaciją galima teigti, kad straipsnis į gyvybę yra interpretuojamas plečiamai. Nors ir mirties bausmė šiuo straipsniu nėra uždrausta, tačiau oficialiame komentare ji yra kritikuojama. Pozicija eutanazijos klausimu nėra aiškiai suformuluota, šalys, kurios nėra jos legalizavusios nėra aktyviai skatinamos to padaryti, tačiau šalys, kurios šį institutą yra legalizavusios nėra skatinamos atsisakyti. JTO Žmogaus teisių komitetas pabrėžia, kad svarbiausia yra užtikrinti, asmens laisvą pasirinkimą ir spaudimo nebūvimą.

1.1.3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK) 2 straipsnyje reguliuojama asmens teisė į gyvybę: „Kiekvieno asmens teisė į gyvybę saugo įstatymas. Negalima tyčia atimti niekieno gyvybės, išskyrus vykdant teismo nuosprendį dėl nusikaltimo, už kurį tokią bausmę nustato įstatymas.“⁵³ Analizuojant antrąją šio sakinio dalį, susijusią su nuosprendžiu dėl nusikaltimo, autorės manymu, svarbu paminėti, kad kuomet buvo kuriamas EŽTK tekstas, mirties bausmė pagal tarptautinius standartus buvo priimtina, dėl to ir buvo padaryta išimtis, kad jei gyvybė atimama esant teismo nuosprendžiui, 2-asis Konvencijos straipsnis laikomas nepažeistu. Tačiau vėliau Europos tarybos narėse įvyko evoliucija link visiško mirties bausmės panaikinimo, tiek *de jure*, tiek

⁵⁰ JTO Žmogaus teisių biuras. Human Rights Committee, Selected Decisions under the Optional Protocol [interaktyvus]. Niujorkas ir Ženeva. 2005. p. 5. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ohchr.org/Documents/Publications/SDecisionsVol5en.pdf>>.

⁵¹ Kanados Aukščiausiasis Teismas. 1991 m. vasario 21 d. sprendimas *Kindler prieš Kanadą* byloje nr. 21321.; JTO Žmogaus teisių biuras. Human Rights Committee, Selected Decisions under the Optional Protocol [interaktyvus]. Niujorkas ir Ženeva. 2005. p. 113. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ohchr.org/Documents/Publications/SDecisionsVol5en.pdf>>.

⁵² SCHABAS, W. A. *The Abolition of the Death Penalty in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997, p. 99.

⁵³ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.

ir *de facto*. Dėl šios priežasties 1983 metais buvo pasirašytas 6 EŽTK protokolas⁵⁴ uždraudžiantis mirties bausmę, išskyrus esant karo padėčiai, o 2002 metais buvo pasirašytas protokolas nr.13⁵⁵ uždraudžiantis mirties bausmę visais atvejais.⁵⁶ Protokolas nr.13 buvo pasirašytas visų konvencijos narių, išskyrus Azerbaidžaną ir Rusiją. Protokolo nr.13 (uždraudžiančio mirties bausmę) preambulėje įtvirtinta, jog „kiekvieno teisė į gyvybę yra pagrindinė demokratinės visuomenės vertybė ir kad siekiant apsaugoti šią teisę bei visiškai pripažinti visų žmonių prigimtinį orumą būtina panaikinti mirties bausmę“.⁵⁷ Protokolas pabrėžia teisės į gyvybę fundamentalumą bei susieja teisę į gyvybę ir mirties bausmės panaikinimą. Konvencijos nuostatos, įtvirtinančios teisę į gyvybę ir teisę nepatirti kankinimo, nežmoniško ar orumą žeminančio elgesio, yra pripažįstamos pamatinėmis Konvencijos nuostatomis, įkūnijančiomis Europos Tarybą sudarančių demokratinių visuomenių esmines vertybes⁵⁸.

EŽTK 2.2 straipsnio dalyje nurodytas baigtinis aplinkybių sąrašas, kurioms esant ir jeigu tai padaroma nepanaudojant daugiau jėgos, negu neišvengiamai būtina – teisė į gyvybę nebus pažeista. Kaip ir prieš tai aptartuose tarptautiniuose dokumentuose, šis straipsnis yra laikomas vienas fundamentaliausių visoje EŽTK, o kartu su 3 straipsniu, draudžiančiu kankinimą, sudaro pagrindą vertybių, esančių demokratinėse Europos Sąjungos valstybėse.⁵⁹

Svarbu pabrėžti, kad EŽTK 2 straipsnyje yra du esminiai įpareigojimai valstybei: (1) bendroji pareiga įstatymais ginti teisę į gyvybę ir (2) įpareigojimas imtis prevencinių priemonių šiai teisei įgyvendinti. Tai nurodo, kad valstybė turi ir pozityvią pareigą užtikrinti asmens teisę į gyvybę⁶⁰.

⁵⁴ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Ketvirtasis protokolas. Valstybės žinios, 1995, nr. 40-987.

⁵⁵ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Tryliktasis protokolas. Valstybės žinios, 1995, nr. 40-987.

⁵⁶ Plačiau nagrinėjama trečioje šio darbo dalyje.

⁵⁷ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Tryliktasis protokolas. Valstybės žinios, 2004, nr. 40-987.

⁵⁸ Žalimas, D. *Europos žmogaus teisių teismo praktikos įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijai*. 2006, p. 5. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/09/pranesimai_zalimas_2016-m.pdf>.

⁵⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. kovo 24 d. sprendimas Giuliani ir Gaggio prieš Italiją byloje, nr. 23458/02. §174.

⁶⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas, *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, 2 - ojo straipsnio komentaras*. [interaktyvus] 2019, p. 8. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_ENG.pdf>.

Eutanazija nėra reguliuojama atskirais straipsniais ar atskiromis teisės į gyvybę straipsnio dalimis, tačiau analizuojant Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką matoma, kad klausimai susiję su eutanazija yra sprendžiami būtent šio straipsnio rėmuose.⁶¹

Atsižvelgiant į faktą, kad EŽTK yra privalomas dokumentas, kurio pažeidimus nagrinėja Europos Žmogaus Teisių Teismas, išsamesnei šios Konvencijos 2-ojo straipsnio analizei bus pasitelkiama ir šio teismo praktika, kuri aptariama žemiau.

1.1.4. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

EŽTK nuostatos yra aiškinamos ir taikomos, sprendžiant bylas Europos Žmogaus Teisių Teisme (toliau - EŽTT). Tai 1959 m. įsteigtas tarptautinis teismas, kuris nagrinėja skundus, pateiktus tiek valstybės, tiek ir individualių asmenų, susijusius su civilinių ir politinių teisių pažeidimais, kylančiais iš Europos žmogaus teisių konvencijos. Priėmus Lisabonos sutartį, kurios 6 straipsnio 2 dalyje numatyta ES prievolė prisijungti prie EŽTK buvo įtvirtinta, kad su pagrindinių teisių laikymusi susijusią ES veiklą (kaip ir atitinkamą valstybių narių veiklą) galės vertinti ES nepriklausantis teisės subjektas – Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT).⁶²

Autorės nuomone, itin svarbu, kad EŽTT sprendimuose pabrėžiama, jog teisė į gyvybę gali būti pažeista net ir neatimant žmogui gyvybės. Atsižvelgiant į jėgos panaudojimo laipsnį, rūšį bei sužalojimų dydį, valstybės tarnautojų panaudota jėga gali atitikti 2 straipsnio pažeidimą, jei valstybės tarnautojų elgesys dėl savo prigimties sukėlė rimtą pavojų pareiškėjo gyvybei, tačiau jis išgyveno.⁶³ Tačiau situacijose, kuriose asmuo yra sužalotas, bet jo gyvybei nebuvo iškilęs pavojus, valstybės tarnautojų elgesys būtų kvalifikuojamas pagal EŽTK 3-įjį straipsnį, „Kankinimo uždraudimas“⁶⁴. Analogiškas vertinimas yra taikomas ir tais atvejais, kuomet asmuo išgyveną mirtiną ataką, kuri yra įvykdyta ne valstybės organų.⁶⁵ Taigi situacijose, kuriose vertinama ar buvo pažeistas EŽTK 2 straipsnis, vertinimas susideda iš 2 dalių: (a) ar veika yra pavojinga dėl savo

⁶¹ HENDRIKS, A.C. End-of-life decisions. Recent jurisprudence of the European Court of Human Rights [interaktyvus]. *ERA Forum* nr.19, 2019. p. 561–570. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-018-0530-7>>.

⁶² MARZOCCHI, O. Pagrindinių teisių apsauga Europos Sąjungoje. [interaktyvus] 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/146/pagrindiniu-teisiu-apsauga-europos-sajungoje>>.

⁶³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Trévalec prieš Belgiją* byloje, nr. 30812/07, §§ 55-61.

⁶⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. gruodžio 20 d. sprendimas *Makaratzis prieš Graikiją* byloje, nr. 50385/99, § 51.

⁶⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. sausio 23 d. sprendimas *Yotova prieš Bulgariją* byloje, nr. 43606/04, § 69.

prigimties ir žmogaus gyvybė atsiranda realioje grėsmėje ir (b) patirti sužalojimui patekus į tokią situaciją buvo pavojingi gyvybei.⁶⁶

Taip pat teismas pabrėžia, kad Konvencijos 2 straipsnis negali būti suprantamas kaip garantuojantis kiekvienam asmeniui absoliutų saugumo lygį bet kurioje veikloje, kurioje gali kilti pavojus teisei į gyvybę, ypač kai asmuo veikia prisiimdamas didesnę riziką nei paprastai.⁶⁷ EŽTK reguliuoja tik tokius teisės į gyvybę pažeidimus, kuriuose yra atsakinga valstybė, sukonkretizuojant tai valstybės valdžios, teisminės, valdybos ar kitos institucijos bei pareigūnai. Mokslo doktrinoje teigiama, kad jokia konvencija nėra pajėgi sureguliuoti visų esančių grėsmių asmens gyvybei, dėl šios priežasties valstybės atsako tik už nerūpestingus ar tyčinius gyvybės atėmimo atvejus⁶⁸.

Kaip ir gyvenimo pradžios momento, taip ir klausimo susijusio su gyvenimo pabaiga konvencija nenustato. Ši teisė, nustatyti asmens gyvybės pradžią ir pabaigą, yra palikta valstybių galioje dar ir dėl to, kad yra valstybių, kurios net savo viduje nėra galutinai apibrėžusios šių terminų.⁶⁹ Valstybėms suteikiama vertinimo teisė, atsižvelgiant į privataus gyvenimo gerbimą ir jų asmeninės autonomijos pusiausvyros užtikrinimą. Vis tik ši vertinimo teisė nėra neribota ir teismas pasilieka teisę kontroliuoti ar valstybė įvykdė įsipareigojimus pagal 2 straipsnį. Analizuojant asmens gyvybės pabaigą, EŽTT oficialiame EŽTK 2 straipsnio komentare yra išskiriamos dvi situacijos: eutanazija bei gyvybę palaikančių aparatų pajungimo atsisakymas.⁷⁰ Eutanazijos atžvilgiu pabrėžiama, kad jokia teisė mirti trečiojo asmens rankose ar padedant valdžios institucijai negali būti kildinama iš Konvencijos 2 straipsnio. Visose bylose, analizuojant teisę į gyvybę, yra akcentuojama valstybės pareiga saugoti gyvybę. Byloje *Pretty prieš Jungtinę Karalystę*⁷¹ tiesiogiai nurodoma, kad asmens teisė į gyvybę neapima asmens teisės mirti. Moteris,

⁶⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. birželio 25 d. sprendimas *Nicolae Virgiliu Tănase prieš Rumuniją* byloje, nr. 41720/13, §§ 139-145.

⁶⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. gegužės 19 d. sprendimas *Gülen Gökdemir prieš Turkiją* byloje, nr. 66309/09, § 17.

⁶⁸ DIJK, P., HOOF, G. J. H. *Theory and practise of the European Convention on Human Rights*. The Hague: Kluwer Law International, 1998. p.297.

⁶⁹ KORFF, D. The right to life: A guide to the implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights. Iš *Human rights handbooks*, No. 8, [interaktyvus]. 2006, p. 11. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.].

Prieiga per internetą: <https://www.refworld.org/docid/49f184722.html?_cf_chl_jschl_tk__=11733ff8d1f3916f89fab399e8f8193e7437f61815811553600AWXEcCW6Qq5IHbMRPh6UogAhOPpDAeFVqSorAkHpSQDytGSh_UprMl6s279MfMfuiiaeSNnwE3r43hu3q5f7_v9O1VfB5HlsxqK6_RCYGSdUy6idU6mBpmNXwnVvftOmVWguLakEyL7jTMGaRvewOgIHHSwmzDqzTUoC2ReIMFB8S7wOrv6bl6SqZPA3SzHImnUqIk8N4t7hhUUNGmpXHW_ykTQ3C2_3t8OpVuW94Oq0CAcicmyOkiN_AN1mrKhAB5S17qV1XbMkf2gdo2T_A2gEhsJE4XgKPMrGn_CFy>.

⁷⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas, *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, 2 - ojo straipsnio komentaras*. [interaktyvus] 2019, p. 16. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_ENG.pdf>.

⁷¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. balandžio 29 d. sprendimas *Pretty prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 2346/02, § 39.

kenčianti nuo nepagydomos degeneracinės ligos, norėjo nuspręsti kada ir kaip ji mirs. Siekdama išvengti neišvengiamos, tačiau netikslios mirties datos, ji norėjo, kad jos vyras padėtų jai mirti. Ji siekė, kad jis nebūtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, tačiau EŽTT nustatė, kad teisė į gyvybę reglamentuota EŽTK, sukuria ne teisę pasirinkti mirtį, o teisę į patį gyvenimą. Taip pat teismas pabrėžė, kad 2 straipsnis nelegalizuoja mirties trečiojo asmens rankose ar padedant valdžios institucijai. Byloje *Haas prieš Šveicariją*⁷² EŽTT taip pat pabrėžė, kad valstybinės institucijos, šalyse, kur eutanazija yra leidžiama turi nustatyti ir užtikrinti, kad asmuo sprendimą priėmė laisvai ir jį pilnai suprato. Tik tokiu būdu teisė į gyvybę yra nepažeidžiama.

Autorės nuomone, EŽTK gana išsamiai reguliuoja teisės į gyvybę klausimą, prie to prisideda ir EŽTT nagrinėjamos bylos, periodiškai leidžiami teisės gidai ir svarbiausių bylų apibendrinimas 2 straipsnio kontekste. Taip pat labai svarbu, kad nors ir originaliame konvencijos straipsnyje yra leidžiama mirties bausmė, tačiau valstybės narės atsižvelgė į besikeičiančią visuomenę bei tarptautinės bendrijos tikslą panaikinti mirties bausmę ir to dėka buvo priimti net du protokolai įpareigojantys valstybes nares panaikinti mirties bausmę. Taip pat EŽTK prasme išaiškinta, kad teisė į gyvybę neapima teisės mirti. Šalys, legalizavusios asmens pasirinkimą mirtį, turi užtikrinti, kad asmuo sprendimą priėmė laisva valia, tokiu būdu teisė į gyvybę EŽTK prasme nebus pažeista.

1.2. Teisės į gyvybę reglamentavimas Lietuvoje

Lietuvoje teisė į gyvybę įtvirtinta Konstitucijos 19 straipsnyje. Jame nurodoma, kad žmogaus teisė į gyvybę saugo įstatymas⁷³. Šią teisę turi užtikrinti įvairialypė teisinių priemonių sistema. Civilinio kodekso 2.3. straipsnio 2 dalis reglamentuoja fizinio asmens mirties momentą, kuriuo pripažįstamas jo kraujotakos ir kvėpavimo negrįžtamas nutrūkimas arba jo smegenų visų funkcijų visiškas ir negrįžtamas nutrūkimas⁷⁴. Pateikiant ir analizuojant tarptautinius žmogaus teisių dokumentus buvo atskleista, kad Lietuva teisę į gyvybę yra užtikrinusi ir tarptautiniu lygmeniu, o iš šių tarptautinių dokumentų kyla ir tarptautiniai įsipareigojimai.

Lietuvos santykis su VŽTD yra gan sudėtingas, nes tuo metu, kai deklaracija buvo priimta, Lietuva buvo okupuota Sovietų sąjungos. Vis tik mažai žinomas faktas, kad dar 1949 m. praėjus vos dviem mėnesiams po deklaracijos pasirašymo, deklaracijos skelbiamus

⁷² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. sausio 20 d. sprendimas *Haas prieš Šveicariją* byloje, Nr. 31322/07, § 54.

⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, nr. 33-1014.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, nr. 74-2262. str. 2.3.

principus pripažino Lietuvos laisvės kovos sąjūdis. Oficialiai Lietuva prie šios deklaracijos prisijungė ir jos nare tapo 1991 m. kovo 12 d., o šio dokumento principai vėliau buvo perkelti ir į Konstituciją.⁷⁵ Atkūrus nepriklausomybę ir Lietuvai tapus šios deklaracijos dalimi buvo pradėta vadovautis tarptautiniais žmogaus teisių standartais, VŽTD tapo pamatas kuriant bei plėtojant žmogaus teisių apsaugą Lietuvoje⁷⁶. Konstitucijos 18 straipsnio nuostata, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės, irgi yra neabejotina sąsaja su Visuotine žmogaus teisių deklaracija. Galime teigti, kad ši deklaracija pastatė pamatą šiuolaikinei ir nepriklausomai Lietuvos teisei sistemai.

Antrasis analizuojamas tarptautinis dokumentas, svarbus Lietuvai yra TPPTP. Lietuva prie šio dokumento prisijungė 1991 m. lapkričio 20 d. Pirmą kartą Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas Lietuvą vertino 1997 metais, antrąjį – 2003 m., trečiąjį – 2010 m., ketvirtąjį – 2018 m. Penktąjį periodinį pranešimą pagal TPPTP Lietuva turės parengti iki 2024 m. liepos 27 d. Po paskutinės ataskaitos Ženevoje, Lietuva gavo rekomendacijas labiau kovoti su diskriminacija, moterų teisėmis, sąlygų įkalinimo įstaigose gerinimu.⁷⁷ Tiesioginių rekomendacijų dėl teisės į gyvybę apsaugos nesulaukė. Tačiau punkto dėl įkalinimo įstaigų gerinimo, kuris yra stipriai susijęs su teise į orų gyvenimą, kontekste komitetas pažymėjo, kad įkalinimo įstaigose yra nežmoniškas sąlygos, daug nusiskundimų dėl žiauraus elgesio ir smurto⁷⁸. Tokios įkalinimo sąlygos pažeidžia asmens teisę į gyvybę, nes šios teisės turinys yra nagrinėjamas plečiamai ir apima teisę į orų gyvenimą.⁷⁹

Lietuvoje EŽTK įsigaliojo 1995 m. birželio 20 d.⁸⁰ Ši Konvencija yra teisiškai įpareigojanti ir Lietuvai sukuria pozityvių pareigų taip pat asmenys išnaudoję vidaus teisinius mechanizmus gali kreiptis į EŽTT su skundais dėl pažeistų teisių pagal EŽTK. Pagal Konstitucinio Teismo pirmininką Dainių Žalimą: Konvencija ir ją aiškinanti EŽTT

⁷⁵ DUDUTYTĖ, A. *Apie septyniasdešimtmetį mininčią Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją žinojo ir Lietuvos partizanai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://manoteises.lt/straipsnis/apie-septyniasdesimtmeti-minincia-visuotine-zmogaus-teisiu-deklaracija-zinojo-ir-lietuvos-partizanai/>>.

⁷⁶ ŽALIMAS, D. *Dainius Žalimas: Visuotinė žmogaus teisių deklaracija – svarus ginklas kovojant dėl visų žmonių laisvės, lygybės ir orumo* [interaktyvus]. 2018. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/naujienos/ivykiai/dainius-zalimas-visuotine-zmogaus-teisiu-deklaracija-svarus-ginklas-kovojant-del-visu-zmoniu-laisves-lygybes-ir-orumo/1207>>

⁷⁷ Užsienio reikalų ministerija. Jungtinių Tautų tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas [interaktyvus]. 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://urm.lt/default/lt/uzsienio-politika/uzsienio-politikos-prioritetai/zmogaus-teises/zmogaus-teisiu-konvencijos-ir-pranesimu-rengimas/jungtiniu-tautu-tarptautinis-pilietiniu-ir-politiniu-teisiu-paktas>>.

⁷⁸ Jungtinės Tautos. Žmogaus teisių komitetas. Baigiamosios pastabos dėl Lietuvos ketvirtojo periodinio pranešimo [interaktyvus]. 2018. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.urm.lt/uploads/default/documents/ZTK%20pastabos_TPPTP_IV%20pranesimui%20LT20180905.pdf>.

⁷⁹ Tarptautinio teisingumo teisėjas Antônio Cançado Trindade teigia, kad žmogaus teisė į gyvenimą apima ne tik patį gyvenimą, tačiau asmens teisę į orų gyvenimą.

⁸⁰ Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme. Informacija apie EŽTT [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/informacija-apie-eztt>>.

praktika neabejotinai yra ir Konstitucijos, kaip aukščiausiosios teisės, o ne tik kitų Lietuvos teisės aktų aiškinimo šaltinis. Konvencijos teisėje formuojami žmogaus teisių apsaugos standartai suvokiami kaip minimalus konstitucinis nacionalinės teisės standartas.⁸¹

Iki šio tyrimo atlikimo dienos yra išnagrinėta 10 skundų Lietuvos piliečių, kurie kreipėsi į EŽTT dėl EŽTK antro straipsnio pažeidimo. Šešiose bylose buvo pripažinta, kad Lietuva pažeidė 2 konvencijos straipsnį, likusiose bylose pažeidimas nustatytas nebuvo. Byloje *Juozaitienė ir Bikulčius prieš Lietuvą*⁸², EŽTT vertindamas būtinumą panaudoti šaunamąjį ginklą, nurodė, kad nėra pakankama priežastis šauti į asmenį, net jei nepanaudojus jėgos būtų prarasta galimybė sulaikyti asmenį pabėgusį iš kalėjimo, kai yra žinoma, jog sulaikomas asmuo nekelia grėsmės žmonių gyvybei ir tas asmuo nėra įtariamas padaręs smurtinį nusikaltimą. Svarbi byla išnagrinėta 2012 metais *Česnulevičius prieš Lietuvą*⁸³ - asmens mirtis įkalinimo įstaigoje dėl smurtinių kalinių veiksmų. Bylą nagrinėjęs Europos Žmogaus Teisių Teismas priminė, kad valstybė tam tikrais atvejais turi pozityvią pareigą imtis prevencinių priemonių apsaugoti asmenis, kad prieš juos nebūtų padaryta nusikalstama veika. Šiuo atveju Teismas nusprendė, kad A. Česnulevičiui nebuvo užtikrinta saugi aplinka, nes pareigūnai nesugebėjo nustatyti, užkirsti kelio ir kontroliuoti smurto tarp nuteistųjų bei skubiai ir veiksmingai į jį reaguoti. Kitoje byloje, *Banel prieš Lietuvą*⁸⁴, kurioje tyrimas buvo pradėtas dėl pareiškėjos sūnaus žūties, kuris žuvo nukritus apleisto ūkinio pastato plokštei, esančio Vilniaus miesto gyvenamajame rajone. Teismas pabrėžė, kad valstybei kyla pozityvi pareiga pagal Konvencijos 2 straipsnį tokiais atvejais, kai valstybės institucijos žinojo arba privalėjo žinoti susidariusią situaciją, kuri kelia grėsmę asmens gyvybei ir nesiėmė jų galioje esančių priemonių, kad to išvengtų. Likusiose bylose, Lietuva buvo pripažinta pažeidusi EŽTK 2 straipsnį ne dėl materialiuju, tačiau procedūrinių bylos aplinkybių. Peržvelgus EŽTT praktiką matyti, kad išnagrinėta sąlyginai nedaug bylų, kuriose Lietuva būtų pripažinta pažeidusi teisę į gyvybę.

Lietuva teisę į gyvybę yra įtvirtinusi Konstitucijoje, taip pat įsipareigojimais kyla ir iš tarptautinių dokumentų, kuriuos yra priėmusi Lietuva. Tai iš tiesų didelė vertybė, kuri yra aiškinama plečiamai. Analizuojant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją svarbiausias

⁸¹ Žalimas, D. *Europos žmogaus teisių teismo praktikos įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijai* [interaktyvus]. 2006, p. 10. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/09/pranesimai_zalimas_2016-m.pdf>.

⁸² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. balandžio 24 d. sprendimas *Juozaitienė ir Bikulčius prieš Lietuvą* byloje, Nr. 70659/01

⁸³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. sausio 10 d. sprendimas *Česnulevičius prieš Lietuvą* byloje, Nr. 13462/06

⁸⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. birželio 18 d. sprendimas *Banel prieš Lietuvą* byloje, Nr. 14326/11

nutarimas yra 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas⁸⁵. Po šio nutarimo Lietuva panaikino mirties bausmę taip įtvirtindama absoliučią teisės į gyvybę apsaugą. Konstitucinis Teismas gan išsamiai išanalizavo teisę į gyvybę. Pabrėžė, kad demokratinių šalių teisėje žmogaus gyvybė pripažįstama aukščiausia vertybe. Tai matyti iš jai apibūdinti nutarime vartojamų sąvokų: „pagrindinė iš visų teisių“, „viena svarbiausių teisių“, „visų kitų teisių pagrindas ir kertinis akmuo“, „būtina visų kitų teisių prielaida“, „visų žmogaus teisių pamatinė teisė“ ir pan. Analizuojant Konstitucinio Teismo doktriną taip pat yra pabrėžiama, kad žmogaus gyvybė ir orumas yra žmogaus vientisumą išreiškiančios vertybės, jos yra taip glaudžiai susijusios, todėl negali būti traktuojamos atskirai.⁸⁶

Apibendrinant, būtų galima daryti išvadą, kad teisė į gyvybę Lietuvoje reglamentavimas atitinka tarptautinius standartus, o pasikartojančių pažeidimų dėl EŽTK užtikrinamos teisės į gyvybę apsaugos Lietuvoje nėra. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje teisės į gyvybę klausimas analizuotas ne kartą, o išsamiai aptartas 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime, kuriame pabrėžiama, kad teisė į gyvybę ir teisė į orumą yra neatsiejamos teisės. Tuo tarpu nuo 2017 metų iki šio tyrimo atlikimo datos KT nenagrinėjo jokių bylų, kurios būtų susijusios su teise į gyvybę.⁸⁷

Apibendrinant dokumentus, kuriose reglamentuojama teisė į gyvybę, mokslinė doktriną bei teismų jurisprudenciją matoma, kad ši teisė yra viena svarbiausių žmogaus teisių. Ji įtvirtinta įvairiuose tarptautiniuose dokumentuose, taip pat yra rengiami oficialūs komentarai bei teisės gidai šiai teisei išanalizuoti. Ši teisė yra aiškinama plečiamai, o valstybei kyla pozityvios pareigos ją užtikrinti. Taip pat svarbu paminėti, kad nors ir mokslinėje doktrinoje bei teismų jurisprudencijoje yra nagrinėjamas teisės į mirtį klausimas analizuojant teisę į gyvybę, tačiau teisė į gyvybę neapima teisės į mirtį.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-3004.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas „Dėl pareigos mokėti valstybinio socialinio draudimo ir privalomojo sveikatos draudimo įmokas, taip pat dėl motinystės (tėvystės) pašalpų sumažinimo“. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 47/2009-131/2010.

⁸⁷ <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135?sqid=ebe5dd1d1d63c03091f9b815e525a54af4dfc55e>

2. EUTANAZIJA

Šioje dalyje bus analizuojamas vienas su žmogaus teise į gyvybę susijęs aspektas susijęs - eutanazijos problema. Prieš tris tūkstantmečius sukurta ir vis dar naudojama Hipokrato (460– 370 m. pr. Kr.) priesaika, visada buvusi universaliu gydytojų profesijos elgesio kodeksu, išreiškia gydytojo nuostata: „Niekam, nors ir labiausiai prašytų, neduosiu mirtinų nuodų, patarimu neparemsiu panašių sumanymų.“⁸⁸ 1997 metais Lietuvoje buvo priimta atnaujinta Hipokrato priesaika, joje pagarbos gyvybei principas išreikštas dar aiškiau: „Saugosiu žmogaus gyvybę ir jos neliečiamumą nuo pat pradėjimo iki natūralios mirties, gerbsiu jos orumą.“⁸⁹ Vis tik žvelgiant į šių dienų aktualijas matome, kad Hipokrato priesaika tampa diskusijos objektu ir kad vis garsiau aptariamas eutanazijos legalizavimo klausimas. Organizuojamos diskusijos⁹⁰, daromos apklausos, vis daugiau šalių legalizuoja eutanaziją⁹¹, o Lietuvoje buvo pateikti net keli įstatymo projektai⁹², siekiantys įteisinti šį institutą. Įdomu tai, kad jau prieš 7 metus darytoje apklausoje net 47 proc. respondentų pritaria eutanazijos įteisinimui, 37 proc. apklaustųjų nurodė, jog tam nepritartų, o 16 proc. apklausoje dalyvavusiųjų – šiuo klausimu neturintys nuomonės.⁹³ Taigi analizuojant Hipokrato priesaiką kyla klausimas, ar iš tiesų visas jos tekstas yra aktualus ir priimtinas šiandienai ir ar žmogaus gyvybės saugojimas iki natūralios mirties nepažeidžia asmens orumo. Norint toliau analizuoti eutanazijos institutą iš pradžių bus apibrėžiama jo sąvoka.

2.1. Eutanazijos sąvoka

Vieno, universalios eutanazijos apibrėžimo nėra pateikiama nei nacionaliniu, nei tarptautiniu lygmeniu, taigi nėra įmanoma pateikti universalios šio instituto apibrėžimo. Taip pat sunkumų iškyla ir dėl to, kad pridėjus ar atėmus tam tikrus eutanazijos sampratos elementus, jos kvalifikavimas ir pati esmė gali stipriai pasikeisti.

⁸⁸ LIUBARSKIENĖ, Z. *Medicinos etikos kodeksai*. Kaunas: Kauno medicinos universiteto leidykla, 2002, p. 13.

⁸⁹ PAULAUSKIENĖ, A. *Hipokratas vėl su mumis*. Kaunas: Farmacija, 1997, p. 3.

⁹⁰ Eutanazija Lietuvoje: ar esame tam pasiruošę? [interaktyvus]. 2016. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.vdu.lt/lt/eutanazija-lietuvoje-ar-esame-tam-pasiruose/>>.

⁹¹ DAVIS, N. Euthanasia and assisted dying rates are soaring. But where are they legal? [interaktyvus]. 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.theguardian.com/news/2019/jul/15/euthanasia-and-assisted-dying-rates-are-soaring-but-where-are-they-legal>>.

⁹² Lietuvos Respublikos eutanazijos įstatymo projektas. 2012. Nr. XIP-4142; Lietuvos Respublikos eutanazijos įstatymo projektas. 2014. Nr. XIIP-2071; Lietuvos Respublikos eutanazijos įstatymo projektas. 2015. Nr. XIIP-2071(2).

⁹³ BNS. Sveikatos apsaugos ministrė: Eutanazijos įstatymo priimti dar negalime [interaktyvus]. 2015. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/57413/sveikatos-apsaugos-ministre-eutanazijos-istatymo-priimti-dar-negalime>>.

Šios sąvokos etimologinė kilmė yra aiški: *eu*, reiškia geras, o *thanatos* reiškia mirtis. Originaliai eutanazija reiškė gerą, malonią ir lengvą mirtį, vėliau ji perėmė ir veiksmo aspektą: tai, kad žmogus padeda kitam žmogui numirti lengvai.⁹⁴

Nagrinėjant lietuvių autorių straipsnius randama įvairių apibrėžimų. Viename iš darbų M. Liesis išskiria pagrindinius du požymius: pirmiausia tai yra gyvybės atėmimas kitam žmogui; antra, šis gyvybės atėmimas yra padaromas dėl to asmens sveikatos būklės. Sujungus jis teigia, kad tai yra tyčinis gyvybės atėmimas kitam žmogui dėl šio asmens blogos gyvenimo kokybės, susijusios su jo sveikata.⁹⁵ Kitame straipsnyje jis atskleidžia dar kelis eutanazijos požymius: eutanazija padaroma aktyviais veiksmais ir yra būtinas nukentėjusiojo prašymas⁹⁶. Toks apibūdinimas tinka aktyviajai, savanoriškai eutanazijai.⁹⁷ Itin daug eutanazijos tema straipsnių parašė E. Gefenas, trumpai šį institutą apibrėžiantis kaip sąmoningą vieno asmens veiksmą, siekiant išvaduoti kitą asmenį nuo kančių taip jam nutraukiant gyvybę.⁹⁸ Tačiau, autorės nuomone, jam trūksta esminių eutanazijos elementų ir toks apibrėžimas neatskiria eutanazijos nuo paprasto nužudymo. Vienas iš tokių elementų galėtų būti tai, kad tik gydytojai gali atlikti eutanaziją.

Lietuvoje 2015 metais užregistruotame eutanazijos įstatymo projekto 2 straipsnio 2 dalyje pateikiama eutanazijos sąvoka: „tai sąmoningas, šio įstatymo reikalavimus atitinkantis terminalinės būklės paciento gyvybės nutraukimas, kai esant paciento pageidavimui aktyviais veiksmais gyvybę nutraukia kitas asmuo – eutanazijos atlikimo teisę turintis gydytojas.“⁹⁹ Tame pačiame projekte yra paaiškinama, kad terminalinė būklė – tai nepagydoma ir progresuojančia liga sergančio ar sunkiai sužaloto asmens medicininis požiūriu beviltiška sveikatos būklė¹⁰⁰. Kitų šalių teismų praktikoje randama, kad nepagydoma liga nebūtinai reiškia mirtiną ligą. Pavyzdžiui, 1992 m. sausio mėnesį Kanados Aukščiausiasis Teismas priėmė sprendimą, kuriuo buvo pripažinta, kad asmuo turi teisę reikalauti nutraukti jo gyvybę net ir tuo atveju, jei asmuo nemiršta, tačiau savo egzistavimą laiko nepakeliamu, esant aplinkybėms, kuriomis jis yra priverstas gyventi. Šioje byloje mergina Nancy B. prašė teismo leidimo atjungti ją nuo gyvybę palaikančių aparatų, su kuriais ji būtų galėjusi nugyventi ilgą gyvenimą. Nancy sirgo reta neurologine

⁹⁴ Terminų žodynas [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/E/eutanazija>>.

⁹⁵ LIESIS, M. *Baudžiamosios atsakomybės už eutanaziją netaikymo galimybės*. Vilnius: Teisės Problemos, 2009, Nr. 1 (63). p. 6.

⁹⁶ LIESIS, M. *Baudžiamosios atsakomybės už savanorišką aktyvią eutanaziją ir padėjimą nusižudyti kritika filosofiniu – žmogaus teisių aspektu*. Vilnius: Teisė, 2007, t. 64. p. 34.

⁹⁷ Apie eutanazijos rūšis plačiau aptariama sekančiame skyriuje - eutanazijos rūšys.

⁹⁸ GEFENAS, E. *Eutanazija*. Vilnius: Filosofijos ir sociologijos institutas. 1995. p. 9.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos eutanazijos įstatymo projektas, 2015-02-20, Nr. XIIP-2071(2).

¹⁰⁰ *Ibid.*

liga ir buvo paralyžuota žemiau kaklo, ji norėjo mirti, nes viskas ką galėjo daryti, tai gulėti specialioje lovoje ir žiūrėti televizorių. Atsižvelgęs į šiuos argumentus, teismas tenkino prašymą.¹⁰¹

Eutanazijos šalininkai ir mokslininkai tyrinėjantys šį institutą paprastai teigia, kad eutanaziją apibūdina penki požymiai: 1) asmuo kenčia nuo nepagydomos ligos; 2) vargu, ar bus išrasti vaistai ar kitos priemonės galinčios išgydyti ar kitaip padėti sergančiam asmeniui; 3) asmuo dėl ligos kenčia netoleruotiną skausmą arba gyvena tokį gyvenimą, kuris yra nepriimtinais sunkus (pvz., negali visiškai judėti, yra palaikomas tik aparatu); 4) suprasdamas gydymo būdus ir savo ateitį, nori mirti; 5) be kito asmens pagalbos negali užbaigti savo gyvenimo.¹⁰²

Net ir išskyrus eutanazijos požymius autorei kyla klausimas, iki kokio momento asmuo laikomas gyvu. Ar iš tiesų tik aparatų palaikoma žmogaus organų veikla apibūdina žmogaus gyvybę, galbūt veikia tik jo organai, tačiau tai nereiškia, kad asmuo yra gyvas. Anot teisės mokslininkų, „kadangi sparčiai besivystanti medicina šiais laikais yra pasiekusi tokį lygį, kad praktiškai be gyvybės ženklų esančiam žmogui sugeba palaikyti gyvybines funkcijas ir taip mirtis tampa ištempta, o dažnai net ir labai skausminga agonija, tai visiškai nenuostabu, kad atsirado mirties pagreitinimo poreikis.“¹⁰³ Medicininis požiūris tam tikrų gyvybinių funkcijų palaikymas nebereiškia asmens gyvybės palaikymo. Puikus pavyzdys būtų galvos smegenų mirties atvejis, kuomet yra palaikoma tam tikrų organų veikla, organų donorystės tikslu, tačiau tai nėra traktuojama kaip gyvybės palaikymas. Tokiu atveju, jei gydytojai atjungia organus nuo jiems veikti reikalingų aparatų, jie nėra laikomi įvykdę eutanaziją, nes asmuo yra laikomas miręs anksčiau.

Analizuojant eutanazijos sampratą taip pat svarbu panagrinėti eutanazijos ir padėjimo nusižudyti skirtumą.¹⁰⁴ Padėjimo nusižudyti tikslas toks pat kaip ir eutanazijos – mirtis. Tačiau autorė atkreipia dėmesį, kad skirtumas kyla iš to, kaip tai yra pasiekama. Trumpai apibūdinant, padėjimo nusižudyti atveju asmuo pats suvartoja mirtį sukeliančius vaistus, o eutanazijos atveju juos suleidžia kitas asmuo. Abejais atvejais, padėjimo nusižudyti ir eutanazijos, asmuo pats priima sprendimą mirti, tačiau pirmuoju atveju pats asmuo išgeria jam duotus vaistus, o antruoju – reikia ir kito asmens aktyvių veiksmų.¹⁰⁵

¹⁰¹ DWORKIN, R. *Life's Dominion: An Argument about Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom*. New York: Knopf, 1993. p. 184.

¹⁰² Stanford Encyclopedia of Philosophy. Voluntary euthanasia [interaktyvus]. 2020. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://plato.stanford.edu/entries/euthanasia-voluntary/>>.

¹⁰³ BARANSKAITĖ, A., PRAPIESTIS, J. Eutanazija ir baudžiamoji atsakomybė. *Sveikatos mokslai*. 2004, Nr. 3, p. 5.

¹⁰⁴ Plačiau nagrinėjama skyriuje - eutanazijos rūšys.

¹⁰⁵ BODREAU, J.D., SOMERVILLE, M. *Euthanasia and assisted suicide: a physician's and ethicist's perspectives* [interaktyvus]. 2014. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą:

Nors čia ir pateikta tik mažoji dalis eutanazijos apibrėžimų, tačiau galima daryti išvadą, kad nors mokslininkai ją apibrėžia skirtingai, vis tik dalis požymių kartojasi daugumoje iš jų. Taigi autorė išskiria esminius eutanazijos požymius - tai gyvybės atėmimas kitam žmogui jo prašymu arba asmeniui esant nesąmoningam, įgalioto asmens prašymu, dėl asmens sveikatos būklės (nepakeliamų kančių, nepagydomos ligos ar kt.), kai tai atlieka gydytojas arba asmuo. Toliau darbe eutanazija bus laikomas toks veiksmas, kuris atitinka šiuos požymius.

2.2. Eutanazijos rūšys

Eutanazijos rūšys išskiriamos vadovaujantis dviem kriterijais. Pirmasis – pagal sergančio asmens apsisprendimo laisvę skiriama savanoriška ir nesavanoriška eutanazija; antrasis – pagal jos atlikimo būdą skiriama pasyvioji ir aktyvioji eutanazija.

Kaip ir dėl eutanazijos sampratos taip ir dėl eutanazijos rūšių, nėra sutariama dėl vieningo skirstymo. Vis tik savanoriška eutanazija yra laikoma tokia eutanazija, kuomet ji atliekama esant asmeniui sąmoningam ir jo paties prašymu. Autorės manymu, svarbu pabrėžti, kad asmuo turi būti išsamiai informuotas apie savo sveikatos būklę ir galimus gydymo būdus – tik tokiu atveju galima teigti, jog asmuo savanoriškai pasirinko eutanaziją. Nesavanoriška eutanazija – tokia forma, kuomet asmuo negali priimti sprendimo, nes nežino tiesos apie savo sveikatą arba jo nebuvo atsiklausta, tačiau sprendimas įvykdyti eutanaziją buvo priimtas už jį.¹⁰⁶ Ši eutanazijos forma nėra legalizuota nei vienoje valstybėje. Vis tik nustatyti paciento valios išraišką nėra taip paprasta, kyla vis daugiau diskusinių klausimų, kuriems teisingo atsakymo negalima rasti. Kaip elgtis su asmeniu, kuris žino savo būklę, tačiau sveikatos prognozė yra neteisinga. Kita sudėtinga situacija susijusi su mokslo pažanga yra tai, kad net jei šiai dienai ir nėra vaistų ar kitų priemonių galinčių išgydyti asmenį ar bent palengvinti jo padėtį, negalime teigti, kad tos priemonės nebus išrastos po kelerių metų ar net po kelių dienų.¹⁰⁷

Kituose moksliniuose straipsniuose yra pateikiamos trys rūšys, pagal asmens apsisprendimo laisvės kriterijų: tai savanoriška eutanazija (angl., *voluntary*), nesavanoriška (angl., *involuntary*) bei bevalė eutanazija (angl., *non-voluntary*). Šiuo atveju, savanoriškos eutanazijos apibrėžimas išlieka toks pat, tačiau skiriasi be sutikimo padaryta eutanazija.

<<https://www.dovepress.com/euthanasia-and-assisted-suicide-a-physicians-quos-and-ethicists-quos-p-peer-reviewed-fulltext-article-MB#ref1>>.

¹⁰⁶ ČEKANAUSKAITĖ, A. Lietuvos bioetikos komitetas. Eutanazija ir savižudybė su pagalba [interaktyvus]. 2013. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://bioetika.sam.lt/index.php?600247762>>.

¹⁰⁷ DWORKIN, R. *Life's Dominion: An Argument about Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom*. New York: Knopf, 1993. p. 182.

Nesavadoriška eutanazija – tai, kai asmuo gali priimti sprendimą, yra sąmoningas ir galėtų suprasti savo būklę, tačiau jam nėra suteikiama pakankama informacija. Bevalė eutanazija apibūdinama kaip tokia, kai asmuo negali pats priimti sprendimo: yra komos būsenoje, nestabilios psichikos ir t.t. Tokiu atveju nors asmuo ir yra informuojamas apie savo būklę bei galimus gydymo būdus, tačiau dėl esamos realios padėties jis negali priimti sprendimo¹⁰⁸. Autorės manymu, šis skirstymas šiek tiek padėtų atriboti įvairius eutanazijos atvejus ir veikos kvalifikavimą baudžiamosios teisės kontekste. Vis tik toks skirstymas nėra itin populiarus Lietuvoje ir dažniausiai sutinkamos tik dvi rūšys pagal asmens apsisprendimo laisvės kriterijų, o nagrinėjant užsienio literatūrą, išskiriama ir trečia rūšis.

Nesavadoriška eutanazija yra kriminalizuota visose šalyse, taigi dažnai mokslininkai kalbantys apie eutanaziją, omenyje turi tik savadoriškos eutanazijos sąvoką. Asmeniui neišreiškus valios ir kitam žmogui atėmus jo gyvybę, tai būtų traktuojama kaip nužudymas ir asmuo teisiamas pagal baudžiamuosius įstatymus.

Pagal veiksmų atlikimo būdą, eutanazija skiriama į pasyviąją ir aktyviąją. Pasyvioji tai tokia eutanazijos forma, kuomet yra susilaikoma nuo veiksmų, kurie palaikytų asmens gyvybę, pavyzdžiui, asmuo nebemaitinamas per vamzdelį, nebėra statoma lašelinė, nėra duodami vaistai ar kita.¹⁰⁹ Aktyvioji eutanazija tai aktyvių veiksmų atlikimas, kurie ir sukelia mirtį: vaistų davimas, atjungimas nuo aparatų, mirtinos injekcijos suleidimas ir kita. Pasaulyje legalizuotos ir aktyvios, ir pasyvios eutanazijos formos, vis tik, autorė pastebi, kad dažniausiai įtvirtinama savadoriška pasyvi eutanazija. Nors ši forma ir atrodo tinkamiausia bei yra plačiausiai naudojama, vis tik amerikiečių filosofas J. Rachels iškėlė klausimą, ar tai išties tinkamiausia forma. Dažnu atveju pasyvi mirtis sukelia žymiai didesnes kančias nei mirtis įgyvendinta aktyviu būdu: mirtinos injekcijos suleidimas, mirtį sukeliančių vaistų davimas ir kt. Tokie būdai, kaip maitinimo per vamzdelį nutraukimas ar lašelinės sistemos neprijungimas gali sukelti žymiai didesnę skausmą nei mirtinos injekcijos suleidimas ir žmogus paskutines gyvenimo akimirkas praleidžia didelėje kančioje¹¹⁰.

2.3. Eutanazijos ir padėjimo nusižudyti atribojimo problematika

Padėjimas nusižudyti – tai atvejai, kuomet gydytojas ar kitas įgaliotas asmuo duoda mirtiną vaistų kiekį, kuriuos asmuo turi susileisti pats. Tokiu atveju gydytojas pats vaistų asmeniui

¹⁰⁸ Forms of euthanasia [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bbc.co.uk/ethics/euthanasia/overview/forms.shtml>>.

¹⁰⁹ GEFENAS, E. *Eutanazija*. Vilnius: Filosofijos ir sociologijos institutas. 1995. p. 11.

¹¹⁰ RACHELS, J. *Active and passive euthanasia, Bioethics – an introduction to history, methods and practice*. London: Jones and Bartlett publishers international. 1997, p. 77 - 81.

nesuleidžia, tačiau suteikia visas galimybes jam juos pasiekti. Pagrindinis skiriamasis aktas yra tai, kas padaro paskutinį žingsnį. Padėjimo nusižudyti atveju paskutinį žingsnį padaro pats asmuo, kuris nori mirti - jis pats išgeria reikiamą vaistų kiekį. Ši forma stipriai koreliuojasi su pasyviaja eutanazija, pavyzdžiui A. Baranskaitė ir J. Prapiestis gydytojo duodamus patarimus ar priemones bei kitaip sudarant sąlygas ligoniui mirti įvardija kaip pasyviają eutanaziją.¹¹¹ Padėjimas nusižudyti yra įtvirtintas Vokietijoje¹¹², Šveicarijoje, Suomijoje, Austrijoje, visos šios šalys eutanazijos nėra legalizavusios¹¹³.

Gydytojas chirurgas, kunigas, humanitarinių mokslų daktaras A. Narbekovas teigia, kad pasyvios eutanazijos sąvoka dažnai yra itin klaidingai vartojama. Dažnai padėjimas nusižudyti, kuomet yra duodami patarimai ar pavyzdžiui padedama mirtina vaistų dozė pasiekiamoje vietoje yra įvardijamas kaip pasyvioji eutanazija. Toks neaiškus formų atskyrimas, pagal autorių, leidžia daryti netiksliais išvadas, kaip kad „daugiau nei 40 pasaulio valstybių pasyvioji eutanazija nėra draudžiama.“¹¹⁴

Nors randama įvairių nuomonių, ar padėjimą nusižudyti reikėtų laikyti viena iš eutanazijos formų, vis tik vyrauja nuomonė, kad šiuos institutus reikia atskirti. Su tokia nuomone sutinka ir šio darbo autorė. Nors padėjimo nusižudyti atveju galutinis veiksmas ir yra atliekamas paties asmens, tačiau padėjimo nusižudyti tikslas yra kito asmens mirtis, kurios jis negali pasiekti savarankiškai, dėl to reikia kito žmogaus pagalbos. Toks pat tikslas, kito asmens mirtis, yra ir eutanazijos, o pats veiksmas labai stipriai koreliuojasi su pasyviaja eutanazija. Nors ir randama labai daug panašumų, tačiau autorė sutinka, kad šie institutai turi būti atskirti. Pagrindinis kriterijus jų atskyrimui yra finalinis veiksmas privedantis prie mirties – jei asmuo pats atlieka šį veiksma, tuomet gydytojas psichologiškai nesijaučia sukėlęs šio asmens mirties ir į tai, be kita ko, turėtų būti atsižvelgiama atliekant teisinį vertinimą.

2.4. Eutanazijos vertinimas moraliniu ir Romos Katalikų Bažnyčios požiūriu

Moralė yra vienas iš reikšmingiausių visuomeninių institutų. Šioje srityje yra keliamas gėrio ir blogio santykis, nagrinėjamas žmogaus elgesys, vertybės, keliami tinkamo elgesio

¹¹¹ BARANSKAITĖ, A., PRAPIESTIS, J. Eutanazija ir baudžiamoji atsakomybė. *Sveikatos mokslai*. 2004, Nr. 3, p. 3.

¹¹² *Germany overturns ban on professionally assisted suicide* [interaktyvus]. 2020. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.bbc.com/news/world-europe-51643306>>.

¹¹³ BELLO, C. *Where in Europe is assisted dying legal?* [interaktyvus]. 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.euronews.com/2019/09/25/where-in-europe-is-assisted-dying-legal->>>.

¹¹⁴ NARBKOVAS, A. Eutanazijos terminų vartojimo bioetikoje ir teisėje problematika Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2008, Nr. 12, p. 29.

klausimai. Viena vertus, moraliniai veiksniai yra ypač svarbūs, jais grindžiamos kitos, su pasaulėžiūros nuostatų formavimu susijusios sritys, tokios kaip teisė, politika, ekonomika ir t.t. Kita vertus, moralė yra socialinis reiškinys, dažnai pats savaime nepakankamas, stokojantis racionalaus paaiškinimo.¹¹⁵ Analizuojant eutanazijos institutą išskyla daug moralinių klausimų, vienas iš jų yra tai – ar mes iš tiesų galime pasirinkti savo mirties momentą? R. Dworkin teigia, kad dalis eutanazijos oponentų neigia jos reikalingumą todėl, kad, anot jų, tyčinis žmogaus gyvybės nutraukimas paneigia žmogaus gyvybei būdingą kosminę vertę.¹¹⁶ Draudimas yra įtvirtintas Hipokrato priesaikoje, skirtoje gydytojams, kurioje aiškiai yra draudžiama žudyti ar kitaip padėti nusižudyti pacientui.¹¹⁷ Mokslinėje literatūroje taip pat atrandame argumentų palaikančių eutanaziją. Vienas iš tokių argumentų tai teisė į mirtį. Remiantis šiuo argumentu, sprendimus dėl gyvybės ir mirties turėtų priimti pats asmuo, jei asmeniui leidžiama nusižudyti, tai kodėl asmuo šios teisės turėtų nebeteikti, kai pats negali fiziškai atlikti veiksmo? Medicinos etikoje bei teisėje paciento savarankiškumas yra pagrindinis aspektas. Pacientai turi teisę atsisakyti gydymo, net jei tai lemia jų mirtį.¹¹⁸

Kiekvienas iš mūsų šį klausimą nagrinėja iš savo perspektyvos, mūsų pasaulėžiūrai įtaką daro religinės tradicijos, aplinka kurioje mes užaugome. Ir klausimas ar eutanazija neprieštarauja moralei turi skirtingus atsakymus. Kai kurie iš mūsų tvirtai tiki žmogaus gyvenimo šventumu ir priešinasi sąmoningam gyvybės atėmimui, kiti tiki moraline atsakomybe nutraukti nereikalingas kančias bei asmens apsisprendimo laisvės viršenybe, tvirtindami, kad tam tikromis aplinkybėmis pagalba gyvenimo pabaigai yra morališkai reikalinga. Teisės teorijos profesorius Lawrence Solum, nagrinėdamas eutanazijos ir moralės santykį, teigia, kad priimant sprendimą dėl gyvenimo pabaigos turėtų būti vadovujamasi mūsų kiekvieno asmeninėmis vertybėmis ir idealais. Abstraktūs moraliniai principai ar siekis apskaičiuoti eutanazijos naudingumą nėra pakankamas pagrindas legalizuoti ar drausti eutanaziją.¹¹⁹ Išmintis, sveikas protas, vizijos aiškumas, drąsa,

¹¹⁵ RUZGYTĖ, E. Teisininko profesija ir etika: riba tarp teisės ir moralės. Parlamento studijos, 2017, nr. 23, p. 126.

¹¹⁶ DWORKIN, R. *Life's Dominion: An Argument about Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom*. New York: Knopf, 1993. p. 182.

¹¹⁷ „Saugosiu žmogaus gyvybę ir jos neliečiamumą nuo pat pradėjimo iki natūralios mirties <...> Niekada neskirsiu ir neduosiu mirtinos vaistų dozės nei savo noru, nei kitų prašomas.“ Hipokrato priesaika [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lsmuni.lt/vs-biblioteka/pagalb/hipokrat.htm>>.

¹¹⁸ WIDDERSHOVEN, A. M. *Beyond Autonomy and Beneficence: The Moral Basis of Euthanasia in the Netherlands* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ethical-perspectives.be/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=52>>.

¹¹⁹ SOLUM, L., Fritz B. Burns Lecture: Euthanasia, Morality and the Law—Introduction: Euthanasia at the Intersection of Law and Morality [interaktyvus]. Los Angeles, *Loyola Law Review*. 1998. Nr.4. p. 1118. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2121&context=llr>>.

užuojauta ir sąžiningumas - tai yra dorybės, į kurias turėtume atsiremti priimdami sprendimus dėl gyvenimo pabaigos.¹²⁰

Eutanazijos ir moralės santykį galima nagrinėti Olandijos pavyzdžiu. Teigiama, kad vien tik pacientų savarankiškumas ir galimybė pačiam apsispręsti nėra pakankamas pagrindas įtvirtinti eutanaziją. Taip pat Nyderlandų eutanazijos praktika nepatvirtina požiūrio, kad paternizmas¹²¹ taip pat yra pakankamas moralinis pagrindas eutanazijai. Negalima užmiršti ir to, kad nors gydytojas ir vaidina aktyvų vaidmenį, tai nereiškia, kad pacientas yra tik veikiamas to, kas laikoma paciento interesais.¹²² Didžiausias dėmesys eutanazijos moralinio pagrindimo elementams yra skiriamas kriterijų visumai: tai asmens atsakomybei, asmens sprendimo laisvei bei sveikatos institucijų teikiamai pagalbai. Tik visų šių dalykų visuma pagrindžia moralinį eutanazijos vertinimą.

Atsiranda ir eutanazijai prieštaraujančių mokslininkų, kurie tai pagrindžia taip pat moralės argumentais. D. Finnis, teisės profesorius Oksfordo universitete išskiria pagrindinius tris argumentus, kurie paneigia teigiamą eutanazijos vertinimą, kurie yra grindžiami autonomijos teise bei teisiniu pliuralizmu. Jis teigia, kad pirmiausia asmenys, reikalaujantys eutanazijos legalizavimo, ignoruoja ir tiksliai nenustato kas šią teisę turi bei kokios yra jos ribos, kad eutanazija neviršytų kitų vertybių, interesų ar kitų asmenų teisių. Antra, nėra įvertinta tai, kad asmenims gali būti daromas spaudimas ir jie gali nukentėti dėl teisės mirti legalizavimo bei trečia jie vadovaujasi žmogaus gyvenimo ir orumo prigimtinės teisės samprata, kuri yra nepriimtina dėl tų pačių lygybės ir orumo priežasčių, dėl kurių iš esmės yra atmetama teisė perduoti save į vergiją ar teisė pardavinėti savo kūną.¹²³

Taigi moraliniu aspektu vertinimų yra įvairių, esminis akcentas yra tai, kur yra koncentruojamasi: ar asmens laisvė rinktis yra didesnė vertybė nei asmens gyvybė. Autorės nuomone, asmens gyvybė yra iš tiesų didžiausia vertybė, be kurios visos kitos vertybės netenka prasmės, tačiau kyla klausimas ar šiais laikais, kuomet gyvybė gali būti palaikoma mediciniais aparatais neterminuotą laiką, o asmuo kenčia nuo itin didelio skausmo arba yra visiškai neveiksnus, mes vis dar galime teigti, kad asmuo yra gyvas? Ar gyvenimas be galimybės pačiam priimti sprendimus ir gyvenimas tokiame skausme, kuomet yra

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ Paternizmas – tai perdėta ir visa apimanti valstybės globa, kai daugėja valstybinio reguliavimo, valstybės kišimosi į daugumą žmogaus gyvenimo sričių ir kai vyksta didelis persikirstymas. Tokios globos pavyzdys gali būti reikalavimas prisisegti saugos diržus, privalomasis civilinis draudimas ir kt. Paternalizmas sukuria moralinį neatsakingumą.

¹²² WIDDERSHOVEN, G.A.M. *The Moral Basis of Euthanasia in the Netherlands* [interaktyvus]. Maastricht. p. 10 [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ethical-perspectives.be/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=52>>.

¹²³ FINNIS, J.M. *Euthanasia, Morality, and Law* [interaktyvus]. Los Angeles, 1997, p. 1123. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/516/>.

pažeidžiamas pačio asmens orumas iš tiesų yra didžiausia vertybė. Šie klausimai labai svarbūs nagrinėjant ir asmens teisę į mirtį. Ilgėjant žmogaus gyvenimo trukmei, taip pat sparčiai besivystant medicinai atsiranda situacijų, kuomet asmeniui teisė į gyvenimą nebėra pati svarbiausia teisė. Žmonės, kurie gyvena nuolatiniame skausme, žinodami, kad jiems nėra jokių galimybių išgyti nebentka teisės į autonomiją kuomet patys negali pasirinkti mirties datos. Vis tik bendroji moralė neduoda atsakymų ar eutanazija turėtų būti legalizuota, o individualioji moralė yra subjektyvi ir taip pat nepadedą atsakyti į klausimą ar asmuo turi galėti nuspręsti savo mirties datą. Apibendrinant galima teigti, kad atsakymų šiuo klausimu reikėtų ieškoti kitur.

Analizuojant eutanaziją religijos aspektu, koncentruojamasi į Romos Katalikų Bažnyčios tikėjimą, nes būtent ši religija yra vyraujanti Lietuvoje. Paskutinį kartą atlikto surašymo duomenimis¹²⁴ apie 80% gyventojų save laiko Romos katalikais. Katalikų bažnyčia eutanazijos klausimu yra pasisakiusi 1980 metais priimtoje eutanazijos deklaracijoje. Deklaracijoje teigiama, kad nors ir prieš tai buvę popiežiai yra pasisakę šiuo klausimu, tačiau medicinos mokslo pažanga pastaraisiais metais išskėlė naujus eutanazijos klausimo aspektus ir šiuos aspektus reikia aptarti etikos lygmeniu. Medicina gali prailginti asmens gyvenimą tokiomis aplinkybėmis, kurios kartais gali sukelti moralinių problemų. Nors bažnyčia ir pabrėžia, kad kito žmogaus gyvybės atėmimas, net ir esant jo prašymui, yra žmogžudystė ir didžiausia nuodėmė, vis tik krikščionybės mokymas pataria sergantiems ir kenčiantiems stiprų skausmą vartoti vaistus, kurie gali palengvinti ir numalšinti skausmą net ir tuo atveju, jei jų šalutinis poveikis sukelia sąmonės užtemdymą ar net iššaukia riziką mirti.¹²⁵

P. Singeris knygoje „Teisė mirti“ remiasi eutanazijos deklaracija ir taip pat nurodo, kad varginančio, neproporcingo ar ekstraordinaraus gydymo atsisakymas nėra prilyginamas savižudybei. Tokio gydymo atsisakymas turėtų būti laikomas kaip žmogaus susitaikymas ir Dievo valios besąlygiškas priėmimas Asmuo susitaiko su savo lemtimi, o taip pat nenori varginti šeimos bei visuomenės.¹²⁶

¹²⁴ Visuotinė Lietuvių Enciklopedija [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.vle.lt/Straipsnis/Lietuvos-religijos-124130>>; Lietuvos statistikos departamentas. 2011 metų Gyventojų surašymo ataskaita [interaktyvus]. 2013. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/1680046/2011GBS_ataskaita>.

¹²⁵ Sacred Congregation for the doctrine of the faith. Declaration on Euthanasia [interaktyvus]. Roma, 1980. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19800505_euthanasia_en.html>.

¹²⁶ SINGER, P. The Right to Die [interaktyvus]. *Project Syndicate. The world's opinion page*. 2007. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.project-syndicate.org/commentary/the-right-to-die>>.

A. Narbekovas aptaria katalikų bažnyčios šventojo bei garsaus humanisto Tomo Moro požiūrį į eutanaziją. Jis teigia, kad nors kai kurie mokslininkai ir bando jį priskirti prie eutanazijos šalininkų, tačiau tai nėra teisinga. Iš T. Moro knygos „Utopija“ (1516) matomi tokie aspektai, kurie pagal Narbekovą iš tiesų yra paliatyvus būdas sumažinti kančias, o ne pritarimas eutanazijai, pavyzdžiui, dėmesys ligoniams, taip pat teigiama, kad žmogus sergantis nepagydoma liga yra atskiriamas nuo žemiškų malonumų ir tai yra netoleruotina.¹²⁷ Taigi daromas aiškus skirtumas, kad paliatyvi pagalba, slauga mirštančiojo yra garbingas elgesys, o eutanazija ir savižudybė – nusikaltimas. Narbekovas teigia, kad ikirikščioniškoje antikos kultūroje eutanazija reiškė gražią, lengvą, nesusijusią su „gera“ žmogžudyste ir, svarbiausia, natūralią mirtį.¹²⁸

Romos Katalikų Bažnyčia griežtai smerkia eutanaziją ir pasisako: „Nusilpę arba ribotų galių ir galimybių žmonės reikalingi ypatingo dėmesio: privalu padėti ligoniams ir žmonėms su negalia, kad jie galėtų gyventi, ir kiek įmanoma – normaliau. Eutanazijos siekinys – nutraukti žmonių su negalia, sunkių, nepagydomų ligonių arba mirštančiųjų gyvybę doriniu požiūriu yra nepriimtinas.“¹²⁹

Apibendrinant galima teigti, kad katalikų religijos požiūriu visos eutanazijos rūšys yra nepriimtinos ir laikomos nusikaltimu. Bažnyčia pasisako už mirštančiojo priežiūrą iki paskutinio atodūσιο, tačiau išskiria asmens pasirinkimą nevertoti vaistų ar atsisakyti tam tikros operacijos, tokie asmens veiksmai nėra laikomi savižudybe ir nėra smerkiami pagal bažnyčios mokymą. Vis tik svarbu pažymėti, kad Lietuva neturi valstybinės religijos ir toks faktas, kad krikščionių bažnyčia pasisako prieš eutanaziją neturėtų būti lemiamas priimant valstybės sprendimą legalizuoti šį institutą ar ne.

2.5. Eutanazija ir teisė į gyvybę

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 19 straipsnis skelbia, kad žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas. J. Gumbis teigia, kad eutanazijos oponentai pabrėžia teisės į gyvybę išskirtinį pobūdį ir mano, kad ši teisė nesuteikia galimybės jos atsisakyti.¹³⁰ Vis tik autorė mano, kad jei teigiama, kad jos negalima atsisakyti, tai ši teisė įgyja privalomumo pobūdį, yra privaloma gyventi, ir ši teisė gali tapti pareiga.

¹²⁷ MORAS, T. *Utopija*. Vilnius: Žaltvykslė, 2007, p. 29, 86. Taip pat žr. MEILIUS, K., NARBKOVAS, A., JUŠKEVIČIUS, J. *Žmogaus mąstymo kaitos poveikis eutanazinei dimensijai*. LKMA Metraštis. 2003, XXII:409–432.

¹²⁸ NARBKOVAS, A. Eutanazijos terminų vartojimo bioetikoje ir teisėje problematika Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2008, Nr. 12, p. 29.

¹²⁹ Katalikų Bažnyčios Katekizmas, 2276, 2277, 2278.

¹³⁰ GUMBIS, J. Eutanazija žmogaus teisių ir autonomijos kontekstu. Vilnius: *Teisė*, Nr. 47, 2003. p. 47.

Autorė pastebi, kad gyvenimo pradžios ir gyvenimo pabaigos klausimas vis dar nėra išspręstas, dėl to teisę į gyvybę yra sunku apibrėžti. Tiek gyvybės pradžios tiek ir mirties apibrėžimui įtakos turi medicininės technologijos, nauji gydymo metodai bei išrandami vaistai. Šis diskursas apima ir tai, kiek tikslinga ir būtina naudoti sudėtingas, brangias technologijas, užtikrinant asmens išgyvenimą.

EŽTT yra pasakęs, kad teisė mirti trečio asmens rankose ar kitų priemonių pagalba negali būti kildinama iš teisę į gyvybę įtvirtinančio straipsnio. Nuolatinė ir nenutrūkstama teismo pozicija yra tai, kad valstybė pirmiausia turi saugoti asmens gyvybę.¹³¹

Byloje Haas prieš Šveicariją buvo nagrinėjamas valstybės atsisakymas duoti medikamentus sukeliančius mirtį psichiškai nesveikam pacientui. Buvo pabrėžta, kad EŽTK yra vientisas dokumentas, byloje buvo taikomas 8 straipsnis, teisė į privatą gyvenimą, tačiau teismas nagrinėdamas taip pat teigė, kad turi būti žiūrima ir į teisės į gyvybę straipsnį. Taip įpareigodamas valstybę ir jos institucijas saugoti asmenį nuo sprendimo atimti savo gyvybę, kai sprendimas yra priimamas nepilnai suprantant to pasekmes¹³².

Byloje *Lambert ir kt. prieš Prancūziją*¹³³, kuri buvo susijusi su valdžios institucijų sprendimu nutraukti mitybą ir hidrataciją, leidžiant dirbtinai išlaikyti visiškos priklausomybės paciento būklę, teismas pažymėjo, kad valstybės narės nėra priėmusios bendro sprendimo šiuo klausimu – vis tik matoma, kad didžioji dauguma valstybių taiko tokią praktiką. Nors ir tiksli gydymo nutraukimo tvarka skiriasi kiekvienoje šalyje, tačiau yra priimamas bendras susitarimas, kad svarbiausia, jog asmens noras būtų aiškiai išreikštas. Teismas taip pat pabrėžė, kad šioje srityje valstybėms yra duodama laisvė nubrėžti ribas ar leisti ir kokiomis sąlygomis leisti nutraukti asmens dirbtinio gyvenimo palaikymo priemones bei duodamas laisvė nustatyta balansą tarp asmens laisvės į privatą gyvenimą bei jo autonomijos. Teismas pabrėžė, kad ši vertinimo laisvė nėra neribota ir kad teismas pasilieka teisę patikrinti, ar valstybė įvykdė savo įsipareigojimus pagal 2 straipsnį.

Nagrinėjant bylas dėl teisės mirti trečio asmens rankose ar kitų priemonių pagalba teismas vertina keletą kriterijų: (1) nacionalinės įstatyminės bazės ir teismų praktikos suderinamumas su EŽTK reikalavimais, (2) ar buvo atsižvelgta į ligonio ir jo artimų žmonių išsakytus norus, taip pat ar atsižvelgta į gydytojų bei kitų medicinos darbuotojų

¹³¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. balandžio 29 d. sprendimas *Pretty prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 2346/02. § 39.

¹³² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. sausio 20 d. sprendimas *Haas prieš Šveicariją* byloje, Nr. 31322/07, § 54.

¹³³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. birželio 5 d. sprendimas *Lambert ir kiti prieš Prancūziją* byloje, Nr. 46043/14.

nuomonę, (3) ar yra galimybė kreiptis į teismą, jei kyla abejonių dėl paciento priimto sprendimo laisvos valios.¹³⁴

Taigi, autorės nuomone, svarbu pabrėžti, kad eutanazija negali būti kildinama iš teisės į gyvybę, taip pat literatūroje šio tyrimo kontekste nerasta nuomonių, kad eutanazijos institutas prieštarauja teisei į gyvybę. Tarptautinė bendruomenė nėra pateikusi vienos nuomonės apie eutanazijos institutą, tačiau nurodo, kad pasirinkti savo mirtį nėra neribota ir situacijos turi būti vertinamos individualiai, vertinant ar toks veiksmas yra suderinamas su EŽTK reikalavimais.

2.6. Eutanazija ir asmens garbė ir orumas

Žmogaus orumą gina įstatymas, tai įtvirtinta 21 Konstitucijos straipsnyje, “<...> Žmogaus orumą gina įstatymas. Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes. <...>” Orumą apibūdina ne tik subjektyvus savęs vertinimas, tačiau ir visuma objektyvių požymių, kurie nustato ir įtvirtina asmens padėtį bei vertę visuomenėje.¹³⁵ Nagrinėjant teisės į gyvybę ir asmens orumo sampratą kyla klausimas, ar asmuo, kuris serga nepagydoma liga ir kenčia nuo itin didelio skausmo vis dar turi teisę į orumą, ar toks žmogaus egzistavimas, vedantis į skausmingą mirtį nepažeidžia žmogaus teisės į garbę ir orumą. Ar iš tiesų žmogus, kuris savimi nebegali pasirūpinti ir žinantis, kad tokia situacija nepasikeis, jaučiasi oriai?

T. Birmontienės nuomone, „yra daug diskutuojama ir dėl eutanazijos, arba teisės savarankiškai spręsti dėl savo mirties, esant tam tikrai asmens sveikatos būklei, taip pat dėl teisės numirti oriai. Kai kurių valstybių teisės sistemos pripažįsta asmens autonomijos koncepciją, kuri apima ir sprendimą dėl savo gyvybės pabaigos“.¹³⁶ Eutanazija ir asmens orumo klausimas egzistuoja vienas šalia kito. Šis institutas nėra tik teisės numirti dalis, tai klausimas, ar asmuo turi teisę gyventi oriai. Konstitucinis Teismas 1998 metų nutarime yra aiškiai pasakęs: „Žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmenybės vientisumą, reiškia žmogaus esmę. Gyvybė ir orumas yra neatimamos žmogaus savybės, todėl negali būti traktuojamos atskirai. <...> Taigi žmogaus gyvybė ir orumas, kaip išreiškiantys žmogaus vientisumą ir jo nepaprastą esmę, yra aukščiau įstatymo.“¹³⁷ Aristotelis viename iš savo

¹³⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. birželio 5 d. sprendimas Lambert ir kiti prieš Prancūziją byloje, Nr. 46043/14.

¹³⁵ PAVILONIS, V. et al. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras*. 1 dalis. Teisės institutas, 2000, p. 148;

¹³⁶ PUMPUTIS, A. et. al. *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*. Vilnius: MRU leidykla. 2003. p. 360

¹³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-3004.

veikalų skelbė idėją, kad unikali ir pagrindinė savybė išskirianti žmogų nuo kitų gyvūnų yra sugebėjimas racionaliai ir protingai pasirinkti ir galėti logiškai pagrįsti savo pasirinkimus. Taigi vienas iš žmogaus orumo aspektų kyla iš asmens galėjimo pasirinkti koku būdu jis nori elgtis, jei ši galimybė yra uždraudžiama, asmuo netenka savo išskirtinumo nuo kitų gyvūnų ir yra sulyginamas su daiktu ar kitu gyvūnu.¹³⁸ Laisvė yra tinkamiausia nuostata norint įtvirtinti asmens orumą, suteikiama galimybė asmeniui pačiam spręsti, kas jam bus geriausia ir kaip pasielgti, kad jis jaustųsi oriai. Kyla klausimas kaip galime teigti, kad eutanazija ir teisė į mirtį gali būti teigiamas dalykas, kokia tai laimė baigti savo gyvenimą ar nusižudyti su kito asmens pagalba. Atsakymas gan paprastas, asmens pasirinkimas mirti nėra paprastas sprendimas, tačiau asmeniui orumo suteikia tai, kad jis turi teisę rinktis. Laimė nėra pasirinkimas numirti, tačiau laimė yra turėti alternatyvą. Žmogus pasirinkęs eutanaziją to nedaro iš noro numirti, jis tai pasirenka iš būtiniojo reikalingumo, nes gyvenimas kokį jis gyveną tą akimirką yra jam per sunkus.¹³⁹

2008 m. gruodžio 5 d. JAV byloje *Baxter et al. Prieš Montaną*¹⁴⁰, Montanos Aukščiausiasis Teismas priėmė sprendimą, kad asmens konstitucinės teisės, kurios gina žmogaus orumą bei asmens privatumą, vertinant jas sistemiškai apima ir terminalinės būklės ligonio teisę oriai numirti. Teismas priėmė sprendimą, kad šios valstijos gyventojai turi turėti teisę pasirinkti mirtį ir tam neprieštarauja šiuo metu galiojantys įstatymai. Pažymėtina, kad tokiu būdu Montanos valstijoje (JAV) buvo leista asistuojamoji eutanazija.

Autorė mano, kad asmens orumas didele dalimi priklauso ir nuo galėjimo pasirinkti, laisvės elgtis savo pasirinktu būdu. Kaip ir Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, teisė į gyvybę ir teisė į orumą yra neatskiriami dalykai. Taigi, jei teigiame, kad žmogus, gyvendamas itin didelėse kančiose ir neturintis teisės pasirinkti eutanazijos, jaučiasi, kad jo orumas yra pažeistas, galimai asmens teisė į gyvybę yra pažeidžiama. Kai eutanazija yra kriminalizuota asmuo netenka teisės pasirinkti, kada numirti, o teisė į gyvybę įgyja privalomumą. Autorės vertinimu, vien tik pats faktas, kad asmuo paskutines savo akimirkas praleidžia kančioje, fiziniame ir dvasiniame skausme pagrindžia, kad tokia mirtis nėra ori.

¹³⁸ ARISTOTELIS. *Nikomacho Etika*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. p.23.

¹³⁹ LIESIS, M. Baudžiamosios atsakomybės už savanorišką aktyvią eutanaziją ir padėjimą nusižudyti kritika filosofiniu žmogaus teisių aspektu. *Teisė*. 2007, Nr. 64. p. 36.

¹⁴⁰ JAV. Montanos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. gruodžio 31 d. Sprendimas *Baxter et al. Prieš Montanos valstiją* byloje, Nr. MT DA 09-0051.

2.7. Tarptautinis eutanazijos vertinimas ir Lietuvos perspektyvos

Šiuo metu pasaulyje yra tik kelios šalys legalizavusios eutanaziją, taip pat nedidelė dalis valstybių leidžia asmeniui pasirinkti padėjimą nusižudyti. Olandija yra viena iš žinomiausių šalių, kurioje yra galima eutanazija, tai buvo pirmoji valstybė pasaulyje legalizavusi šį institutą. Šveicarija yra plačiai žinoma kaip padėjimo nusižudyti šalininkė. Belgijos įstatymai eutanazijos aspektu yra vieni liberaliausių pasaulyje. Tačiau be čia išvardintų valstybių yra dar keletas šalių, kurios leidžia tam tikrą eutanazijos formą arba yra legalizuotas padėjimas nusižudyti. Svarbu paminėti, kad visose valstybėse eutanazijos sąlygos skiriasi itin stipriai.

Olandijoje yra legalizuota tiek eutanazija, tiek ir padėjimas nusižudyti, tačiau norint įgyvendinti šią teisę reikia atitikti kelias sąlygas: asmuo turi jausti itin didelius skausmus ir tuo metu neturi būti išrasta vaistų ar kitų priemonių, kurie galėtų ligą išgydyti. Visi asmenys nuo 12 metų gali prašyti eutanazijos, tačiau asmenims iki 16 metų yra būtinas tėvų sutikimas. Taip pat yra užtikrinama, kad asmuo turi susitikti su psichologu prieš priimant šį sprendimą¹⁴¹. Belgija, Liuksemburgas, Kanada ir Kolumbija taip pat yra įtvirtinusi tiek eutanaziją, tiek ir padėjimą nusižudyti, tačiau sąlygos skiriasi Pavyzdžiui, Belgijoje nėra amžiaus ribojimo, taip pat asmuo nebūtinai turi sirgti mirtina liga, dėl šių priežasčių ji ir yra laikoma liberaliausia eutanazijos klausimu, o Kolumbijoje eutanazija gali būti atliekama tik terminalinės būklės pacientams.¹⁴² Pasaulyje padėjimas nusižudyti yra labiau paplitęs nei eutanazija. Tokia žmogaus pasirinkimo forma numirti yra įtvirtinta kai kuriose JAV valstijose, dalyje Australijos bei Šveicarijoje. Vis tik Olandijoje, kurioje abi formos yra leidžiamos tik 4% asmenų pasirenka padėjimą nusižudyti, likusi dalis renkasi eutanaziją. Tai lemia tokie faktoriai, kaip kad asmuo būna tokioje būklėje, kad patys negali išgerti mirtinos dozės vaistų, asmenys jaučiasi saugiau, kai paskutinį veiksmą atlieka gydytojas, bei psichologiškai tai labiau primena ne savižudybę, o tam tikrą operaciją ar gydymą, nes tai atlieka kvalifikuotas gydytojas.¹⁴³ Autorės nuomone, trečioji priežastis galima įtarti, kad gali sukelti ir neigiamų pasekmių, tokiu atveju asmuo lengviau priima

¹⁴¹ Olandijos Vyriausybė. Euthanasia, assisted suicide and non-resuscitation on request [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.government.nl/topics/euthanasia/euthanasia-assisted-suicide-and-non-resuscitation-on-request>>.

¹⁴² DAVIS, N. Euthanasia and assisted dying rates are soaring. But where are they legal? [interaktyvus]. 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.theguardian.com/news/2019/jul/15/euthanasia-and-assisted-dying-rates-are-soaring-but-where-are-they-legal>>.

¹⁴³ EZEKIEL, J. E., *et. al.* Attitudes and Practices of Euthanasia and Physician-Assisted Suicide in the United States, Canada, and Europe [interaktyvus]. JAMA, 2016. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27380345>>.

sprendimą atlikti eutanaziją, galimai pilnai nesuvokęs, kad tai nėra tik paprasta operacija, o toks sprendimas yra asmens gyvenimo pabaiga.

Dažnai kyla klausimas, ar legalizavus eutanaziją bei padėjimą nusižudyti, nekyla grėsmė, kad itin didelis skaičius asmenų pasirinks mirtį nenatūralia mirtimi, taip pat kaip bus užtikrinta, kad sunkiai sergantys asmenys nejaustų spaudimo atlikti eutanaziją. Tikslios pasaulinės statistikos, kurioje būtų pateikiami skaičiai asmenų pasirinkusių eutanaziją arba padėjimą nusižudyti, nėra pateikta, tačiau galima analizuoti atskiras šalis įtvirtinusias eutanaziją. Pavyzdžiui tiek Nyderlanduose, tiek ir Šveicarijoje per šiek tiek daugiau nei dešimtmetį tokią mirtį pasirinkusių asmenų skaičius išaugo 4 kartus.¹⁴⁴ Tai lemia keletas kriterijų: vis daugiau žmonių sužino, kad asmuo gali rinktis ir gyvenimą užbaigti ne skausme. Taip pat darosi vis populiariesnis „eutanazijos turizmas“, kuomet asmenys iš kitų šalių, kuriose eutanazija yra uždrausta, atvyksta į valstybes, kuriose ji yra legalizuota ir pasirenka mirtį. Taip pat matoma, kad nors asmenų pasirenkančių tokią mirtį skaičius ir išaugo, tačiau bendroje mirčių statistikoje matoma, kad Olandijoje tai sudaro ne kritinę dalį - 3% visų mirčių yra dėl eutanazijos.¹⁴⁵ Dėl antrojo klausimo, kaip užtikrinti, kad sunkiai sergantys asmenys nejaustų spaudimo pasirinkti eutanaziją arba padėjimą nusižudyti, legalizavusios šalys yra įvedusios tokius saugiklius, kaip psichologo pagalbą prieš galutinį sprendimą. Belgijoje taip pat įvedamas saugiklis, jog asmuo, kuris nėra terminalinės būklės pacientas po savo sprendimo išreiškimo turi vieno mėnesio laukimo periodą, kurio metu jam yra suteikiama psichologinė pagalba. Tokios priemonės padeda sumažinti spaudimą, kurį gali jausti asmenys iš visuomenės. Psichologo tikslas yra išsiaiškinti ar šis noras nėra kažkieno įtakojamas ir taip pat dar kartą leisti apgalvoti sprendimą pacientui, kuris nori atlikti eutanaziją.

Pastebima tendencija, kad vis daugiau šalių nusprendžia legalizuoti eutanaziją arba įtvirtinti padėjimą nusižudyti. 2019 metais Australijoje Viktorijos valstija tapo pirmoji legalizavusi padėjimą nusižudyti¹⁴⁶, o jau po pusės metų prisijungė ir antroji – Vakarų Australijos valstija.¹⁴⁷ JAV pirmoji valstija legalizavusi padėjimą nusižudyti buvo

¹⁴⁴ DAVIS, N. Euthanasia and assisted dying rates are soaring. But where are they legal? [interaktyvus]. 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.theguardian.com/news/2019/jul/15/euthanasia-and-assisted-dying-rates-are-soaring-but-where-are-they-legal>>.

¹⁴⁵ Assisted Dying In Other Countries [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.mydeath-mydecision.org.uk/info/assisted-dying-in-other-countries/>>.

¹⁴⁶ Australija, Viktorijos valstija. Voluntary Assisted Dying Act [interaktyvus]. 2019 m. liepos 1 d. Nr. 61 [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <https://content.legislation.vic.gov.au/sites/default/files/8caaf3b4-28f6-3ad1-acf3-e3c46177594e_17-61aa003%20authorised.pdf>.

¹⁴⁷ Government of Western Australia. Department of Health. Voluntary assisted dying [interaktyvus]. 2020. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.bbc.com/news/world-australia->

Oregonas, o šiuo metu jau yra aštuonios tai legalizavusios valstijos.¹⁴⁸ Taip pat svarbu pažymėti, kad nė viena valstybė, kurioje legalizuota eutanazija arba padėjimas nusižudyti nepriėmė sprendimo tokį mirties būdą vėl kriminalizuoti.

Lietuvoje šiuo metu yra draudžiamos visos eutanazijos formos, taip pat draudžiamas ir padėjimas nusižudyti, tačiau Baudžiamajame kodekse nėra numatyta konkretaus straipsnio skirto eutanazijos baudžiamumui.¹⁴⁹ Šiuo metu padėjimas nusižudyti yra kvalifikuojamas pagal Baudžiamojo kodekso 134 straipsnį, asmuo padaręs tokią veiką gali būti baudžiamas viešaisiais darbais ar laisvės atėmimu iki ketverių metų.¹⁵⁰ Paprasto nužudymo minimali bausmė yra laisvės atėmimas nuo septynerių metų. Lyginant šias dvi veikas galima daryti išvadą, kad net ir šiuo metu padėjimas nusižudyti yra laikomas žymiai mažesniu nusikaltimu nei nužudymas. Nuo 2012 metų iki šio tyrimo atlikimo Lietuvoje buvo pateikti trys įstatymo projektai siekiantys legalizuoti aktyviąją savanorišką eutanaziją, tačiau svarstymo Seime stadijos nesulaukė. Per pastaruosius penkerius metus buvo organizuota vienintelė vieša diskusija šiuo klausimu – konferencija „Eutanazija Lietuvoje: ar esame tam pasiruošę?“, o prieš 7 metus atliktoje apklausoje net 47 % respondentų pasisakė už eutanazijos legalizavimą.¹⁵¹ Vis tik aktyvių veiksmų eutanazijos ar pagalbos nusižudyti legalizavimui šiuo metu nėra, o iniciatyvos yra gan pavienės.

Autorė mano, kad pasaulyje toks mirties būdo legalizavimas darosi vis populiariesnis, taip pat nei viena šalis, kuri yra legalizavusi eutanazijos arba padėjimo nusižudyti institutą praėjus laiko jo vėl nekriminalizavo. Taip pat tiek JAV, tiek ir Australijoje, vis daugiau valstijų dekriminalizuoja padėjimą nusižudyti. Atsižvelgus į pasaulines tendencijas darbo autorė mano, kad ir Lietuvoje ateityje padėjimas nusižudyti, o vėliau ir eutanazija turėtų būti legalizuota. Vis tik aktyvių veiksmų (pvz., teikiant įstatymus projektus ar rengiant viešas diskusijas) eutanazijos klausimu Lietuvoje šiuo metu nėra. Paskutinis bandymas legalizuoti šį institutą buvo 2015 metų įstatymo projektas. Taigi atsižvelgus į nedidelį eutanazijos aktualumą šiuo metu Lietuvoje, galimai yra nedidelė tikimybė, kad greitai metu padėjimas nusižudyti ar eutanazija bus legalizuota.

50733018>; Australija. Vakarų Australija. Voluntary Assisted Dying Act [interaktyvus]. 2019 m. gruodžio 19 d. Nr. 27. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą:

<[https://www.legislation.wa.gov.au/legislation/prod/filestore.nsf/FileURL/mrdoc_42491.pdf/\\$FILE/Voluntary%20Assisted%20Dying%20Act%202019%20-%20%5B00-00-00%5D.pdf?OpenElement](https://www.legislation.wa.gov.au/legislation/prod/filestore.nsf/FileURL/mrdoc_42491.pdf/$FILE/Voluntary%20Assisted%20Dying%20Act%202019%20-%20%5B00-00-00%5D.pdf?OpenElement)>.

¹⁴⁸ States with Legal Physician-Assisted Suicide [interaktyvus]. 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://euthanasia.procon.org/states-with-legal-physician-assisted-suicide/>>.

¹⁴⁹ Lietuvos bioetikos komitetas. *Eutanazija ir savižudybė su pagalba* [interaktyvus]. 2013. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://bioetika.sam.lt/index.php?600247762>>.

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. VIII-1968. Str. 134.

¹⁵¹ BNS. Sveikatos apsaugos ministrė: Eutanazijos įstatymo priimti dar negalime [interaktyvus]. 2015. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/57413/sveikatos-apsaugos-ministre-eutanazijos-istatymo-priimti-dar-negalime>>.

3. MIRTIES BAUSMĖ

XIX a. pozityvistai svarstė apie nepataisomo asmens eliminaciją iš visuomenės - mirties bausmę. Anot italų kriminologo C. Lombrozo, mirties bausmė – tai efektyviausias būdas apsiginti nuo asocialių bei nepataisomų asmenų. Tačiau pabrėžė, kad bet koku atveju tai turi būti tik kraštutinė priemonė, o pirmiausia reikia bandyti pataisyti asmenį kitokiais būdais. Jam pritarė ir R. Garofalo, kuris besiremdamas socialiniu darvinizmu teigė, kad visuomenėje taip pat vyksta natūrali atranka ir prie visuomenės neprisitaikantys, amoralūs, nebeataisomi nusikaltėliai turi būti eliminuojami.¹⁵²

Mirties bausmė pasaulyje žinoma ir taikoma jau tūkstančius metų. Nors visais laikais buvo įvairių pažiūrų į mirties bausmę, tačiau vyraujanti pozicija buvo, kad ši bausmė yra visiškai priimtina. Kai kuriose valstybėse mirties bausmė jau XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje buvo pradėta naikinti, tam įtaką padarę veikiančios humanistinės idėjos.¹⁵³ Po Antrojo pasaulinio karo buvo pradėtas kelti klausimas, ar mirties bausmė yra tinkama bausmė nubausti žmogų, pradėta kalbėti apie teisę į gyvybę ir jos prigimtinį pobūdį.¹⁵⁴ Tuo metu daug šalių atsisakė mirties bausmės, ir tarptautinė bendruomenė taip pat pasisakė už šios bausmės panaikinimą. Nors nuo 1994 metų mirties bausmės yra atsisakiusios visos Europos Sąjungos narės, o tai padaryti turi ir visos naujai įstojusios šalys, tačiau pasaulyje vis dar kyla diskusijų, ar mirties bausmė iš tiesų turi būti uždrausta. Mirties bausmės šalininkai pateikia aibę svarių argumentų, kodėl ji turėtų būti legalizuota, dėl to diskusijos vis dar netyla ir yra svarbios tarptautiniu mastu. Nėra argumentų, kurie neginčijamai pagrįstų ar kaip tik paneigtų mirties bausmės reikalingumą, kiekvienas asmuo vadovaujasi individualia morale ir nuo aplinkybių, kurios tuo metu egzistuoja asmuo pasirenka kurią pusę palaikyti. Būna atvejų, kuomet asmuo esantis griežtai prieš mirties bausmę, atsitikus tam tikroms aplinkybėms, pavyzdžiui, nusikaltimo atveju susijusiu su jo artimojo mirtimi, gali kardinaliai pakeisti savo nuomonę ir pasisakyti už mirties bausmę. Dėl šios priežasties mirties bausmė yra aktualus klausimas visuomenei.

¹⁵² GAVĖNAITĖ, A. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, sociologija (05 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008. p. 36.

¹⁵³ History of the death penalty. The Abolitionist Movement [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://deathpenaltyinfo.org/facts-and-research/history-of-the-death-penalty/the-abolitionist-movement>>.

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1998, Nr. 109-3004.

3.1. Mirties bausmės samprata ir požymiai

Prieš pradėdant detaliau analizuoti mirties bausmės institutą svarbu apibrėžti jos sampratą bei požymius. Mirties bausmė – tai valstybės paskirtas, prievartinis gyvybės atėmimas asmeniui, kuris gali būti padaromas tik tokiu atveju jei yra teismo nuosprendis ir tik baudžiamojo įstatymo nustatytais atvejais¹⁵⁵. Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime dėl mirties bausmės nurodyta, kad mirties bausmė – tai „fizinis nuteisto žmogaus sunaikinimas, gyvybės atėmimas, nepriklausomai nuo to, kokių būdu tai daroma: sušaudant, pakariant, suleidžiant mirtiną vaistų dozę ar kitokiu būdu“.¹⁵⁶ Tarptautinė žmogaus teisių organizacija *Amnesty International* mirties bausmę apibūdina kaip sąmoningą, juridškai sankcionuotą, žmonių žudymą valstybės rankomis. Organizacija taip pat laikosi pozicijos, kad mirties bausmė yra kraštutinė, žiauri, nežmoniška ir žeminanti bausmė, nepaisant to, kas yra kaltinamasis, koks yra nusikaltimo pobūdis ar aplinkybės ji yra prieš mirties bausmę.¹⁵⁷ R. Drakšas savo monografijoje „Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos“ pateikia tokį apibrėžimą: „mirties bausmė – tai bausmės rūšis, pasireiškianti prievartiniu gyvybės atėmimu nusikaltėliui, kuri gali būti paskirta tik teismo nuosprendžiu ir tik baudžiamojo įstatymo numatytais atvejais“.¹⁵⁸

Pagal teisės profesorių R. Drakšą, mirties bausmė skiriasi nuo kitų baudžiamųjų bausmių, nes neturi dviejų iš pagrindinių baudžiamųjų bausmių tikslų – individualiosios prevencijos (pataisyti asmenį ir siekti, kad jis daugiau nebe padarytų nusikaltimų) ir teisingumo principo įgyvendinimo.¹⁵⁹ Šia bausme siekiama pagrindinių trijų tikslų:

1. Sulaikyti asmenį nuo nusikaltimų padarymo;
2. Nubausti asmenį, padariusį sunkų nusikaltimą;
3. Atimti nuteistajam galimybę daryti naujus nusikaltimus.

Išskiriami trys pagrindiniai mirties bausmės požymiai: (1) išimtinumas (išimtinumas vertinamas pagal tai, į kokią vertybę kėsinamasi vykdant šią bausmę), (2) bausmė skiriama tik teismo nuosprendžių ir (3) tik baudžiamojo įstatymo numatytais atvejais.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Visuotinė Lietuvių Enciklopedija [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.vle.lt/Straipsnis/mirties-bausme-19585>>;

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1998, Nr. 109-3004. *Supra note. 4*

¹⁵⁷ Amnesty International. *We know that, together, we can end the death penalty everywhere* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.amnesty.org/en/what-we-do/death-penalty/>>.

¹⁵⁸ DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas, 2002. p. 24.

¹⁵⁹ *Ibid.* p. 24-25.

¹⁶⁰ *Ibid.* p. 27, 33.

Anot R. Drakšo, mirties bausmė yra išimtinė dėl keleto priežasčių. Pirmą, ji yra skiriama tik už dalį nusikaltimų – tai patys sunkiausi nusikaltimai paprastai keliantys grėsmę visuomenei. Antra, Lietuvoje ji negalėjo būti skiriama už rengimąsi ir pasikėsinimą padaryti nusikaltimą. Trečia, negalėjo būti vykdoma atskiroms žmonių grupėms, pavyzdžiui nepilnamečiams, besilaukiančioms moterims ir t.t.¹⁶¹ Kalbant apie individualios prevencijos tikslą tampa aišku, kad jis nėra šios bausmės tikslas, nes asmuo iš viso netenka teisės veikti, jis yra nebegyvas. Anot A. Dapšio, mirties bausmė nesiderina su BK nuostatomis, kadangi nuteistojo asmens nėra stengiamasi pataisyti, o jis netenka gyvybės. Būtent todėl ši bausmė negali būti laikoma bausme apskritai. Tai tik valstybės vykdoma, legalizuota gyvybės atėmimo priemonė.¹⁶² Šiuo aspektu mirties bausmės institutas siejasi su eutanazija – abiem atvejais kalbame apie tyčinį kito asmens gyvybės atėmimą. Tačiau svarbu išskirti, kad eutanazijos atveju asmuo pats pasirenka savo mirtį ir jis tai padaro laisva valia, o mirties bausmės atveju valstybė atima teisę, kurios ji nesuteikė, nes asmens teisė į gyvybę yra prigimtinė.

3.2. Mirties bausmės istorinė raida ir tendencijos pasaulyje

Dar XX amžiaus pirmoje pusėje mirties bausmė buvo priimtina daugumoje pasaulio valstybių, už sunkiausius nusikaltimus būdavo suleidžiama mirtina injekcija, naudojamos elektros kėdės, giljotinuojami žmonės ir kt. Po antrojo pasaulinio karo, kuomet žmogaus gyvybės vertė buvo stipriai sumažėjusi buvo atsigręžta į žmogaus teises ir pradėta kalbėti apie teisę į gyvybę. Būtent šiuo laikotarpiu ir pradėta kvestionuoti mirties bausmės tinkamumą ir teisėtumą. 1948 metais buvo priimta VŽTK, kurioje įtvirtinta žmogaus teisė į gyvybę.¹⁶³ Jau tuo metu buvo kilusios diskusijos, ar į deklaraciją verta įtraukti mirties bausmės uždraudimą. Vis tik valstybės narės dalyvavusios deklaracijos kūrime tam paprieštaravo. Laikui bėgant, tarptautinė bendruomenė priėmė keletą priemonių, draudžiančių mirties bausmės naudojimą, įskaitant šias:

- Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto antrasis neprivalomas protokolai, kuriuo siekiama panaikinti mirties bausmę¹⁶⁴;

¹⁶¹ *Ibid.* p. 29.

¹⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1998, Nr. 109-3004. *supra note 4*.

¹⁶³ Pirmoje šio darbo dalyje plačiau nagrinėjama 3-iojo straipsnio – teisės į gyvybę – santykis su mirties bausme. Žiūrėti, 9-10 psl.

¹⁶⁴ Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto Antrasis fakultatyvinis protokolai mirties bausmei panaikinti. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 75-2641.

- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 protokolai dėl mirties bausmės panaikinimo¹⁶⁵;
- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 13 protokolai dėl mirties bausmės panaikinimo bet kokiomis aplinkybėmis¹⁶⁶.

Nors tarptautinėje scenoje mirties bausmė ir yra smerkiama, tačiau net ir XXI amžiuje dar yra valstybių kuriose mirties bausmė yra išlikusi baudžiamuosiuose įstatymuose. Klasifikuojant valstybes ir jų santykį su mirties bausme galima išskirti pagrindines keturias kategorijas¹⁶⁷:

1. valstybės, kuriose mirties bausmė yra taikoma labai plačiai;
2. valstybes, kuriose ši bausmė yra skiriama tik už karo metu įvykdytus nusikaltimus;
3. valstybės, kuriose mirties bausmė numatyta įstatymuose, tačiau nuosprendžiai nėra vykdomi;
4. valstybės, kuriose mirties bausmė yra visiškai panaikinta.

Mirties bausmė už nusikaltimus jaunesniems nei 18 metų asmenims yra draudžiama pagal tarptautinius žmogaus teisių dokumentus, tačiau kai kurios šalys vis dar nuteisia ir vykdo mirties bausmę nepilnamečiams.¹⁶⁸ Tokių egzekucijų yra nedaug, palyginti su bendru kiekvienu metų „*Amnesty International*“ užfiksuotų egzekucijų skaičiumi.¹⁶⁹

Pagal tarptautinės organizacijos „*Amnesty International*“ pateikiamus duomenis, didžiausi įvykdomų mirties bausmės skaičiai yra fiksuojami šiose valstybėse: Kinijoje, Irane, Saudo Arabijoje, Vietname ir Irake. Nors Kinija tikslų įvykdytos mirties bausmės skaičių nepateikia ir tai yra laikoma valstybės paslaptimi (kaip ir Baltarusijoje bei Vietname), tačiau ji vis dar išlieka didžiausia mirties bausmės vykdytoja pasaulyje. Neįtraukiant Kinijoje vykdomų mirties bausmių skaičiaus yra žinoma, kad net 78% visų mirties bausmių yra atliekama keturiose šalyse - Irane, Saudo Arabijoje, Vietname ir Irake. 2018 metais buvo užfiksuota 690 įvykdyta mirties bausmių (neskaitant Kinijoje įvykdytų mirties bausmių) ir šis skaičius yra 31% mažesnis nei 2017 metais.¹⁷⁰

Analizuojant statistiką tampa aišku, kad kiekvienais metais šalių panaikinančių mirties bausmę savo įstatymuose daugėja, 2007 metais 91 šalis buvo panaikinusi mirties

¹⁶⁵ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 protokolai dėl mirties bausmės panaikinimo, *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 61-1978.

¹⁶⁶ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 13 dėl mirties bausmės panaikinimo visais atvejais, *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 156-7395.

¹⁶⁷ DRAKŠAS R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas, 2002. p. 77-78.

¹⁶⁸ Amnesty international global report. *Death sentences and executions 2018* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.amnesty.org/download/Documents/ACT5098702019ENGLISH.PDF>>. p.10.

¹⁶⁹ *Ibid.*

¹⁷⁰ *Ibid.* p.9.

bausmę, o 2018 metais net 106 šalys yra uždraudusios mirties bausmę. 2018 metais gruodžio 17 d. JT Generalinė asamblėja, sulaukusi rekordinės paramos, priėmė moratoriumą, raginančią valstybes, kurios vis dar yra įtvirtinusios mirties bausmę, panaikinti mirties bausmę ir ratifikuoti 2-ąjį TPPTP protokolą. Iš 193 JT valstybių narių: 121 balsavo už rezoliuciją, 35 balsavo prieš ir 32 susilaikė.¹⁷¹

Kone labiausiai stebina tai, kad JAV vis dar yra vykdoma mirties bausmė. Nors federaliniu lygmeniu JAV mirties bausmė yra neuždrausta, tačiau ji nėra aktyviai vykdoma, nuo 2003 metų buvo įvykdytos tik 3 mirties bausmės.¹⁷² 28 valstijos vis dar yra įtvirtinusios mirties bausmę ir 2018 metais buvo įvykdytos net 25 mirties bausmės. Būtina pabrėžti, kad skaičius stipriai mažėja, o vis daugiau valstijų panaikina mirties bausmę, paskutinė valstija panaikinusi mirties bausmę - Kalifornija.¹⁷³ Vašingtono valstijos teismas nagrinėdami bylas, jau ketvirtą kartą valstybės mirties bausmės įstatymą paskelbė nekonstituciniu, vadindamas jį „negaliojančiu, nes jis skiriamas savavališkai ir neobjektyviai“.¹⁷⁴ Taip pat analizuojant JAV Aukščiausiojo teismo praktiką matoma tendencija, kad situacijos, kuomet yra paskiriama mirties bausmė yra vis labiau siauriamos. 2002 metais buvo uždrausta mirties bausmė žmonėms su protine negalia,¹⁷⁵ 2005 metais uždraustas tokios bausmės skyrimas nepilnamečiams asmenims,¹⁷⁶ o 2008 teismas pasakė, kad asmenys, kurie seksualinio prievartavimo metu nužudė vaiką, tačiau jų tikslas nebuvo nužudyti, negali būti nuteisiami mirties bausme.¹⁷⁷ Visuose sprendimuose yra pabrėžiama, kad mirties bausmės įvykdymas šiems asmenims būtų prieštaraujantis Konstitucijai, žiaurus ir neatitinkantis proporcingumo principo.

Nors Amerikoje realiai atliktų mirties bausmę skaičius yra nedidelis, tačiau daugiau nei 2500 žmonių yra nuteisti mirties bausme ir laukia jos įvykdymo. Žinojimas, kad mirsi ir mirties bausmės įvykdymo laukimas psichologiškai yra itin sunkus, taip žmogus yra kankinamas ir gyvena nežmoniškose sąlygose. Padėtis yra dar sudėtingesnė situacijose, kai

¹⁷¹ JTO Generalinė Asamblėja. Moratoriumas dėl mirties bausmės taikymo 2018 gruodžio 17 [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/73/175>>.

¹⁷² Death penalty information center. *Federal Death Penalty* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://deathpenaltyinfo.org/state-and-federal-info/federal-death-penalty>>.

¹⁷³ PADILLA, M. *6 Figures That Tell the Story of the Death Penalty in America* [interaktyvus]. 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.nytimes.com/2019/12/17/us/death-penalty-USA-stats.html>>.

¹⁷⁴ National Conference of States Legislatures. *States and Capital Punishment* [interaktyvus]. 2020. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ncsl.org/research/civil-and-criminal-justice/death-penalty.aspx>>.

¹⁷⁵ JAV. Aukščiausiasis Virdžinijos Teismas. 2002 m. birželio 20 d. *Atkins prieš Virdžiniją*, bylos nr. 00-8452. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oyez.org/cases/2001/00-8452>>.

¹⁷⁶ JAV. Aukščiausiasis Misūrio Teismas. 2005 m. kovo 1 d. *Roper prieš Simmons*, bylos nr. 03-633. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oyez.org/cases/2004/03-633>>.

¹⁷⁷ JAV. Aukščiausiasis Luizianos Teismas. 2008 m. birželio 25 d. *Kennedy prieš Luizianą*, bylos nr. 07-343. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oyez.org/cases/2007/07-343>>.

mirties bausmės įvykdymo data yra paskirta, tačiau ji dėl susiklosčiusių aplinkybių yra atkeliama. Pavyzdžiui, šiuo metu Teksaso valstijoje, visos suplanuotos mirties bausmės yra nukeliamos dėl koronaviruso, o nauja data bus paskelbta tik kai situacija stabilizuosis¹⁷⁸.

Apibendrinant galima pasidžiaugti, kad tarptautiniu lygmeniu mirties bausmė yra uždrausta ir valstybės, kurios vis dar taiko mirties bausmę yra kritikuojamos. Kiekvienais metais valstybių atsisakančių mirties bausmę skaičius didėja ir šiuo metu daugiau nei 90% Jungtinių Tautų narių šią bausmę yra uždraudusios. Daugiausia mirčių yra įvykdoma Kinijoje, tačiau tikslaus skaičiaus nėra oficialaus, nes Kinijoje tai yra valstybės paslaptis. Taip pat mirties bausmės įvykdomos asmenims kurie neturėjo teisių į sąžiningą teismo procesą ir negalėjo apsiginti, bausmės vykdomos nepilnamečiams asmenims, baudžiami ir asmenys kurie padarė ne patį sunkiausią nusikaltimą – tyčinį nužudymą, tačiau ir smulkesnius nusikaltimus, pavyzdžiui, užsiėmė narkotikų prekyba. Tokia bausmė už lengvesnius nusikaltimus yra stipriai smerkiama tarptautinės bendruomenės.

3.3. Mirties bausmės vertinimas moraliniu ir Romos Katalikų Bažnyčios požiūriu

Kito asmens nužudymas yra iš prigimties amoralus veiksmas, nesvarbu, ar jį daro individas, ar asmenų grupė (nors šalyse, kuriose mirties bausmė yra legalizuota visuomenė bando morališkai pateisinti tokią bausmę remiantis tuo, kad tai yra įstatymuose numatyta ir sankcionuota bausmė už konkrečią veiklą). Vis tik visuomenę sudaro individai, kurie iš esmės ir nulemia tai, kokie bus įstatymai, taip pat individai gali nepritarti net ir šalyje tuo metu galiojantiems įstatymams. Taip pat svarbu pažymėti, kad moralė nėra įpareigojanti, dėl to net ir mirties bausmei neatitinkant moralės normų, tai nereiškia, kad valstybė jos nevykdys. Taip pat yra ir su kitomis moralės normomis, yra žmonių, kuriuos moralė įpareigoja elgtis tam tikru būdu, tačiau kitų asmenų tai nesustabdo veikti, net jiems žinant, kad jų veiksmai prieštarauja moralei.

Žiūrint iš prigimtinės teisės į gyvybę perspektyvos, nėra būdų pateisinančių mirties bausmę. Jei žmogaus gyvybė yra laikoma didžiausia vertybė, kuri yra absoliuti, nedaloma ir įgyjama asmeniui gimstant, tai jos atėmimas negali būti moralus, nes yra atimama prigimtinė žmogaus teisė. Taip pat mirties bausme yra demoralizuojama visuomenė, tokiu būdu yra skatinamas kerštas ir asmenys yra skatinama problemas spręsti smurtu¹⁷⁹. Žvelgiant iš mirties bausmės šalininkų perspektyvos autorei kyla klausimas, ar iš tiesų

¹⁷⁸ BATES. J. *Texas Execution Stayed for 60 Days Over Coronavirus Outbreak Concerns* [interaktyvus]. 2020. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://time.com/5804679/texas-execution-stayed-for-60-days-over-coronavirus-outbreak-concerns/>>.

¹⁷⁹ DRAKŠAS. R., Mirties bausmės šalininkų ir priešininkų argumentų filosofinė analizė. *Teisė*. 2001, Nr. 41, p.41.

individo teisės yra aukščiau visuomenės interesų. Pagrindiniai argumentai prieš mirties bausmės įvedimą ir už jos panaikinimą yra sukonzentruoti į prigimtinės teisės į gyvybę pažeidimą, nes net ir asmuo įvykdęs sunkiausią nusikaltimą turi teisę į gyvybę:

- Kiekvienas asmuo turi teisę į gyvybę, mirties bausmės legalizavimas paneigia tokios teisės prigimtinę prigimtį;
- Negalima įteisinti gyvybės atėmimo, nes ji nėra duota nei valstybės, nei visuomenės;
- Žiūrint iš krikščioniškosios pozicijos, mirties bausme yra pažeidžiamas vienas iš dešimties Dievo įsakymų - nežudyk;
- Žudyti nėra tikslo, nes vieno asmens nužudymas nesugrąžins kito asmens. Mirties bausmės įvykdymas tik atima dar vieną gyvybę;
- Mirties bausmę vykdomas žmogus, kartais net pats to nenorėdamas tampa žmogžudžiu.
- Vienas iš pagrindinių argumentų, kurie pagrindžia mirties bausmės amoralumą, tai teisinės klaidos faktorius. Tai atvejai, kuomet asmuo yra nuteisiamas, tačiau jis nėra padaręs nusikaltimo. Teisinėje praktikoje yra pasitaikę atvejų, kuomet paaiškėjus naujoms aplinkybėms asmuo po keletu metų yra išteisinamas. Mirties bausmės atveju atlyginti asmeniui už jam neteisingai paskirtą bausmę yra neįmanoma, nes asmens nebėra gyvo.¹⁸⁰

Viršuje pateikti argumentai yra susiję su prigimtinė teise į gyvybę ir dalis jų gali būti pritaikyti eutanazijos klausimui. Šių dviejų institutų skiriamasis bruožas yra tai, kieno sprendimu asmuo mirė. Dauguma viršuje pateiktų argumentų yra susiję su valstybės negalėjimu sankcionuoti mirties bausmę, nes valstybė nesuteikė asmeniui gyvybės, tokia bausme bus skatinamas kerštas, taip pat nekaltam asmeniui gali būti atimta gyvybė. Eutanazijos atveju pats asmuo pasirenka mirtį, taip pat yra keliamos aiškios sąlygos, kokiais atvejais asmuo gali pasirinkti. Žinoma dalis argumentų yra galimi ir eutanazijai, pavyzdžiui, tai, kad asmuo atimantis kitam gyvybę pats to nenorėdamas tampa žmogžudžiu, taip pat tai prieštarauja krikščioniškajai pozicijai - nežudyk. Tačiau kaip ir mirties bausmės taip ir eutanazijos atveju moraliniai argumentai nėra pakankamas pagrindas norint legalizuoti arba kriminalizuoti šiuos institutus.

¹⁸⁰ VAIŠVILA, A., *Bausmės problema teisinėje valstybėje: mirties bausmės aporija//Teisės problemos*, 1997, Nr. 1, p. 30-64.

Mirties bausmės šalininkai, dar vadinami retencionistais, taip pat turi argumentų, kuriais siekiama pagrįsti mirties bausmės būtinumą norint apsaugoti visuomenę nuo pavojingų nusikaltėlių. Retencionistai pateikia pagrindinius tris argumentus¹⁸¹:

1. Atpildo (retribucijos) idėja. Ji yra geriau žinoma principo „akis už akį“ pavadinimu, archajiškasis Taliono principas. Nors mirties bausmės šalininkai ir vengia šią idėją vadinti Taliono principo vardu, tačiau esmė išlieka tokia pati, jei asmuo atėmė kitam gyvybę itin sudėtingomis aplinkybėmis, jam pačiam taip pat turi būti atimama gyvybė;
2. Izoliacijos idėja - šios idėjos pagrindinis principas yra apsaugoti visuomenę nuo recidyvo, pakartotinio nusikaltimo atlikimo. Valstybė privalo užtikrinti asmenų saugumą visuomenėje ir niekas negali geriau užtikrinti pakartotinio nusikaltimo padarymo nei mirties bausmė;;
3. Įbauginimo (deterancijos) idėja - baimė būti nubaustam sulaiko potencialius nusikaltėlius padaryti nusikaltimą, asmuo ketinantis padaryti nusikaltimą žinantis, kad gresia mirties bausmė gali persigalvoti. Net šios bausmės nevykdymas, bet jos buvimas šalyje ir galimybė ją įvykdyti gali sulaikyti asmenį nuo nusikaltimo padarymo, tai gali būti pakankamas visuomenės saugumo garantas.

Vis tik šiuos mirties bausmės šalininkų argumentus galima paneigti toliau pateikiamais argumentais. Atpildo (retribucijos) idėja pažeidžia prigimtine žmogaus teisę į gyvybę¹⁸² ir, autorės nuomone, ja neturėtų būti toliau vadovaujama. Šiuo metu demokratinėse visuomenėse bausmė turi žymiai daugiau tikslų nei tik atpildas už padarytą nusikaltimą. Vertinant izoliacijos idėją būtina pabrėžti, kad alternatyva mirties bausmei yra įkalinimas iki gyvos galvos, tokiu atveju nėra atimama asmens prigimtine teisė į gyvybę. Analizuojant įbauginimo idėją yra pateikiami duomenys, kurie ją paneigia. Pagal Lietuvos teisės instituto duomenis po mirties bausmės panaikinimo Lietuvoje registruojamų nužudymų skaičius tik mažėjo, „Kaip rodo nužudymų registravimo duomenys Lietuvoje, nėra jokio pagrindo teigti, kad mirties bausmė turėtų nors kiek didesnę prevencinį poveikį nei ilgalaikis įkalinimas. Per laikotarpį, kai mirties bausmė buvo panaikinta Lietuvoje (1998–2012 metais), registruojamų nužudymų nuosekliai ir

¹⁸¹ DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 108.

¹⁸² BARRY, K, M, *The Death Penalty & The Fundamental Right to Life* [interaktyvus]. Boston College Law Review, Vol. 60, No. 1545, 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3287213>.

žymiai mažėjo, ir jei 1998 metais jų buvo užregistruota 391, tai 2012 metais – beveik du kartus mažiau: 199.¹⁸³

Pagrindinis diskusijų objektas yra teisingumo principas. Kyla klausimas, ar įvykdžius mirties bausmę yra pasiekiamas teisingumas. G. W. F. Hegelis teisingumo sampratą įvardino susidedančią iš dviejų komponentų – tai atpildas bei visuotinės vertės kriterijus¹⁸⁴. R. Drakšas teigia, kad mirties bausmės teisingumo principo įgyvendinimą galima įžvelgti tiek, kiek tai paliečia atpildą už nusikaltimo padarymą.¹⁸⁵ Taigi suprantame, kad teisingumas negali susidaryti tik iš atpildo už bausmės padarymą, tokiu atveju galėtume pateisinti kerštą ir teigti, kad kerštauti yra teisinga. Teisingumas turi būti suprantamas plačiau. Lietuvos Aukščiausias Teismas teisingumo principą apibūdina, taip „teisingumas gali būti įgyvendinamas tik užtikrinant interesų pusiausvyrą bei išvengiant socialinio gyvenimo nestabilumo. Teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vieno asmens interesus ir neigiant kito asmens teisėtus interesus“.¹⁸⁶ Konstitucinis Teismas šį principą apibūdina kaip – „už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti“.¹⁸⁷ Iš šių apibūdinimų matome, kad teisingumo principas gali būti įgyvendintas tik pritaikius ir kitus principus, tokius kaip proporcingumas, lygiavertiškumas, teisinga bausmė tai tokia bausmė, kuri atitinka jai keliamus tikslus.

Apibendrinant mirties bausmės vertinimą moraliniu aspektu, autorės nuomone, nėra vienareikšmiškų argumentų, pagrindžiančių, o taip pat ir paneigiančių moralės normas. Analogiška situacija yra ir su eutanazijos vertinimu moraliniu aspektu. Moralė nėra pakankamas pagrindas nei pagrįsti, nei uždrausti šiuos institutus. Mirties bausmės šalininkai pagrįdė remiasi tuo, kad tokiu būdu asmuo bus nubaustas, o taip pat ir kiti žmonės įbauginti, todėl susilaikys nuo nusikaltimo padarymo. Vis tik tokia pozicija, autorės manymu, gali paskatinti kerštą visuomenėje, o tai neatitiktų bausmės tikslų ir mirties bausmė negalėtų būti įvardinama kaip teisinga bausmė. Tai pat svarbu pažymėti, kad teisė į gyvybę yra prigimtinė teisė, taigi valstybė jos negali atimti.

Analizuojant mirties bausmę Romos Katalikų Bažnyčios požiūriu, gyvybė yra šventas objektas, asmuo net ir pats sau negali atimti gyvybės, savižudybė yra laikoma labai

¹⁸³ Komiteto išvada dėl Baudžiamojo kodekso 129 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto atitikties Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2013. Nr. XIIP-1021.

¹⁸⁴ HEGEL, G. W. F. Teisės filosofijos apmatai. Vilnius: Mintis, 2000. p. 173.

¹⁸⁵ DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas, 2002. p. 25.

¹⁸⁶ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. sausio 21 d. nutartis. Nr. 3k-3-146/2002.

¹⁸⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl administracinių teisės pažeidimų ir mokesčių administravimo“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 105-3318.

didelė nuodėmė. Pagrindinėse krikščionių taisyklėse, dešimtyje Dievo įsakymo yra įtvirtinta - nežudyk¹⁸⁸. Mirties bausmė atimama gyvybė žmogui, o taisyklė „nežudyk“ aiškinama plečiamai ir taip pat yra taikoma savižudybės, eutanazijos bei abortų veiksmams. Bažnyčia nuolat primena ir pasisako už gyvybės išsaugojimą - „<...> žmogaus gyvybė yra šventa ir neliečiama visuose etapuose, visose situacijose; tai nedalomas gėris“.¹⁸⁹

Vis tik svarbu pabrėžti, kad iki XX a. antros pusės bažnyčios požiūris į mirties bausmę, kuri yra sankcionuojama valstybės, buvo teigiamas. Iki 1969 metų, Vatikano baudžiamajame kodekse buvo numatyta mirties bausmė visiems asmenims, kurie pasikėsins į popiežių.¹⁹⁰ Nors požiūris į mirties bausmę pasikeitė ir 1980 metais visuotiniame vyskupų susirinkime buvo pažymėta, kad Romos Katalikų Bažnyčia viešai pasisako esanti prieš mirties bausmę.¹⁹¹ Tačiau 1992 metais paskelbtame Katalikų Bažnyčios Katekizme, 2266 straipsnyje nurodoma, kad „nusikaltėliui, kurio tapatybė ir atsakomybė yra nustatytos su visišku tikrumu, tradicinis Bažnyčios mokymas leidžia taikyti mirties bausmę, jeigu ji yra vienintelis būdas apginti žmonių gyvybę nuo neteisaus užpuoliko“.¹⁹² Tokiu būdu bažnyčia pritarė mirties bausmės sankcionavimui, esant sunkiausiems nusikaltimams. 1995 metais Popiežius Jonas Paulius II enciklikoje *Evangelium Vitae* griežtai pasmerkė veiksmus, nukreiptus prieš žmogaus gyvybę: tiesioginį tyčinį nekaltą žmogaus nužudymą, abortą, eutanaziją.¹⁹³ 1997 metais buvo padarytos nežymios korekcijos Katalikų Bažnyčios Katekizme, 2266 straipsnyje buvo ištrinta dalis apie mirties bausmę, o Katekizmo 2267 straipsnis buvo papildytas enciklikos citata: „Mūsų laikais, kai valstybė yra pajėgi veiksmingai užkirsti kelią nusikaltimams ir nusikalstančius padaryti nepavojingus, galutinai neatimdama jiems galimybės pasitaisyti, tokie atvejai, kai absoliučiai būtina nusikaltėlį pasmerkti myriop, iš tiesų „pasitaiko labai retai, praktiškai jų iš viso nebūna“.¹⁹⁴ Tokiu būdu mirties bausmė buvo kritikuojama, tačiau katalikų religijos pažiūriu nebuvo uždrausta. 2018 m. gegužės 11 d. popiežius Pranciškus audiencijoje

¹⁸⁸ Katalikų Bažnyčios katekizmas. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2015. Str.1858.

¹⁸⁹ Popiežius Jonas Paulius II. *EVANGELIUM VITAE. Vyskupams, kunigams ir diakonams, vienuoliams ir vienuolėms, Kristų tikintiems pasauliečiams ir visiems geros valios žmonėms apie žmogaus gyvybės vertę bei neliečiamumą*. Vilnius: Aidai. 1995. p. 87.

¹⁹⁰ *Address of Pope Francis to the delegates of the International Association on Penal law* [interaktyvus]. Vatican: Libreria Editrice Vaticana. 2014. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/october/documents/papa-francesco_20141023_associazione-internazionale-diritto-penale.html>.

¹⁹¹ *Bishops' Statement on Capital Punishment* [interaktyvus]. 1980. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.usccb.org/issues-and-action/human-life-and-dignity/death-penalty-capital-punishment/statement-on-capital-punishment.cfm>>.

¹⁹² Katalikų Bažnyčios katekizmas. (1992) str. 2266.

¹⁹³ Popiežius Jonas Paulius II. *EVANGELIUM VITAE. Vyskupams, kunigams ir diakonams, vienuoliams ir vienuolėms, Kristų tikintiems pasauliečiams ir visiems geros valios žmonėms apie žmogaus gyvybės vertę bei neliečiamumą*. Vilnius: Aidai. 1995. p. 63, 65, 66.

¹⁹⁴ Katalikų Bažnyčios katekizmas. (1997) str. 2267.

Tikėjimo mokymo kongregacijos prefektui patvirtino naują Katalikų Bažnyčios katekizmo 2267 skilties formuluotę, „<...>Todėl Bažnyčia, Evangelijos apšviesta, moko, kad „mirties bausmė neleistina, nes ja kėsinama į asmens neliečiamybę bei kilnumą“, ir ryžtingai siekia mirties bausmės panaikinimo visame pasaulyje.“¹⁹⁵ Taigi tik 2018 metais, bažnyčia galutinai pasisakė prieš mirties bausmės taikymą valstybėse ir paskelbė, kad turi būti siekiamas šios bausmės panaikinimas visame pasaulyje.

Mirties bausmė ir yra tiesioginis tyčinis nekalto žmogaus nužudymas, kuris yra nepateisinamas net ir itin sunkiomis aplinkybėmis. Šiuo metu bažnyčia griežtai pasisako prieš mirties bausmės taikymą nusikaltusiam asmeniui, pagrindinis bausmės tikslas yra asmenį pataisyti, parodyti teisingą gyvenimą, perauklėti. „Pirmaeilis bausmės tikslas yra atitaisyti nusikaltimo sukeltą netvarką. Kai nusikaltėlis tą bausmę priima noriai, ji įgyja atlyginamąją vertę. Pagaliau – bausmė gydo: ji turi, kiek įmanoma, padėti nusikaltėliui pasitaisyti“.¹⁹⁶ Autorė pritaria pozicijai, kad atėmus žmogui gyvybę nebėra galimybės asmenį perauklėti, žmogus netenka galimybės pasitaisyti. Bažnyčia skleidžia žodį, kad kiekvienas turi mylėti, gerbti bei globoti kito žmogaus gyvybę.

3.4. Mirties bausmė Lietuvoje

3.4.1. Istorinė raida

Itin svarbu atskleisti mirties bausmės raidą Lietuvoje. Tokiu būdu lengviau suprasime kaip klostėsi požiūris į mirties bausmę, kodėl ir kokiomis aplinkybėmis ji buvo taikoma, o dėl kokių priežasčių galiausiai buvo nuspręsta mirties bausmę panaikinti ir kaip šio instituto panaikinimas buvo įgyvendintas Lietuvoje.

Mirties bausmės raida Lietuvoje skirstoma į keletą etapų, S. Katuoka išskiria 4 pagrindinius etapus: 1. Mirties bausmė senovės Lietuvoje 2. Lietuvos Respublikos laikotarpiu 1918 - 1940 3. Sovietinės okupacijos metu 1940 - 1990 4. Nepriklausomybės laikotarpiu.¹⁹⁷ R. Drakšas savo monografijoje išskiria net 8 etapus:

1. Iki susikuriant centralizuotai valstybei (taikomos tik paprotinės teisės normos);
2. Lietuvos centralizuotos valstybės kūrimosi laikotarpis;
3. Lietuvos Statutų galiojimo laikotarpis;
4. XIX a. Rusijos baudžiamųjų įstatymų galiojimo laikotarpis Lietuvos teritorijoje;
5. Tarpukario nepriklausomos Lietuvos Respublikos gyvavimo laikotarpis;

¹⁹⁵ Katalikų Bažnyčios katekizmas. 2018. str. 2267.

¹⁹⁶ Katalikų Bažnyčios katekizmas. 2018. str. 2266.

¹⁹⁷ KATUOKA, S. *Mirties bausmė ir tarptautinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000. p. 63.

6. Sovietinė okupacija;
7. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo laikotarpis;
8. Laikotarpis po mirties bausmės panaikinimo (kuris tęsiasi iki dabar ir pasibaigtų vėl gražinus mirties bausmę į bausmių sistemą arba panaikinus šią bausmę negrižtamai).¹⁹⁸

Šiame tyrime trumpai aptariami 4 etapai, kurie yra aiškiausiai reglamentuoti ir turi tikslią įstatyminę bazę. Pirmas etapas – nuo 1918 iki 1940 m., antrasis – nuo 1940 iki 1990 m., trečiasis – nuo 1990 iki 1998 m. ir paskutinis – nuo mirties bausmės panaikinimo 1998 m. iki šių dienų.¹⁹⁹

Mirties bausmės reglamentavimas tarpukario, nepriklausomos Lietuvos Respublikos laikotarpiu (nuo 1918 iki 1940 m.). Mirties bausmė buvo įtvirtinta beveik visą tarpukario laikotarpį su keletu pertraukų, taip pat skyrėsi laikotarpiai, kuomet ji buvo galima esant karo padėčiai, o kuomet – ir nesant ypatingos padėties. Bausmė buvo taikoma tiek kriminaliniams, tiek ir politiniams nusikaltėliams, tačiau atsižvelgiant į to meto situaciją, kuomet valstybė buvo gan nestabili, griežčiausia bausme dažniausiai buvo baudžiami asmenys padarę antivalstybinius nusikaltimus.²⁰⁰ Tarpukario Lietuvoje matomos politikų pastangos ir bandymai panaikinti mirties bausmę. Vis tik susidūrus su to meto realybe to nepavyko padaryti. Lietuva buvo apsupta valstybių, kurios kėsinosi į suverenitetą, dėl to tauta privalėjo kovoti už savo valstybingumą.²⁰¹

Mirties bausmė sovietinės okupacijos metais (nuo 1940 iki 1990 m.). Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą įsigaliojo 1926 m. Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos Baudžiamasis kodeksas, kuris mirties bausmę numatė tik asmenims padariusiems politinį nusikaltimą. Tuo metu kriminaliniai nusikaltėliai nebuvo laikomi tokie pavojingi, kaip politiniai. Vis tik 1961 m. priimtas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamasis kodeksas, išplėtė mirties bausmės taikymą ir jį numatė ir už kriminalinius nusikaltimus, tai yra nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis, tokių straipsnių buvo daugiau nei 30.²⁰² Autorė pastebi, kad lyginant su prieš tai aptartu etapu – tarpukario Lietuva – tai buvo žingsnis atgal, nes okupacijos laiku nebuvo bandymų panaikinti mirties bausmę, nebuvo keliamas žmogaus teisių klausimas.

Mirties bausmė nuo nepriklausomybės atkūrimo iki mirties bausmės panaikinimo (nuo 1990 iki 1998 m.). Jau 1990 spalio 4 d. buvo priimta nauja Baudžiamojo

¹⁹⁸ DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas, 2002. p. 59.

¹⁹⁹ Šis etapas analizuojamas 3.4.3. dalyje.

²⁰⁰ KATUOKA, S. *Mirties bausmė ir tarptautinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000. p. 67.

²⁰¹ DRAKŠAS, R. *Mirties bausmės raida Lietuvoje* [interaktyvus]. 2016. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://draksas.lt/wp-content/uploads/2016/06/str-3.pdf>>.

²⁰² KATUOKA S. *Mirties bausmė ir tarptautinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000. p. 67-69.

kodekso 24 straipsnio redakcija. Mirties bausmė buvo numatyta tik padarius itin sunkų nusikaltimą, o taip pat numatyta galimybė teismui šią bausmę pakeisti laisvės atėmimu iki gyvos galvos. Vėliau mirties bausmė buvo įtvirtinta tik už vieną nusikaltimą – tyčinį nusikaltimą sunkinančiomis aplinkybėmis. Visu šiuo laikotarpiu, tokia bausme nuteisti galėjo būti tik pilnamečiai asmenys, taip pat bausmė negalėjo būti paskirta moterims. Lietuvos Respublikoje iki 1996 metų spalio 1 d. mirties bausme buvo nubausta tik 16 asmenų, o nuo 1996 metų liepos mėn. mirties bausmės nuosprendžiai Lietuvoje nebuvo vykdomi.²⁰³ 1997 metais Baltijos Asamblėjos parlamentariai priėmė rezoliuciją, kurioje rekomendavo Baltijos šalims ratifikuoti EŽTK šeštąjį protokolą. Lemiamas momentas buvo 1998 m. sausio 15 d., kuomet Seimo narių grupė pateikė prašymą Konstituciniui Teismui ištirti, ar baudžiamojo įstatymo nuostata, numatanti mirties bausmę, neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą nustatydamas, kad mirties bausmė prieštarauja Konstitucijai. Po šio nutarimo buvo pakeistas Baudžiamasis kodeksas bei ratifikuotas minėtas 6-asis protokolą.²⁰⁴

Apibendrinus šiuos tris etapus galima teigti, kad kiekvienu laikotarpiu, išskyrus okupacijos metus, bausmių sprendimai būdavo vis progresyvesni, o nusikaltimų, kuriuos atlikus skiriama mirties bausmė skaičius, vis mažėdavo.

3.4.2. Konstitucinio Teismo nutarimo dėl mirties bausmės analizė

1998 m. gruodžio 9 d. priimtas nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Tai itin aktualus nutarimas teisės į gyvybę kontekste – juo buvo panaikinta mirties bausmė Lietuvoje.

Doktrinoje teigiama, kad daliai visuomenės palaikant mirties bausmę, trūko politinės valios ją panaikinti todėl Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą ir šio jautraus mirties bausmės klausimo sprendimą perkėlė iš politinio lygmens į teisinį.²⁰⁵ Jame prašoma ištirti, ar nustatyta mirties bausmės sankcija neprieštarauja Konstitucijos 18, 19 straipsniams ir 21 straipsnio 3 daliai. Konstitucijos 18 straipsnyje nurodoma, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines. Svarbiausia prigimtinė žmogaus teisė yra teisė į gyvybę. Pagal Konstitucijos 19 straipsnį žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas. Konstitucijos 21

²⁰³ DRAKŠAS R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas, 2002. p. 9-10.

²⁰⁴ KATUOKA S. *Mirties bausmė ir tarptautinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000. p. 71-73.

²⁰⁵ Žalimas, D. *Europos žmogaus teisių teismo praktikos įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijai* [interaktyvus]. 2006, p. 3. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/09/pranesimai_zalimas_2016-m.pdf>.

straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes.

Byla susilaukė didelio visuomenės dėmesio. Rengiantis bylos nagrinėjimui buvo gauti Seimo narių, Vilniaus Arkivyskupijos, , generalinio prokuroro, Vilniaus universitetų dėstytojų ir kitų, Lietuvai svarbių asmenų, paaiškinimai. Buvo siūloma šiuo klausimu surengti referendumą, siaurinti nusikaltimų skaičių, už kuriuose būtų taikoma mirties bausmė, nustatyti pereinamąjį laikotarpį. Visuose pareiškimuose vyrauja bendra nuomonė - mirties bausmė yra netinkama sankcija net už labai sunkius nusikaltimus, o jos taikymas pažeidžia žmogaus prigimtines teises.

Nutarimo 3 dalyje yra nagrinėjama ir norima pabrėžti atitinkamas tarptautinės bendrijos nuostatų dėl mirties bausmės tendencijas, Lietuvos valstybės tarptautinius įsipareigojimus ir Lietuvos valstybės istorinės raidos patirtį įtvirtinant šią bausmę baudžiamuosiuose įstatymuose. Teismas išskiria, kad „jau žymiausiame Lietuvos teisės paminkle – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Statutuose (Pirmajame – 1529 m., Antrajame – 1566 m. ir Trečiajame – 1588 m.) buvo nustatyti mirties bausmės taikymo apribojimai.“²⁰⁶ Taip pat teigiama, kad „mirties bausmės panaikinimo klausimas Lietuvos valstybėje buvo nagrinėtas XX a. pradžioje, po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo <...> buvo panaikinti iš esmės visi straipsniai, kurie numatė mirties bausmę, išskyrus 108 straipsnį (valstybės išdavimas).“²⁰⁷ Autorė atkreipia dėmesį, kad aiškiai stengiamasi pabrėžti, jog žvelgiant į Lietuvos istoriją ir reglamentavimą mirties bausmės klausimu, matomas aiškus mirties bausmės minimalizavimas, taigi jos panaikinimas nėra nauja idėja, o link jos buvo konstruktyviai einama. Be to, Konstitucinis Teismas pabrėžė ir ratifikuotas tarptautines sutartis bei įsipareigojimus kylančias iš jų, kurie jau aptarti šio tyrimo ankstesniuose skyriuose ir poskyriuose. Konkrečiai „1966 m. JT Generalinė Asamblėja priėmė Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą, prie kurio Lietuva prisijungė 1991 m. lapkričio 20 d. <...> Pakto 6 straipsnis apima daugiau klausimų ir, be to, tiesiogiai yra skirtas mirties bausmei. Taigi Paktas tiesiogiai yra orientuotas į dvi esmines nuostatas: 1) mirties bausmė gali būti taikoma tik už ypač sunkius nusikaltimus ir griežtai laikantis įstatymų apibrėžtų procesinių procedūrų; 2) panaikinti mirties bausmę yra tarptautinio žmogaus teisių modelio tikslas.“²⁰⁸ Šiuo paktu norima pabrėžti, kad Lietuva gerbia žmogaus teises ir siekia 2 punkto – panaikinti mirties bausmę.

²⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-3004.

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ *Ibid.*

Konstitucinis teismas nutarime pabrėžia ir mirties bausmės žiaurumą, „Visuotinai pripažįstama, kad ji yra žiauri <...> Vertinant mirties bausmę per Konstitucijos draudžiamo elgesio prizmę, išryškėja specifinis jos aspektas. Nuteistojo orumo pažeminimas iš esmės kyla iš pačios mirties bausmės žiaurumo. Žiaurumas pasireiškia tuo, kad įvykdžius mirties nuosprendį kartu yra paneigiama ir nusikaltėlio žmogiškoji esmė, jis netenka bet kokio žmogaus orumo, nes valstybė asmenį tuomet traktuoja tik kaip objektą, kuris turi būti eliminuotas iš žmonių bendrijos.“²⁰⁹

Iš analizuojamo Konstitucinio Teismo nutarimo aišku, kad žmogaus gyvybė yra pamatas ir teisė į ją – kiekvieno prigimtinė teisė. Valstybė negali jos atimti, nes taip yra paneigiamas jos prigimtinis pobūdis. Teismas vadovaujasi požiūriu, kuris yra grįstas pagarba prigimtinėms žmogaus teisėms ir atvirumu tarptautinės teisės humanizacijos tendencijoms. Taip pat pabrėžiama, kad pagrindinis Konstitucinio Teismo argumentas buvo ne tiek teisinis, kiek tarptautinis spaudimas panaikinti mirties bausmę, pavyzdžiui viena iš įstojimo sąlygų į Europos Sąjungą buvo atsisakyti mirties bausmės. Nors ir rengiantis bylai didelėje daugumoje gautų paaiškinimų buvo siūloma mirties bausmės atsisakyti palaipsniui, tačiau Konstitucinis Teismas visgi į šiuos sprendimus neatsižvelgė ir mirties bausmė buvo panaikinta iš karto. Šiuo nutarimu taip pat buvo pripažinta, kad EŽTK nustatytos žmogaus teisės turi būti laikomos minimaliu ir būtinu konstituciniu nacionalinės teisės standartu.

3.4.3. Laikotarpis nuo mirties bausmės panaikinimo iki šių dienų.

Panaikinus mirties bausmę, Lietuvoje griežčiausia bausmė numatyta Baudžiamajame kodekse yra laisvės atėmimas iki gyvos galvos.²¹⁰ Tačiau šiuo laikotarpiu ne kartą siekta sugrąžinti mirties bausmę.

Paminėtinas atvejis, kai 2013 m. Seimo nario P. Gražulio įregistruotomis Baudžiamojo kodekso pataisomis buvo siūloma, be kita ko, mirties bausme bausti tuos, kas nužudė kankindamas ar kitaip itin žiauriai²¹¹. Šio įstatymo pakeitimo ir papildymo projekto aiškinamajame rašte teigiama, jog „visuomenė jaučiasi nesaugi, todėl mirties bausmės sugrąžinimas yra viena iš priemonių, kuri padės atkurti saugumo jausmą. <...> kriminogeninė situacija, didėjantis nusikalstamumas ir nusikaltėlių įžūlėjimas tampa nebevaldomas. <...> mirties bausmė atliks keletą skirtingų funkcijų: kriminalinės bausmės,

²⁰⁹ *Ibid.*

²¹⁰ DRAKŠAS R. Laisvės atėmimas iki gyvos galvos bausmė pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. Vilnius: *Teisė*, 2002, Nr. 48. p. 50.

²¹¹ Baudžiamojo kodekso 129 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. *Valstybės žinios*. 2013. Nr. XIIP-1021.

dorovinės bei prevencinės priemonės.“ Be to, projekto rengėjai nenumatė neigiamų mirties bausmės sugražinimo pasekmių ir net teigė, jog jis atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas bei Europos Sąjungos dokumentus.²¹² Tačiau autorė atkreipia dėmesį ir pritaria Seimo kanceliarijos teisės departamento toliau išdėstytoms išvadoms²¹³, kad tokios nuostatos yra klaidingos. Mirties bausmė prieštarauja ne tik šiai konvencijai, jos Protokolo Nr. 6 ir Protokolo Nr. 13 nuostatomis, bet ir visai eilei kitų tarptautinių teisės aktų: Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijai, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto antrajam fakultatyviniam protokolui, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos Parlamentinės asamblėjos rezoliucijoms ir t.t. Projektas prieštarauja ir Lietuvos Respublikos Konstitucijai pagal toliau šiame tyrime analizuojamą Konstitucinio Teismo nutarimą. Be to, mirties bausmės panaikinimas yra viena iš narystės Europos Sąjungoje sąlygų ir visos valstybės narės yra įsipareigojusios laikytis šių nuostatų ir praktiškai jas įgyvendinti. Šioms Seimo kanceliarijos teisės departamento išvadoms pritarė ir Seimo teisės ir teisėtvarkos komitetas bei Lietuvos teisės institutas.²¹⁴

2017 m. 3301 asmuo parašė ir pateikė peticiją Seimui dėl mirties bausmės sugražinimo²¹⁵. Tuo tarpu tais pačiais metais Seimo narys R. Žemaitaitis kreipėsi į Europos Komisijos Pirmininką ir į Europos Vadovų Tarybos Pirmininką dėl mirties bausmės atitikties ES teisei. Anot jo, „visuomenės nuomonė yra palanki mirties bausmei <...> reikia suvienyti visų valstybių žmonės, kurie nori ginti pamatines žmogaus teises, o ne nusikaltėlių teises <...> Mirties bausmė nėra panaikinta negrįžtamai. Pasikeitus vertybinėms nuostatomis, teisinei doktrinai ir teisinių gėrių interpretavimui, mirties bausmė be vargo gali būti gražinta į bausmių sistemą“.²¹⁶ Autorės nuomone, būtina akcentuoti, kad iš LR Seimo nario teiginio, jog turi būti ginamos pamatinės žmogaus teisės, o ne nusikaltėlių teisės, išplaukia, kad nusikaltėlis neturi ir žmogaus teisės į gyvybę. Autorė visiškai nesutinka su tokia pozicija, kadangi net ir nusikaltėlis turi teisę į gyvybę. Pagal TPPTP, teisę į gyvenimą turi visi asmenys, įtraukiant ir asmenis, kurie įtariami arba yra nubausti už padarytus net ir sunkiausius nusikaltimus²¹⁷. Tai patvirtina ir Konstitucinio

²¹² Baudžiamojo kodekso 129 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Valstybės žinios*. 2013. Nr. XIIP-1021.

²¹³ Teisės departamento išvada Baudžiamojo kodekso 129 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui. *Valstybės žinios*. 2013. Nr. XIIP-1021.

²¹⁴ Komiteto išvada dėl Baudžiamojo kodekso 129 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto atitikties Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2013. Nr. XIIP-1021.

²¹⁵ Peticija Įgalinti mirties bausmę [interaktyvus]. 2017. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.peticijos.lt/visos/72316/igalinti-mirties-bausme/>>.

²¹⁶ ŽEMAITAITIS, R. Parlamentaras kreipėsi į Europos Komisijos Pirmininką ir į Europos Vadovų Tarybos Pirmininką dėl mirties bausmės atitikties ES teisei [interaktyvus]. 2017. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=36002&p_k=1&p_t=170285>.

²¹⁷ Oficialus Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių pakto straipsnio nr. 6 komentaras nr. 36. 2018, p. 5.

Teismo oficialioji doktrina, pagal kurią negali būti paneigta nusikaltėlio žmogiškoji esmė ir jis negali būti traktuojamas kaip objektas, kuris turi būti eliminuotas iš žmonių bendrijos²¹⁸.

Laikotarpiu nuo mirties bausmės panaikinimo iki šių dienų Lietuvoje, autorei žinomos ir viešai randamos tik kelios iniciatyvos sugrąžinti mirties bausmę. Šios iniciatyvos kilo iš kelių tautos atstovų ir nedidelės dalies visuomenės. Autorė pastebi, kad visos šį klausimą aptariamam laikotarpiu nagrinėjusios kompetentingos institucijos mirties bausmę laiko ne tik neteisėta priemone, tačiau ir nežmoniška, netinkama sankcija, kurios taikymas baudžiamojoje teisėje turėtų žalingų politinių, ekonominių ir socialinių padarinių Lietuvos Respublikai. Akivaizdu, jog mirties bausmė negali būti sugrąžinta, nes tai prieštarautų Konstitucijai, o taip pat ir tarptautiniams įsipareigojimams. Mirties bausmės sugrąžinimas būtų didelis žingsnis atgal žmogaus teisės į gyvybę kontekste. Lietuvoje šiuo metu yra garantuota prigimtine žmogaus teisė į gyvybę.

Apibendrinant svarbu pabrėžti, kad teisė į gyvybę yra prigimtine teisė, jos nesuteikia valstybė, o žmogus ją įgyja gimdamas. Joks žmogus, organizacija ar valstybinė institucija jos negali atimti. Įvykdžius mirties bausmę iš žmogaus yra atimama tai, kas nėra duota valstybės - gyvybė. Svarbu pabrėžti, kad lyginant mirties bausmę ir eutanaziją, pirmuoju atveju sprendimą mirti priima valstybė, antruoju – pats asmuo, tačiau tik išskirtiniais atvejais, kai serga nepagydoma liga ir jaučia itin didelį skausmą. Priimdamas sprendimą pats, asmuo įgyvendina teisę į orų gyvenimą, kuri yra teisės į gyvybę dalis.

²¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-3004.

IŠVADOS

1. Išanalizavus tarptautinius dokumentus, teisės mokslo doktriną bei teismų jurisprudenciją, kuriuose reglamentuojama žmogaus teisė į gyvybę, iširta, ji aiškinama plačiai, tačiau neapima teisės į mirtį. Reaguodama į visuomeninių santykių pokyčius tarptautinės organizacijos pateikia vis daugiau žmogaus teisės į gyvybę išaiškinimų eutanazijos bei mirties bausmės kontekste. Lietuvoje prigimtinės žmogaus teisės į gyvybę turinio aiškinimas atitinka tarptautinius standartus.
2. Pasaulyje vis daugiau šalių legalizuoja eutanaziją. Nors ir kyla klausimas dėl galimo piktnaudžiavimo šiuo institutu, tačiau tiek pasyviają, tiek ir aktyviają eutanaziją įteisinusiose šalyse ši rizika sumažinama įtvirtinus tikslias sąlygas, kada galima atlikti eutanaziją, todėl negrįžtama prie jos kriminalizavimo. Atsižvelgus į pasaulines tendencijas, daroma prielaida, kad ir Lietuvoje eutanazija ar bent jau padėjimas nusižudyti ateityje bus legalizuoti. Vis tik nustatyta, kad aktyvūs veiksmai šiuo klausimu Lietuvoje yra gan pavieniai, todėl pakankamai maža tikimybė, kad šis institutas bus įteisintas artimiausiu metu.
3. Mirties bausmė yra uždrausta tarptautiniuose dokumentuose, ir tai yra viena iš narystės sąlygų Europos Sąjungoje. Valstybės, kuriose vis dar taikoma mirties bausmė, kritikuojamos tarptautinės bendruomenės. Pastebima tendencija, kad mirties bausmę panaikinančių šalių skaičius didėja, o šio tyrimo atlikimo metu daugiau nei 90 proc. Jungtinių Tautų narių tokią bausmę yra uždraudusios. Jaučiant tarptautinį spaudimą ir norint atitikti vieną iš įstojimo į Europos Sąjungą sąlygų, Konstitucinis Teismas neatsižvelgė į visuomenės siūlymą mirties bausmės atsisakyti laipsniškai ir Lietuvoje 1998 m. ji buvo pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai ir panaikinta iškart.
4. Bendroji moralė nepateikia vienareikšmiško atsakymo dėl eutanazijos legalizavimo ir mirties bausmės kriminalizavimo, o individualioji – subjektyvi, todėl taip pat negali tapti pagrindu sprendimui priimti. Romos Katalikų Bažnyčios požiūris į gyvybę kito ir tik 2018 m. pripažinta, jog griežtai smerkiami visi veiksmai, nukreipti prieš žmogaus gyvybę. Nustatyta, kad bažnyčia pasisako, jog kiekvienas turi mylėti, gerbti bei globoti kito žmogaus gyvybę ir tokiu būdu nepritaria eutanazijos ir mirties bausmės institutams.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262;
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. VIII-1968. Str. 134;

Tarptautiniai teisės aktai:

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.
2. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 77-3288;
3. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto Antrasis fakultatyvinis protokolai mirties bausmei panaikinti. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 75-2641.
4. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2497;
5. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Ketvirtasis protokolai. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.
6. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Tryliktasis protokolai. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 156-7395.
7. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos šeštasis protokolai. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 61-1978;
8. JTO Lotynų Amerikos ir Karibų jūros regiono ekonomikos komisija. Teisė į mirtį: paliatyvi pagalba ir ori mirtis [interaktyvus]. 2017. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.un.org/development/desa/ageing/wp-content/uploads/sites/24/2017/11/ECLAC-contribution.pdf>>;

Užsienio valstybių teisės aktai:

9. Australija. Vakarų Australija. Voluntary Assisted Dying Act [interaktyvus]. 2019 m. gruodžio 19 d. Nr. 27. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.legislation.wa.gov.au/legislation/prod/filestore.nsf/FileURL/mrdoc_42491.pdf/\\$FILE/Voluntary%20Assisted%20Dying%20Act%202019%20-%20%5B00-00-00%5D.pdf?OpenElement](https://www.legislation.wa.gov.au/legislation/prod/filestore.nsf/FileURL/mrdoc_42491.pdf/$FILE/Voluntary%20Assisted%20Dying%20Act%202019%20-%20%5B00-00-00%5D.pdf?OpenElement)>;

10. Australija, Viktorijos valstija. Voluntary Assisted Dying Act [interaktyvus]. 2019 m. liepos 1 d. Nr. 61 [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <https://content.legislation.vic.gov.au/sites/default/files/8caaf3b4-28f6-3ad1-acf3-e3c46177594e_17-61aa003%20authorised.pdf>.

Travaux préparatoires:

11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. *Valstybės žinios*. 2013. Nr. XIIP-1021;
12. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Valstybės žinios*. 2013. Nr. XIIP-1021;
13. Lietuvos Respublikos eutanazijos įstatymo projektas. 2012. Nr. XIP-4142;
14. Lietuvos Respublikos eutanazijos įstatymo projektas. 2014. Nr. XIIP-2071;
15. Lietuvos Respublikos eutanazijos įstatymo projektas. 2015. Nr. XIIP-2071(2);
16. Komiteto išvada dėl Baudžiamojo kodekso 129 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto atitikties Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2013. Nr. XIIP-1021;
17. Teisės departamento išvada Baudžiamojo kodekso 129 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui. *Valstybės žinios*. 2013. Nr. XIIP-1021;
18. Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių komitetas. Oficialus komentaras Nr. 36: Teisė į gyvybę (Art. 6). [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/84ab9690ccd81fc7c12563ed0046fae3?OpenDocument/>>;
19. Oficialaus Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių pakto komentaro parengimo procedūra [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/GC36.aspx>>;
20. JTO Žmogaus teisių komitetas. Human Rights Committee continues discussion on draft General Comment on the right to life [interaktyvus]. 2018. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22913&LangID=E>>;
21. JTO Generalinė Asamblėja. Moratoriumas dėl mirties bausmės taikymo 2018 gruodžio 17 [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/73/175>>.

Specialioji literatūra:

1. BARANSKAITĖ, A., PRAPIESTIS, J. Eutanazija ir baudžiamoji atsakomybė. *Sveikatos mokslai*. 2004, Nr. 3;
2. DRAKŠAS R. Laisvės atėmimas iki gyvos galvos bausmė pagal naują Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. Vilnius: *Teisė*, 2002, Nr. 48;
3. DRAKŠAS, R., Mirties bausmės šalininkų ir priešininkų argumentų filosofinė analizė. *Teisė*. 2001, Nr. 41;
4. DRAKŠAS, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas, 2002;
5. DRAKŠAS, R. *Mirties bausmės raida Lietuvoje* [interaktyvus]. 2016. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://draksas.lt/wp-content/uploads/2016/06/str-3.pdf>>;
6. GAVĖNAITĖ, A. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, sociologija (05 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008;
7. GEFENAS, E. *Eutanazija*. Vilnius: Filosofijos ir sociologijos institutas. 1995;
8. GUMBIS, J. Eutanazija žmogaus teisių ir autonomijos kontekstu. Vilnius: *Teisė*, Nr. 47, 2003;
9. KATUOKA, S. *Mirties bausmė ir tarptautinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000;
10. Katalikų Bažnyčios katekizmas. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2015;
11. LIESIS, M. *Baudžiamosios atsakomybės už eutanaziją netaikymo galimybės*. Vilnius: Teisės Problemos, 2009, Nr. 1 (63);
12. LIESIS, M. *Baudžiamosios atsakomybės už savanorišką aktyvią eutanaziją ir padėjimą nusizudyti kritika filosofiniu – žmogaus teisių aspektu*. Vilnius: *Teisė*, 2007, t. 64;
13. LIUBARSKIENĖ, Z. *Medicinos etikos kodeksai*. Kaunas: Kauno medicinos universiteto leidykla, 2002;
14. MEILIUS, K., NARBKOVAS, A., JUŠKEVIČIUS, J. *Žmogaus mąstymo kaitos poveikis eutanazinei dimensijai*. LKMA Metraštis. 2003;
15. MILINIS, A. Teisės į gyvybę kaip pamatinės žmogaus teisės apsauga baudžiamosios teisės priemonėmis. *Konstitucinė jurisprudencija* Nr. 2, 2011;
16. MORAS, T. *Utopija*. Vilnius: Žaltvykslė, 2007;
17. NARBKOVAS, A. Eutanazijos terminų vartojimo bioetikoje ir teisėje problematika Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2008, Nr. 12;

18. PAULAUSKIENĖ, A. *Hipokratas vėl su mumis*. Kaunas: Farmacija, 1997;
19. PAVILONIS, V. et al. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras*. 1 dalis. Teisės institutas, 2000;
20. Popiežius Jonas Paulius II. *EVANGELIUM VITAE*. Vyskupams, kunigams ir diakonams, vienuoliams ir vienuolėms, Kristų tikintiems pasauliečiams ir visiems geros valios žmonėms apie žmogaus gyvybės vertę bei neliečiamumą. Vilnius: Aidai. 1995;
21. PUMPUTIS, A. et. al. *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*. Vilnius: MRU leidykla. 2003;
22. RUZGYTĖ, E. Teisininko profesija ir etika: riba tarp teisės ir moralės. Parlamento studijos, 2017, nr. 23;
23. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003;
24. VAIŠVILA, A., *Bausmės problema teisinėje valstybėje: mirties bausmės aporija//Teisės problemos*, 1997, Nr. 1;
25. ALVAREZ-RIO, I., CONTRERAS-GARDUNO, D. A Barren Effort? The Jurisprudence of the Inter-American Court of Human Rights on Jus Cogens. Iš *The Realization of Human Rights: When Theory Meets Practice: Studies in Honour of Leo Zwaak*. Edited by ARISTOTELIS. *Nikomacho Etika*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000;
26. AKDOGAN, H., TOMBUL, F. Is Democracy a Cure for Human Rights Violations? An Analysis of Macro Variables. Iš *Eradicating Terrorism from the Middle East – Policy and Administrative Approaches*. Edited by A. R. Dawoody. New York: Springer Press, 2016;
27. BARRY, K, M, *The Death Penalty & The Fundamental Right to Life* [interaktyvus]. Boston College Law Review, Vol. 60, No. 1545, 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3287213>;
28. BERNHARDT, R. *Encyclopedia of Public International Law*. Amsterdam: Elsevier Science B.V., 1997;
29. BODREAU, J.D., SOMERVILLE, M. *Euthanasia and assisted suicide: a physician's and ethicist's perspectives* [interaktyvus]. 2014. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.dovepress.com/euthanasia-and-assisted-suicide-a-physicians-and-ethicists-peer-reviewed-fulltext-article-MB#ref1>>.

30. BORASIO, G. D., JOX, R., GAMONDI, C. *Regulation of assisted suicide limits the number of assisted deaths*. Elsevier Ltd, 2009;
31. DIJK, P., HOOF, G. J. H. *Theory and practise of the European Convention on Human Rights*. The Hague: Kluwer Law International, 1998;
32. FINNIS, J.M. *Euthanasia, Morality, and Law* [interaktyvus]. Los Angeles, 1997, p. 1123. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/516/>;
33. FITZPATRICK, J. *International standards on the death penalty: shifting discourse* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <www.westlaw.com >.
34. HAECK, Y., *et al.* Antwerpen: Intersentia, 2013;
35. HARPUR, P. D. The Evolving Nature of the Right to Life: The Impact of Positive Human Rights Obligations. *University of Notre Dame Law Journal*, Vol. 9, p. 95-125, 2007;
36. HEGEL, G. W. F. Teisės filosofijos apmatai. Vilnius: Mintis, 2000;
37. HEYNS, C. *Report of the Special Repporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions*. 2012;
38. HENDRIKS, A.C. End-of-life decisions. Recent jurisprudence of the European Court of Human Rights [interaktyvus]. *ERA Forum* nr.19, 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-018-0530-7>>;
39. NOWAK, M. U. N. *Covenant on Civil and Political Rights*. Kehl: N.P. Engel Publisher, 2005;
40. RACHELS, J. *Active and passive euthanasia, Bioethics – an introduction to history, methods and practice*. London: Jones and Bartlett publishers international. 1997;
41. SCHABAS, W. A. *The Abolition of the Death Penalty in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997;
42. SINGER, P. The Right to Die [interaktyvus]. *Project Syndicate. The world's opinion page*. 2007. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.project-syndicate.org/commentary/the-right-to-die>>.
43. SOLUM, L., Fritz B. Burns Lecture: Euthanasia, Morality and the Law— Introduction: Euthanasia at the Intersection of Law and Morality. Los Angeles, *Loyola Law Review*. 1998. Nr.4;
44. WAKO, S.A., *Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions*. 1983;

45. WIDDERSHOVEN, A. M. *Beyond Autonomy and Beneficence: The Moral Basis of Euthanasia in the Netherlands* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ethical-perspectives.be/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=52>>;
46. WIDDERSHOVEN, A. M. *The Moral Basis of Euthanasia in the Netherlands* [interaktyvus]. Maastricht. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ethical-perspectives.be/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=52>>.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-3004;
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas. Dėl pareigos mokėti valstybinio socialinio draudimo ir privalomojo sveikatos draudimo įmokas, taip pat dėl motinystės (tėvystės) pašalpų sumažinimo. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 47/2009-131/2010;
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas. Dėl administracinių teisės pažeidimų ir mokesčių administravimo. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 105-3318;
4. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. balandžio 29 d. sprendimas *Pretty prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 2346/02;
5. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. sausio 20 d. sprendimas *Haas prieš Šveicariją* byloje, Nr. 31322/07;
6. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. birželio 5 d. sprendimas *Lambert ir kiti prieš Prancūziją* byloje, Nr. 46043/14;
7. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. kovo 24 d. sprendimas *Giuliani ir Gaggio prieš Italiją* byloje, nr. 23458/02;
8. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Trévalec prieš Belgiją* byloje, nr. 30812/07;
9. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. gruodžio 20 d. sprendimas *Makaratzis prieš Graikiją* byloje, nr. 50385/99;

10. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. sausio 23 d. sprendimas *Yotova prieš Bulgariją* byloje, nr. 43606/04;
11. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. birželio 25 d. sprendimas *Nicolae Virgiliu Tănase prieš Rumuniją* byloje, nr. 41720/13;
12. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. gegužės 19 d. sprendimas *Gülşen Gökdemir prieš Turkiją* byloje, nr. 66309/09;
13. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. balandžio 24 d. sprendimas *Juozaitienė ir Bikulčius prieš Lietuvą* byloje, Nr. 70659/01;
14. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. sausio 10 d. sprendimas *Česnulevičius prieš Lietuvą* byloje, Nr. 13462/06;
15. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. birželio 18 d. sprendimas *Banel prieš Lietuvą* byloje, Nr. 14326/11;
16. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. sausio 21 d. nutartis. Nr. 3k-3-146/2002.

Kanados:

17. Kanados Aukščiausiasis Teismas. 1991 m. vasario 21 d. sprendimas *Kindler prieš Kanadą* byloje nr. 21321;

JAV:

18. JAV. Aukščiausiasis Virdžinijos Teismas. 2002 m. birželio 20 d. *Atkins prieš Virdžiniją*, bylos nr. 00-8452. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oyez.org/cases/2001/00-8452>>;
 19. JAV. Aukščiausiasis Misūrio Teismas. 2005 m. kovo 1 d. *Roper prieš Simmons*, bylos nr. 03-633. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oyez.org/cases/2004/03-633>>;
 20. JAV. Aukščiausiasis Luizianos Teismas. 2008 m. birželio 25 d. *Kennedy prieš Luizianą*, bylos nr. 07-343. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oyez.org/cases/2007/07-343>>;
- JAV. Montanos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. gruodžio 31 d. *Sprendimas Baxter et al. Prieš Montaną* bylos, nr. MT DA 09-0051. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.courtlistener.com/opinion/888660/baxter-v-state/>>;

Kita praktinė medžiaga:

21. Europos Žmogaus Teisių Teismas, *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, 2 - ojo straipsnio komentaras*. [interaktyvus] 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_ENG.pdf>;
22. JTO Žmogaus teisių biuras. Human Rights Committee, Selected Decisions under the Optional Protocol [interaktyvus]. Niujorkas ir Ženeva. 2005. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ohchr.org/Documents/Publications/SDecisionsVol5en.pdf>>.

Kiti elektroniniai šaltiniai:

1. BNS. Sveikatos apsaugos ministrė: Eutanazijos įstatymo priimti dar negalime [interaktyvus]. 2015. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/57413/sveikatos-apsaugos-ministre-eutanazijos-istatymo-priimti-dar-negalime>>;
2. DUDUTYTĖ, A. *Apie septyniasdešimtmetį mininčią Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją žinojo ir Lietuvos partizanai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://manoteises.lt/straipsnis/apie-septyniasdesimtmeti-minincia-visuotine-zmogaus-teisiu-deklaracija-zinojo-ir-lietuvos-partizanai/>>;
3. Eutanazija Lietuvoje: ar esame tam pasiruošę? [interaktyvus]. 2016. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.vdu.lt/lt/eutanazija-lietuvoje-ar-esame-tam-pasiruose/>>;
4. Hipokrato priesaika [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lsmuni.lt/vs-biblioteka/pagalb/hipokrat.htm>>;
5. Jungtinės Tautos. Žmogaus teisių komitetas. Baigiamosios pastabos dėl Lietuvos ketvirtojo periodinio pranešimo [interaktyvus]. 2018. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.urm.lt/uploads/default/documents/ZTK%20pastabos_TPPTP_IV%20pranesimui%20LT20180905.pdf>;
6. Lietuvos bioetikos komitetas. *Eutanazija ir savižudybė su pagalba* [interaktyvus]. 2013. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://bioetika.sam.lt/index.php?600247762>>;

7. Lietuvos statistikos departamentas. 2011 metų Gyventojų surašymo ataskaita [interaktyvus]. 2013. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/1680046/2011GBS_ataskaita>;
8. MARZOCCHI, O. Pagrindinių teisių apsauga Europos Sąjungoje. [interaktyvus] 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/146/pagrindiniu-teisiu-apsauga-europos-sajungoje>>;
9. Peticija Įgalinti mirties bausmę [interaktyvus]. 2017. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.peticijos.lt/visos/72316/igalinti-mirties-bausme/>>;
10. PŪRAS, D. *Pasaulis mini Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos 70-metį* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hrmi.lt/pasaulis-mini-visuotines-zmogaus-teisiu-deklaracijos-70-meti/>>;
11. RAMELIENĖ, R. *Seimas eutanazijai užtrenkė duris* [interaktyvus]. 2016. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=43&str=58497>>;
12. Užsienio reikalų ministerija. Jungtinių Tautų tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas [interaktyvus]. 2009. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://urm.lt/default/lt/uzsienio-politika/uzsienio-politikos-prioritetai/zmogaus-teises/zmogaus-teisiu-konvencijos-ir-pranesimu-rengimas/jungtiniu-tautu-tarptautinis-pilietiniu-ir-politiniu-teisiu-paktas>>;
13. Spinter tyrimai. Pusė gyventojų pasisako už mirties bausmę [interaktyvus]. 2013. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <[>;](https://spinter.lt/site/lt/vidinis/menutop/9/home/publish/MTEzOzk7OzA=)
14. Terminų žodynas [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/E/eutanazija>>;
15. VEŽBICKAITĖ, E. Išgąsdinti lietuviai vis garsiau reikalauja gražinti mirties bausmę [interaktyvus]. 2017. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/903253/igsawdinti-lietuviai-vis-garsiau-reikalauja-grazinti-mirties-bausme>>;
16. Visuotinė Lietuvių Enciklopedija [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.vle.lt/Straipsnis/mirties-bausme-19585>>;
17. Visuotinė Lietuvių Enciklopedija [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.vle.lt/Straipsnis/Lietuvos-religijos-124130>>;

18. Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme. Informacija apie EŽTT [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/informacija-apie-eztt>>;
19. Žalimas, D. *Europos žmogaus teisių teismo praktikos įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijai*. 2006, p. 5. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/09/pranesimai_zalimas_2016-m.pdf>;
20. ŽALIMAS. D. *Dainius Žalimas: Visuotinė žmogaus teisių deklaracija – svarus ginklas kovojant dėl visų žmonių laisvės, lygybės ir orumo* [interaktyvus]. 2018. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/naujienos/ivykiai/dainius-zalimas-visuotine-zmogaus-teisiu-deklaracija-svarus-ginklas-kovojant-del-visu-zmoniu-laisves-lygybes-ir-orumo/1207>>;
21. ŽEMAITAITIS, R. Parlamentaras kreipėsi į Europos Komisijos Pirmininką ir į Europos Vadovų Tarybos Pirmininką dėl mirties bausmės atitikties ES teisei [interaktyvus]. 2017. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=36002&p_k=1&p_t=170285>;
22. *Address of Pope Francis to the delegates of the International Association on Penal law* [interaktyvus]. Vatican: Libreria Editrice Vaticana. 2014. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/october/documents/papa-francesco_20141023_associazione-internazionale-diritto-penale.html>;
23. Assisted Dying In Other Countries [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.mydeath-mydecision.org.uk/info/assisted-dying-in-other-countries/>>;
24. Amnesty international global report. *Death sentences and executions 2018* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.amnesty.org/download/Documents/ACT5098702019ENGLISH.PDF>>;
25. Amnesty International. *We know that, together, we can end the death penalty everywhere* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.amnesty.org/en/what-we-do/death-penalty/>>;
26. BATES. J. *Texas Execution Stayed for 60 Days Over Coronavirus Outbreak Concerns* [interaktyvus]. 2020. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per

- interneta: <<https://time.com/5804679/texas-execution-stayed-for-60-days-over-coronavirus-outbreak-concerns/>>;
27. BELLO. C. *Where in Europe is assisted dying legal?* [interaktyvus]. 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.euronews.com/2019/09/25/where-in-europe-is-assisted-dying-legal->>;
28. *Bishops' Statement on Capital Punishment* [interaktyvus]. 1980. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.usccb.org/issues-and-action/human-life-and-dignity/death-penalty-capital-punishment/statement-on-capital-punishment.cfm>>;
29. DAVIS, N. Euthanasia and assisted dying rates are soaring. But where are they legal? [interaktyvus]. 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.theguardian.com/news/2019/jul/15/euthanasia-and-assisted-dying-rates-are-soaring-but-where-are-they-legal>>;
30. Death penalty information center. *Federal Death Penalty* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://deathpenaltyinfo.org/state-and-federal-info/federal-death-penalty>>;
31. Europos Parlamento tyrimų tarnyba. *The death penalty and the EU's fight against it* [interaktyvus]. 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635516/EPRS_AT_A\(2019\)635516_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635516/EPRS_AT_A(2019)635516_EN.pdf)>;
32. EZEKIEL, J. E., *et. al.* Attitudes and Practices of Euthanasia and Physician-Assisted Suicide in the United States, Canada, and Europe [interaktyvus]. JAMA, 2016. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27380345>>;
33. Forms of euthanasia [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bbc.co.uk/ethics/euthanasia/overview/forms.shtml>>;
34. *Germany overturns ban on professionally assisted suicide* [interaktyvus]. 2020. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.bbc.com/news/world-europe-51643306>>;
35. Government of Western Australia. Department of Health. Voluntary assisted dying [interaktyvus]. 2020. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.bbc.com/news/world-australia-50733018>>;
36. *Global Citizenship Education and the Universal Declaration of Human Rights* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą:

- <https://academicimpact.un.org/content/global-citizenship-education-and-universal-declaration-human-rights>;
37. History of the death penalty. The Abolitionist Movement [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://deathpenaltyinfo.org/facts-and-research/history-of-the-death-penalty/the-abolitionist-movement>>;
 38. Human Rights Committee developing new right to life general comment [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ijrcenter.org/2015/07/28/human-rights-committee-developing-new-right-to-life-general-comment/>>;
 39. KORFF, D. The right to life: A guide to the implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights. Iš *Human rights handbooks*, No. 8, [interaktyvus]. 2006, p. 11. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.refworld.org/docid/49f184722.html?__cf_chl_jschl_tk__=11733ff8d1f3916f89fab399e8f8193e7437f61815811553600AWXEcCW6Qq5IHbMRPh6UogAhOPpDAeFVqSorAkHpSQDytGSh_UprMI6s279MfMfuiiaeSNnwE3r43hu3q5f7_v9O1VfB5HlsxqK6_RCYGSdUy6idU6mBpmNXwnVvftOmVWguIakEyL7jTMGaRvewOglHHSwmzDqzTUoC2ReIMFB8S7wOrv6bl6SqZPA3SzHIImnUqIk8N4t7hhUUNGmpXHW_ylTQ3C2_3t8OpVuW94Oq0CAciemyOkiN_AN1mrKhAB5S17qV1XbMkf2gdo2T_A2gEhsJE4XgKPMrGn_CFy>
 40. National Conference of States Legislatures. *States and Capital Punishment* [interaktyvus]. 2020. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ncsl.org/research/civil-and-criminal-justice/death-penalty.aspx>>;
 41. Olandijos Vyriausybė. Euthanasia, assisted suicide and non-resuscitation on request [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.government.nl/topics/euthanasia/euthanasia-assisted-suicide-and-non-resuscitation-on-request>>;
 42. PADILLA, M. *6 Figures That Tell the Story of the Death Penalty in America* [interaktyvus]. 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.nytimes.com/2019/12/17/us/death-penalty-USA-stats.html>>;
 43. States with Legal Physician-Assisted Suicide [interaktyvus]. 2019. [žiūrėta 2020 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://euthanasia.procon.org/states-with-legal-physician-assisted-suicide/>>;
 44. *Universal Declaration of Human Rights at 70: 30 Articles on 30 Articles - Article 3* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą:

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23862&LangID=E>>;

45. Universal Declaration of Human Rights at 70: still working to ensure freedom, equality and dignity for all [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.standup4humanrights.org/layout/files/30on30/UDHR70-30on30-article3-eng.pdf>>;
46. Sacred Congregation for the doctrine of the faith. Declaration on Euthanasia [interaktyvus]. Roma, 1980. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19800505_euthanasia_en.html>;
47. [Stanford Encyclopedia of Philosophy](#). Voluntary euthanasia [interaktyvus]. 2020. [žiūrėta 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://plato.stanford.edu/entries/euthanasia-voluntary/>>.

SANTRAUKA

Magistro darbo temos pavadinimas - Prigimtinė teisė į gyvybę: eutanazijos ir mirties bausmės problematika. Tyrimo tikslas - išanalizuoti esamą žmogaus teisės į gyvybę reglamentavimą, koncentruojantis į probleminius gyvybės pabaigą reguliuojančius institutus: eutanaziją ir mirties bausmę.

Analizuojamas žmogaus teisės į gyvybę reglamentavimas tarptautiniu lygmeniu ir Lietuvoje. Nustatyta, kad ši teisė yra viena svarbiausių žmogaus teisių. Pabrėžiama, kad teisė į gyvybę yra aiškinama plačiai, o reaguojant į visuomeninių santykių pokyčius pateikiami oficialūs išaiškinimai eutanazijos bei mirties bausmės kontekste. Lietuvoje šios teisės užtikrinimas atitinka tarptautinius standartus.

Tiriamas eutanazijos institutas, apžvelgiamas reglamentavimas šalyse, kuriose ji legalizuota. Nustatyta, kad pasaulyje vis daugiau valstybių legalizuoja eutanaziją. Nors aktyvūs veiksmai šiuo klausimu Lietuvoje yra gan pavieniai, tačiau atsižvelgus į tendencijas nurodoma, kad galimai ir Lietuvoje eutanazija ar bent jau padėjimas nusižudyti bus legalizuoti.

Atliekant mirties bausmės instituto analizę tarptautiniu ir Lietuvos lygmeniu, nustatyta, kad šis institutas yra uždraustas tarptautiniuose dokumentuose. Valstybės, kurios vis dar taiko mirties bausmę, yra kritikuojamos tarptautinės bendruomenės, siekiama, kad tokios bausmės būtų atsisakyta. Lietuvoje ši bausmė pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai, tačiau randama iniciatyvų siekiančių sugrąžinti mirties bausmę, pabrėžiama, kad tai prieštarautų Konstitucijai ir tarptautiniams įsipareigojimams.

Eutanazija ir mirties bausmė vertinama moralės bei Romos Katalikų Bažnyčios požiūriu. Moralė nepateikia vienareikšmiško atsakymo dėl eutanazijos legalizavimo ir mirties bausmės kriminalizavimo, taigi nepadeda atsakyti į šį klausimą. Romos Katalikų Bažnyčios požiūris į gyvybę kito ir tik 2018 m. pripažinta, jog griežtai smerkiami visi veiksmai, nukreipti prieš žmogaus gyvybę, pasisakoma prieš eutanaziją bei mirties bausmę.

SUMMARY

The title of master's thesis - The Natural Right to Life: Issues of Euthanasia and the Death Penalty. The purpose of this paper is to analyze regulation of the human right to life. Focusing on the institutions regulating the end of life: euthanasia and the death penalty.

The regulation of the human right to life is analyzed on the international and national levels. It is emphasized that the right is on the most important human rights. This right is interpreted broadly and in response to the social changes, official guides are provided in the context of euthanasia and the death penalty. In Lithuania, this right complies with international standards.

The second part of the thesis concentrates on Euthanasia, legal regulation of the countries where it is legalized is reviewed. The legalization of euthanasia is increasing in the world. Although active actions about euthanasia in Lithuania are quite rare, taking into account the tendencies in the world, it is believed that euthanasia or at least assisted suicide may be legalized in the future.

During the analysis of the death penalty institute at the international and Lithuanian level, it was established that this institute is prohibited in international documents. States that still use the death penalty are being criticized by the international community and are highly encouraged to abolish it. In Lithuania, this punishment has been recognized unconstitutional. Few initiatives are found who aim to restore this penalty, it is emphasized that it would conflict with the Constitution and international obligations.

Euthanasia and the death penalty are viewed in terms of morality and Roman Catholic Church's approach. Morality does not provide one view to the legalization of euthanasia and the criminalization of the death penalty and thus does not help to answer it. The Roman Catholic Church's approach to life changed and only in 2018 was confirmed that all actions against human life were strongly condemned. The aim is that euthanasia and the death penalty would not be legalized.